

ভাৰতীয় সংবিধান নিৰ্মাণ (Making of the Indian Constitution)

আৰম্ভণি(Introduction)

- সংবিধান সভাৰ ধাৰণাটো ১৯৩৪ চনত প্ৰথমবাৰৰ বাবে এম এন ৰয়ে(MN Roy) উত্থাপন কৰিছিল
- ১৯৩৫ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছে আনুষ্ঠানিকভাৱে সংবিধান সভাৰ দাবী জনায়
- ১৯৩৮ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ হৈ জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ঘোষণা কৰে যে 'মুক্ত ভাৰতৰ সংবিধানখন বাহিৰৰ হস্তক্ষেপ অবিহনে প্ৰাপ্তবয়স্ক ভোটাধিকাৰৰ ভিত্তিত নিৰ্বাচিত সংবিধানসভাই নিৰ্মাণ কৰিব লাগিব
- আগষ্ট অফাৰ ১৯৪০ য়ে এই দাবী মানি লৈছিল
- দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ পিছত গ্ৰহণ কৰা ভাৰতৰ বাবে সংবিধানৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰাৰ উদ্দেশ্যে ১৯৪২ চনত ছাৰ ষ্টাফৰ্ড ক্ৰিপছ(Sir Stafford Crips) ভাৰতলৈ আহিছিল
- ভাৰতৰ বাবে এখন সাংবিধানিক পৰিষদ গঠন কৰিবলৈ কেবিনেট মিছন ভাৰতলৈ প্ৰেৰণ কৰা হৈছিল
- ১৯৪৬ চনত তেওঁলোকে ভাৰতৰ এখন সাংবিধানিক পৰিষদ গঠন কৰে

১৯৪৬ চনত গঠন হোৱা সাংবিধানিক পৰিষদ (Constituent Assembly as Formed in 1946)

- মুঠ সদস্যৰ সংখ্যা আছিল ৩৮৯ জন। ইয়াৰে ২৯৬খন আসন ব্ৰিটিছ ভাৰতক আৰু ৯৩খন আসন দেশীয় ৰাজ্যসমূহক(Princely states) আৱণ্টন দিব লাগিছিল (কংগ্ৰেছ ২০৮, মুছলিম লীগ ৭৩, সৰু গোট ১৫ আৰু দেশীয় ৰাজ্য ৯৩)
- সংবিধানসভাত হিন্দু, মুছলমান, শিখ, পাৰ্চী, এংলো ইণ্ডিয়ান, ভাৰতীয় খ্ৰীষ্টান, অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি আৰু মহিলাৰ প্ৰতিনিধিত্ব আছিল
- গান্ধী আৰু জিন্না সংবিধান সভাৰ সদস্য নাছিল
- ১৯৪৬ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ ৯ তাৰিখে সংবিধান সভাৰ প্ৰথম সভা অনুষ্ঠিত হয়
- এইদৰে মুছলিম লীগে সভা বৰ্জন কৰাৰ লগে লগে এই সভাত মাত্ৰ ২১১ জন সদস্যই অংশগ্ৰহণ কৰিছিল
- ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদক(Dr. Rajendra Prasad) সভাপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত কৰা সংবিধান সভাৰ প্ৰথমখন বৈঠকৰ সভাপতিত্ব কৰা ব্যক্তিজন আছিল সচিদানন্দ সিনহা(Sachidananda Sinha) (আটাইতকৈ বয়সীয়া সদস্য)
- ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ সংবিধান সভাৰ সভাপতি আছিল
- এইচ চি মুখাৰ্জী(HC Mukharjee) আৰু ভি.টি. কৃষ্ণমাচাৰী(V.T. Krishnamachari) আছিল দুই উপ-সভাপতি
- মহোদয়. বি এন ৰাও(Sir. BN Rao) আছিল সাংবিধানিক উপদেষ্টা(constitutional advisor)

ভাৰতীয় সংবিধানৰ উদ্দেশ্য প্ৰস্তাৱ (Objectives Resolution of Indian Constitution)

- ১৯৪৬ চনত জৱাহৰলাল নেহৰুৱে সাংবিধানিক পৰিষদত উপস্থাপন কৰা ভাৰতীয় সংবিধানৰ এইটো এটা মৌলিক দৰ্শন আছিল
- পিছলৈ ইয়াক সংবিধানত প্ৰস্তাৱনা (preamble) হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়
- এই প্ৰস্তাৱটো ১৯৪৭ চনৰ ২২ জানুৱাৰীত বিধানসভাই সৰ্বসন্মতিক্ৰমে গ্ৰহণ কৰে
- ইয়াৰ পৰৱৰ্তী সকলো পৰ্যায়ৰ মাজেৰে সংবিধানৰ অৱশেষত গঢ় দিয়াত ই প্ৰভাৱ পেলাইছিল

ভাৰতীয় স্বাধীনতা আইন ১৯৪৭ৰ পিছত পৰিৱৰ্তন (Changes after Indian Independence Act 1947)

- সাংবিধানিক পৰিষদও বিধানসভাৰ সংস্থালৈ পৰিণত হয়
 - ✓ ই ভাৰতৰ প্ৰথম সংসদ হিচাপে পৰিগণিত হয়
- যেতিয়াই বিধানসভাখন সাংবিধানিক পৰিষদ (Constituent Assembly) হিচাপে বৈঠকত মিলিত হৈছিল তেতিয়াই ইয়াৰ অধ্যক্ষতা কৰিছিল ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে আৰু যেতিয়াই বিধানমণ্ডল (Legislative body) হিচাপে বৈঠক অনুষ্ঠিত হৈছিল তেতিয়াই ইয়াৰ অধ্যক্ষতা কৰিছিল জি.ভি. মাভলংকৰ (G.V. Mavlankar)
- পাকিস্তানক সমৰ্থন কৰা মুছলিম লীগৰ সদস্যসকলে সাংবিধানিক পৰিষদৰ পৰা আঁতৰি যায়
 - ✓ ইয়াৰ ফলত মুঠ সদস্যৰ সংখ্যা ৩৮৯ ৰ পৰা ২৯৯ লৈ হ্ৰাস হৈ যায়
 - ✓ ভাৰতীয় প্ৰদেশসমূহৰ (পূৰ্বৰ ব্ৰিটিছ প্ৰদেশ) শক্তি ২৯৬ৰ পৰা ২২৯লৈ হ্ৰাস হৈ যায়
 - ✓ ইয়াৰ ফলত দেশীয় ৰাজ্যৰ সংখ্যা ৯৩ৰ পৰা ৭০লৈ হ্ৰাস পালে

সংবিধান সভাৰ দ্বাৰা সম্পন্ন কৰা কাম (Functions Performed by the Constituent Assembly)

- সংবিধানৰ নিৰ্মাণ
- সাধাৰণ আইন প্ৰণয়ন কৰা
- ১৯৪৯ চনৰ মে' মাহত ভাৰতৰ কমনৱেলথৰ সদস্যপদ অনুমোদন কৰে
- পি ভেংকাইয়াই ডিজাইন কৰা ৰাষ্ট্ৰীয় পতাকা গ্ৰহণ কৰা আৰু ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ ১৯২৯ চনৰ লাহোৰ অধিবেশনত (২২ জুলাই, ১৯৪৭) প্ৰথমবাৰৰ বাবে উত্তোলন কৰা হয়
- ৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত গ্ৰহণ কৰা (২৪ জানুৱাৰী, ১৯৫০)
- ৰাষ্ট্ৰীয় গীত গ্ৰহণ কৰা (বংকিম চন্দ্ৰ চেটাজীৰ দ্বাৰা ৰচিত বন্দে মাতৰম (২৪ জানুৱাৰী, ১৯৫০)
- ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদক ভাৰতৰ প্ৰথম ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত (২৪ জানুৱাৰী, ১৯৫০)
- ২ বছৰ ১১ মাহ ১৮ দিনত ১১টা অধিবেশন অনুষ্ঠিত কৰা
- ৬০খন দেশৰ সংবিধান উল্লেখ কৰা হৈছে/ৰেফাৰ কৰা হৈছে
- মুঠ ব্যয় আছিল ৬৪ লাখ
- ১৯৫০ চনৰ ২৪ জানুৱাৰীত সাংবিধানিক পৰিষদৰ অন্তিম অধিবেশন অনুষ্ঠিত হয়

- কিন্তু ইয়াৰ অন্ত নাথাকিল, আৰু ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ১৯৫১-৫২ চনৰ প্ৰথম সাধাৰণ নিৰ্বাচনৰ পিছত নতুন সংসদ গঠন হোৱালৈকে ভাৰতৰ অস্থায়ী সংসদ হিচাপে চলি থাকিল
- হাতীক সাংবিধানিক পৰিষদৰ প্ৰতীক (মোহৰ) হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হৈছিল

সংবিধান সভাৰ প্ৰধান উপ-সমিতি(Major Sub-Committees of Constituent Assembly)

- মুঠ ৮খন ডাঙৰ সমিতি আছিল
- জৱাহৰলাল নেহৰুৰ নেতৃত্বত কেন্দ্ৰীয় শক্তি সমিতি
- জৱাহৰলাল নেহৰুৰ অধীনত কেন্দ্ৰীয় সংবিধান সমিতি
- পেটেলৰ দ্বাৰা প্ৰদেশীয় সংবিধান সমিতি
- ড° আশ্বেদকাৰৰ অধীনত খচৰা সমিতি(Drafting committee)
- অধ্যক্ষকে ধৰি খচৰা প্ৰস্তুত সমিতিত মুঠ ৭ জন সদস্য আছিল
- তেওঁলোক হৈছে:
 - ১.কে.এম.মুনশী (প্ৰাক্তন গৃহ মন্ত্ৰী, বম্বে)
 - ২) আল্লাদী কৃষ্ণ স্বামী আয়েৰ(মাদ্ৰাজৰ প্ৰাক্তন এডভোকেট জেনেৰেল)
 - ৩.এন গোপালস্বামীআয়েংগাৰ(পূৰ্ব. প্ৰধানমন্ত্ৰী জে এণ্ড কে)
 - ৪) বি এল মিটাৰ (ভাৰতৰ প্ৰাক্তন এডভোকেট জেনেৰেল) (অসুস্থতাৰ বাবে তেওঁৰ ঠাইত এন মাধৱ ৰাৱক নিযুক্তি দিলে)
 - ৫) মহম্মদ সাদুল্লাহ (অসমৰ প্ৰাক্তন মুখ্যমন্ত্ৰী)
 - ৬) ডি পি খৈতন (অধিবক্তা) (খৈতনৰ মৃত্যু হোৱাত তেওঁৰ ঠাইত টি টি কৃষ্ণমাচাৰী)
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰথম খচৰা প্ৰস্তুত কৰে যিটো ১৯৪৮ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত প্ৰকাশ পায়
- ভাৰতৰ জনসাধাৰণক খচৰা আলোচনা কৰি সংশোধনীৰ প্ৰস্তাৱ দিবলৈ আঠ মাহৰ সময় দিয়া হৈছিল
- জনসাধাৰণৰ মন্তব্য, সমালোচনা আৰু পৰামৰ্শৰ পোহৰত খচৰা সমিতিখনে দ্বিতীয়খন খচৰা প্ৰস্তুত কৰে, যিখন ১৯৪৮ চনৰ অক্টোবৰ মাহত প্ৰকাশ পায়
- খচৰা সমিতিখনে খচৰা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ ছমাহতকৈও কম সময় লাগিছিল।মুঠতে ই মাত্ৰ ১৪১ দিনহে বহিল।
- মৌলিক অধিকাৰ, সংখ্যালঘু আৰু জনজাতীয় আৰু বৰ্ধিত অঞ্চলৰ পৰামৰ্শদাতা সমিতি – চৰ্দাৰ পেটেল
- এই সমিতিৰ তলত উল্লেখ কৰা পাঁচখন উপ-সমিতি আছিল:
 - (ক) মৌলিক অধিকাৰ উপ-সমিতি – জে.বি.কৃপালানী
 - (খ) সংখ্যালঘু উপ-সমিতি – এইচ.চি. মুখাৰ্জী
 - (গ) উত্তৰ-পূব সীমান্তৰ জনজাতীয় অঞ্চল আৰু অসম বাদ পৰা আৰু আংশিকভাৱে বাদ পৰা অঞ্চল উপ-সমিতি –গোপীনাথ বৰদলৈ
 - (ঘ) বাদ পৰা আৰু আংশিকভাৱে বাদ পৰা অঞ্চল (অসমৰ বাহিৰে) উপ সমিতি – এ.ভি. ঠাকুৰ
 - (ঙ) উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্তৰ জনজাতীয় অঞ্চল উপ-সমিতি
- কাৰ্য্যবিধি সমিতি – ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ
- ৰাজ্য সমিতি (ৰাজ্যৰ সৈতে আলোচনা সমিতি) – জৱাহৰলাল নেহৰু
- পৰিচালনা সমিতি – ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ

সংবিধান প্রণয়ন (Enactment of the Constitution)

- ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰত সংবিধান গ্ৰহণ কৰা হয় আৰু সদস্য আৰু সভাপতিৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰে
- সেই সংবিধানত প্ৰস্তাৱনা (preamble), ২২টা অংশ (parts), ৩৯৫টা অনুচ্ছেদ (articles) আৰু ৮টা অনুসূচী (schedules) অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল
- ইতিমধ্যে সমগ্ৰ সংবিধান প্ৰণয়ন হোৱাৰ পিছত এই প্ৰস্তাৱনা প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল
- বৰ্তমান সংবিধানত ২৫টা অংশ আৰু ১২টা অনুসূচী আছে
- ড.আম্বেদকাৰ ভাৰতীয় সংবিধানৰ পিতৃ হিচাপে পৰিচিত
- তেওঁ সংবিধানৰ মুখ্য স্থপতিবিদও আছিল
- তেওঁক আধুনিক মনু বুলিও জনা যায়
- ১৯৫০ চনৰ জানুৱাৰী মাহৰ ২৪ তাৰিখে অৱশেষত সংবিধান সভাৰ সদস্যসকলে সংবিধানত স্বাক্ষৰ কৰে
- বিধানসভাৰ মুঠ ২৯৯ জন সদস্যৰ ভিতৰত সেইদিনা প্ৰকৃততে মাত্ৰ ২৮৪ জনেই উপস্থিত আছিল আৰু সংবিধানত স্বাক্ষৰ কৰিছিল

সংবিধান বলবৎ কৰা (Enforcement of the Constitution)

- নাগৰিকত্ব, নিৰ্বাচন, অস্থায়ী সংসদ, অস্থায়ী আৰু সংক্ৰমণকালীন বিধান আৰু সম্পৰ্কীয় সংবিধানৰ কিছুমান বিধান ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰৰ পৰা নিজেই বলবৎ হয়
- সংবিধানৰ বাকী থকা বিধানসমূহ (প্ৰধান অংশ) ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা বলবৎ হয়। এই দিনটোক সংবিধানত 'ইয়াৰ আৰম্ভণিৰ তাৰিখ' বুলি উল্লেখ কৰা হয় আৰু গণৰাজ্য দিৱস বুলি উদযাপন কৰা হয়

সংবিধানৰ হিন্দী পাঠ (ধাৰা ৩৯৪ক) (Hindi Text of The Constitution (Article 394A))

- মূলতঃ ভাৰতৰ সংবিধানত হিন্দী ভাষাত সংবিধানৰ কোনো কৰ্তৃত্বশীল পাঠ্যৰ সন্দৰ্ভত কোনো ব্যৱস্থা কৰা হোৱা নাছিল
- পিছত এই সন্দৰ্ভত এটা ব্যৱস্থা কৰা হয় ৫৮ নং ১৯৮৭ চনৰ সাংবিধানিক সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা
- এই সংশোধনীত নতুন অনুচ্ছেদ ৩৯৪-আইন পাৰ্ট XXII সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছিল

ভাৰতৰ প্ৰথম সাধাৰণ নিৰ্বাচন (First General Election in India)

- ১৯৫১ চনৰ ২৫ অক্টোবৰৰ পৰা ১৯৫২ চনৰ ২১ ফেব্ৰুৱাৰীলৈকে অনুষ্ঠিত হৈছিল
- লোকসভাৰ ৪৮৯খন আসনৰ বাবে নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হয়
- ড.বি আৰ আম্বেদকাৰ এই নিৰ্বাচনত পৰাজিত হোৱা বিশিষ্ট ব্যক্তি আছিল

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১. 'ৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত' চৰকাৰে কেতিয়া গ্ৰহণ কৰিছিল? (২০১৬)

ক) ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্ট

খ) ১৯৪৭ চনৰ ২৬ জানুৱাৰী

গ) ১৯৫০ চনৰ ২৪ জানুৱাৰী

ঘ) ১৯৪৭ চনৰ ১৪ আগষ্ট

উত্তৰ - গ) ১৯৫০ চনৰ ২৪ জানুৱাৰী

২. ভাৰতৰ সংবিধান সভাৰ প্ৰথম বৈঠক কেতিয়া হৈছিল? (২০১৩)

ক) ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ

খ) ১৯৪৭ চনৰ ১৮ জুলাই

গ) ১৯৪৭ চনৰ ১৪ আগষ্ট

ঘ) ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্ট

উত্তৰ - ক) ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ

৩. ৰ প্ৰস্তাৱ অনুসৰি সংবিধান সভা গঠন কৰা হৈছিল (২০১৩)

ক) মাউন্টৰেটেন পৰিকল্পনা

খ) ৰাভেল পৰিকল্পনা

গ) ক্ৰিপছ মিছন প্লেন

ঘ) কেবিনেট পৰিকল্পনা

উত্তৰ - ঘ) কেবিনেট পৰিকল্পনা

৪. স্বাধীন ভাৰতৰ প্ৰথমটো সাধাৰণ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হৈছিল (২০০১)

ক) ১৯৫১ চন

খ) ১৯৫২ চন

গ) ১৯৫৩ চন

ঘ) ১৯৫৪ চন

উত্তৰ - ক) ১৯৫১ চন

৫. ভাৰতীয় সংবিধান বিধানসভাৰ উদ্বোধনী সভাত সভাপতিত্ব কৰে(২০০১)

ক) ডাঃ ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ

খ) ড° বি আৰ আশ্বেদকাৰ

গ) ডাঃ সচিদানন্দ সিনহা

ঘ) বি এন ৰাও

উত্তৰ - গ) ডাঃ সচিদানন্দ সিনহা

৬. তলত উল্লেখ কৰাসকলৰ ভিতৰত কোনজন সংবিধানৰ খচৰা সমিতিৰ সদস্য নাছিল?

ক) বি আৰ আশ্বেদকাৰ

খ) কে এম মুনছি

গ) জৱাহৰলাল নেহৰু

ঘ) মহম্মদ ড. ছাদুল্লাহ

উত্তৰ - গ) জৱাহৰলাল নেহৰু

৭. কাৰ প্ৰস্তাৱ অনুসৰি সাংবিধানিক পৰিষদ গঠন কৰা হয়(২০০১)

ক) ক্ৰিপছ মিছন প্লেন

খ) কেবিনেট মিছন প্লেন

গ) ৰাৱেল প্লেন

ঘ) মাউন্টবেটেন পৰিকল্পনা

উত্তৰ - খ) কেবিনেট মিছন প্লেন

৮.কোনটো সংশোধনীত হিন্দী সংবিধানৰ স্বেৰাচাৰী সংস্কৰণৰ ব্যৱস্থা আছে? (১৯৯৮)

ক) ৫৬ নং সংশোধনী

খ) ৫৮ নং সংশোধনী

গ) ৬০ সংখ্যক সংশোধনী

ঘ) ৬১ নং সংশোধনী

৯.তলৰ কোনটো ভুলকৈ মিল আছে? (১৯৯৮)

ক) ১৯৪৭ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ – সংবিধান সভাৰ প্ৰথম বৈঠক

খ) ১৯৪৬ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰ – ভাৰতৰ মানুহে সংবিধান প্ৰণয়ন কৰি নিজকে প্ৰদান কৰে

গ) ১৯৫০ চনৰ ২৪ জানুৱাৰী – অৱশেষত সংবিধান সভাৰ সদস্যসকলে স্বাক্ষৰ কৰে

ঘ) ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰী – সংবিধান আৰম্ভ হোৱাৰ তাৰিখ

উত্তৰ -ক) ১৯৪৭ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ – সংবিধান সভাৰ প্ৰথম বৈঠক

শিক্ষাৰ্থীৰ টোকা (Student Notes)

ভাৰতীয় ৰাজনীতি

ভাৰতীয় সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পটভূমি

ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী শাসন

নিয়ন্ত্ৰণ আইন ১৭৭৩ (Regulating Act 1773)

- ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে ব্ৰিটিছ চৰকাৰৰ এইয়া প্ৰথম প্ৰচেষ্টা
- আইনখনৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ –
 - ৪ জন সদস্যৰে বংগৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আৰু তেওঁৰ কাৰ্য্যবাহী পৰিষদৰ নতুন কাৰ্য্যালয় প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়
 - বংগৰ প্ৰথম গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আছিল ৱাৰেন হেষ্টিংছ (Warren Hastings)
 - মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ৩ জন ন্যায়াধীশৰ সৈতে কলিকতাত উচ্চতম ন্যায়ালয় স্থাপন কৰা হয় (১৭৭৪ চনত)

পিটৰ ভাৰত আইন ১৭৮৪ (Pitt's India Act 1784)

- ব্ৰিটিছ প্ৰধানমন্ত্ৰী উইলিয়াম পিট, দ্য ইয়ংগাৰৰ নামেৰে ইয়াৰ নামকৰণ কৰা হৈছে
- কোম্পানীটোৰ বাণিজ্যিক আৰু ৰাজনৈতিক কাম-কাজৰ মাজত পৃথকীকৰণ
- ক'ৰ্ট অৱ ডাইৰেক্টৰছক/সঞ্চালক আদালতক (Court of Directors) বাণিজ্যিক বিষয় চোৱাচিতা কৰাৰ কাৰ্য্য প্ৰদান কৰিছিল
- ৰাজনৈতিক কাম-কাজ পৰিচালনা কৰিবলৈ নিয়ন্ত্ৰণ ব'ৰ্ড (Board of control) গঠন কৰা হৈছিল

চাৰ্টাৰ এক্ট ১৭৯৩ (Charter Act 1793)

- ইয়াক দ্য ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী এক্ট ১৭৯৩ বুলিও কোৱা হয়
- ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীক ব্যক্তি আৰু কোম্পানীৰ কৰ্মচাৰী উভয়কে ভাৰতত ব্যৱসায় কৰিবলৈ অনুজ্ঞাপত্ৰ প্ৰদানৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছিল

চাৰ্টাৰ এক্ট ১৮১৩ (Charter Act 1813)

- চাহ আৰু আফিং বা চীনৰ সৈতে বাণিজ্যৰ বাহিৰে ভাৰতীয় বাণিজ্যৰ ওপৰত কোম্পানীটোৰ একচেটিয়া অধিকাৰ বন্ধ হৈ গ'ল।
- ভাৰতীয় বাণিজ্য সকলো ব্ৰিটিছ প্ৰজাৰ বাবে মুকলি কৰি দিয়া হৈছিল (Free Trade আৰম্ভ হৈছিল)
- ধৰ্মপ্ৰচাৰক (Missionaries) সকলক ভাৰতত ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ দিয়া হৈছিল
- ইয়াত ভাৰতৰ ব্ৰিটিছ ভূখণ্ডৰ (British territories) বাসিন্দাসকলৰ মাজত পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ (western education) প্ৰসাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল

চাৰ্টাৰ এক্ট ১৮৩৩ (Charter Act 1833)

- ভাৰতৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল হিচাপে বংগৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল নিযুক্তি
- ভাৰতৰ প্ৰথম গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আছিল উইলিয়াম বেনটিংক (William Bentick) (তেওঁ বংগৰ শেষ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলও আছিল)
- বাণিজ্যিক সংস্থা হিচাপে ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ একচেটিয়া অধিকাৰৰ অন্ত পৰিল
- ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰশাসনিক সংস্থা হৈ পৰিল
- অসামৰিক সেৱাৰ বাবে মুকলি প্ৰতিযোগিতাৰ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছিল। কিন্তু সঞ্চালক আদালতৰ (court of directors) বিৰোধিতাৰ বাবে কাৰ্যকৰী নহ'ল

চাৰ্টাৰ এক্ট ১৮৫৩ (Charter Act 1853)

- ভাৰতীয় (কেন্দ্ৰীয়) বিধান পৰিষদ গঠন কৰা হ'ল, যিয়ে মিনি সংসদ হিচাপে কাম কৰিছিল
- প্ৰথমবাৰৰ বাবে অসামৰিক সেৱাৰ বাবে মুকলি প্ৰতিযোগিতা আৰম্ভ হয়
- ফলস্বৰূপে ১৮৫৪ চনত মাকাউলে কমিটি (ভাৰতীয় অসামৰিক সেৱাৰ প্ৰথম কমিটি) (Macaulay Committee, The First committee on Indian Civil Services) গঠন কৰা হয়
- কোনো সময়সীমাৰ কথা উল্লেখ নকৰাকৈ ভাৰতৰ ওপৰত কোম্পানীৰ শাসন বঢ়াই দিলে
- ভাৰতীয় (কেন্দ্ৰীয়) বিধান পৰিষদত স্থানীয় প্ৰতিনিধিৰ পদ আৰম্ভ কৰিলে
- ৬ জন নতুন সদস্যৰ ভিতৰত ৪ জনক মাদ্ৰাজ, বম্বে, বংগ আৰু আগ্ৰা চৰকাৰে মনোনীত কৰিছিল

মহাৰাণীৰ শাসন (The Crown Rule)

ভাৰত চৰকাৰৰ আইন ১৮৫৮ (Government of India Act 1858)

- ভাৰতৰ ভাল চৰকাৰৰ বাবে আইন হিচাপে পৰিচিত (Known as act for good government of India)
- ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসন বিলুপ্ত কৰি ভাৰতৰ প্ৰশাসন ব্ৰিটিছ মুকুটলৈ হস্তান্তৰ কৰা হয় (এই সময়ত ৰাণী ভিক্টোৰিয়া তাত আছিল)

➤ আইনখনৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ (Features of the Act)

- ভাৰতৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল ভাইচৰয়লৈ ৰূপান্তৰিত হয় (Governor general to Viceroy)
- কনিং (Canning) আছিল প্ৰথম গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল সহ ভাইচৰয়
- নিয়ন্ত্ৰণ ব'ৰ্ড আৰু সঞ্চালক আদালত বিলুপ্ত কৰা হৈছে (দ্বিধ্বীয় চৰকাৰ বিলুপ্ত কৰা হৈছে) ((Double Government is abolished)
- ৰাজ্যিক সচিব আৰু তেওঁৰ পৰিষদৰ নতুন কাৰ্যালয় (১৫ জন সদস্য) গঠন কৰা হয়
- ষ্টেনলি (Stanley) ভাৰতৰ প্ৰথম ৰাজ্যিক সচিব আছিল

ভাৰতীয় পৰিষদ আইন ১৮৬১ (Indian Councils Act 1861)

- ভাইচৰয়ে তেওঁৰ পৰিষদত কিছুমান ভাৰতীয়ক বেচৰকাৰী সদস্য হিচাপে মনোনীত কৰিব লাগে
- সেই অনুসৰি কেনিঙে ১৮৬২ চনত বেনাৰসৰ ৰজা, পাটিয়ালাৰ মহাৰজা আৰু ছাৰ দিনাকৰ ৰাও এই ৩ জন সদস্যক মনোনীত কৰে
- বংগ, উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্ত প্ৰদেশ আৰু পঞ্জাবত নতুন বিধান পৰিষদ স্থাপন কৰা হয়
- পত্ৰাধাৰ ব্যৱস্থা/পৰ্টফলিঅ' ব্যৱস্থা (Portfolio system) প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছিল
- ভাইচৰয়ক ৬ মাহৰ বৈধ অধ্যাদেশ (issue ordinance) জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা দিয়া হৈছিল

ভাৰতীয় পৰিষদ আইন ১৮৯২ (Indian Councils Act 1892)

- বাজেটৰ বিষয়ে আলোচনা কৰাৰ ক্ষমতা আৰু প্ৰশ্ন কৰাৰ ক্ষমতা সদস্যসকলক দিয়া হয়
- বিধানসভা পৰিষদলৈ কিছুমান সদস্যৰ মনোনয়ন প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়
- এই আইনখনত কেন্দ্ৰীয় আৰু প্ৰাদেশিক বিধান পৰিষদ উভয়ৰে কিছুমান বেচৰকাৰী আসন পূৰণৰ ক্ষেত্ৰত নিৰ্বাচনৰ ব্যৱহাৰৰ সীমিত আৰু পৰোক্ষ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল।
- “নিৰ্বাচন” শব্দটো অৱশ্যে আইনখনত ব্যৱহাৰ কৰা হোৱা নাছিল। এই প্ৰক্ৰিয়াটোক কিছুমান বিশেষ সংস্থাৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি মনোনয়ন দিয়া বুলি অভিহিত কৰা হৈছিল

ভাৰতীয় পৰিষদ আইন ১৯০৯ বা মৰ্লি- মিন্টো সংস্কাৰ (Indian Councils Act 1909 or Morley-Minto Reforms)

- কেন্দ্ৰীয় বিধানসভাত (Central legislative assembly) চৰকাৰী সদস্য সংখ্যাগৰিষ্ঠতা আছিল
- প্ৰাদেশিক বিধানসভাত (Provincial legislative assembly) বেচৰকাৰী সদস্য সংখ্যাগৰিষ্ঠতা আছিল
- পৰিপূৰক প্ৰশ্ন (supplementary questions) কৰাৰ ক্ষমতা সদস্যসকলক দিয়া হৈছিল
- প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভাৰতীয়ক ভাইচৰয়ৰ কাৰ্যবাহী পৰিষদত (executive council of viceroy) থাকিবলৈ দিয়া হৈছিল
 - ✓ প্ৰথমজন আইন মন্ত্ৰী হিচাপে সত্যেন্দ্ৰ প্ৰসাদ সিনহাক নিযুক্তি দিয়া হৈছিল
- মুছলমান সকলক সুকীয়া সাম্প্ৰদায়িক ভোটৰ (Separate Electorate) দিয়া হৈছিল
 - ✓ সেয়েহে মিন্টোক ভাৰতৰ সাম্প্ৰদায়িক ভোটৰ পিতৃ বুলি কোৱা হয় (father of communal electorate)

ভাৰত চৰকাৰৰ আইন ১৯১৯ বা মণ্টেগ চেলমছফৰ্ড সংস্কাৰ (Government of India Act 1919 or Montague Chelmsford Reforms)

- কেন্দ্ৰীয় আৰু প্ৰাদেশিক কাৰ্যৰ পৃথক তালিকা প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছিল
- প্ৰাদেশিক কাৰ্যসমূহক আৰু ২ টাত ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল-
 - ✓ বদলি কৰা বিষয় (Transferred Subjects) - বিধান পৰিষদৰ দায়বদ্ধ মন্ত্ৰীসকলৰ সহায়ত ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা পৰিচালিত কৰা হৈছিল

- ✓ সংৰক্ষিত বিষয় (Reserved Subjects) –বিধান পৰিষদৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ নহৈ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ দ্বাৰা প্ৰশাসন কৰা হৈছিল
- ✓ এই ব্যৱস্থাতোক ডায়াৰ্চি/দ্বৈত-শাসন বুলি জনা যায় (The system is known as diarchy)
- ভাৰতত দ্বি-সদস্যবাদৰ (Bicameralism) আৰম্ভণি হৈছিল
 - ✓ উচ্চ সদন: ৰাষ্ট্ৰ পৰিষদ (Upper House: Council of States)
 - ✓ নিম্ন সদন: বিধানসভা (Lower House: Legislative Assembly)
- ইয়াৰ উপৰিও প্ৰথমবাৰৰ বাবে ভাৰতত প্ৰত্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ (Direct election) প্ৰৱৰ্তন কৰে। দুয়োটা সদনৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ (majority) সদস্যক প্ৰত্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত কৰা হৈছিল
- ভাইচৰয়ৰ পৰিষদৰ ৬ জন কাৰ্যবাহী সদস্যৰ ভিতৰত ৩ জন ভাৰতীয় হ'ব লাগে
- শিখ, ভাৰতীয় খ্ৰীষ্টান, এংলো ইণ্ডিয়ান আৰু ইউৰোপীয়সকলৰ বাবে পৃথক সাম্প্ৰদায়িক ভোটৰ প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়
- সম্পত্তি, কৰ আৰু শিক্ষাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কিছুমান বিশেষ শ্ৰেণীক বিশেষ সুবিধা প্ৰদান কৰা হয়
- লগুনত ভাৰতীয় উচ্চাযুক্তৰ নতুন কাৰ্যালয় আৰম্ভ কৰা হয় আৰু ভাৰতৰ ৰাজ্যিক সচিব এতিয়ালৈকে কৰা কিছুমান কাম তেওঁৰ হাতলৈ হস্তান্তৰ কৰা হয়
- ১৯২৬ চনত কেন্দ্ৰীয় লোকসেৱা আয়োগ (Central Public Service Commission) স্থাপন কৰে
- কেন্দ্ৰীয় বাজেট আৰু প্ৰাদেশিক বাজেটৰ মাজত পৃথকীকৰণ কৰা হয়
- ১০ বছৰৰ পাছত এই আইন কাৰ্যকৰী হোৱাৰ তদন্তৰ বাবে বিধিগত আয়োগ (statutory commission) গঠন কৰা হ'ব

চাইমন কমিচন, ১৯২৭ (Simon Commission, 1927)

- ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯১৯ ৰূপায়ণৰ তদন্তৰ বাবে ই আছিল ৭ জনীয়া আয়োগ
- অধ্যক্ষ : ছাৰ জন চাইমন (Chairman: Sir John Simon)
- যিহেতু সকলো সদস্য ইংৰাজ/ব্ৰিটিছ আছিল, ভাৰতৰ সকলো সকলো ৰাজনৈতিক দলে চাইমন কমিচন বৰ্জন কৰিছিল
- ছাইমন কমিচনৰ প্ৰস্তাৱসমূহৰ ওপৰত আলোচনা কৰিবলৈ ৩খন গোলটেবুল সন্মিলন (Round Table conferences) অনুষ্ঠিত কৰা হয়
- ৩ খন গোল মেজ সন্মিলনত আলোচনাৰ অন্তত, সাংবিধানিক সংস্কাৰৰ (constitutional reforms) ওপৰত শ্বেতপত্ৰ (white paper) প্ৰস্তুত কৰা হয়
- শ্বেতপত্ৰখনৰ পৰামৰ্শসমূহ ভাৰত চৰকাৰৰ আইন ১৯৩৫ত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল

সাম্প্ৰদায়িক বঁটা (Communal award)

- ৰামছে মেক ডোনাৰ্ডে (Ramsay Mac Donald) ১৯৩২ চনত দলিতসকলৰ বাবে সাম্প্ৰদায়িক ভোটৰ (Communal electorate) প্ৰদান কৰে

- এই ভোটৰ ব্যবস্থাৰ বিৰোধিতা কৰি,পুনেৰ য়েৰৱাদা কাৰাগাৰত গান্ধীয়ে মৃত্যুৰ আগলৈকে উপবাস (fast unto death)পালন কৰিছিল
- দলিতৰ দুগুণ আসন সংৰক্ষণ কৰি জাতি হিন্দু আৰু দলিতৰ মাজত পুনা চুক্তি (Poona pact) স্বাক্ষৰিত হয়

ভাৰত চৰকাৰৰ আইন ১৯৩৫ (Government of India Act 1935)

- এই আইনখনে ভাৰতত সম্পূৰ্ণ দায়বদ্ধ চৰকাৰৰ দিশত দ্বিতীয়টো মাইলৰ খুঁটি হিচাপে চিহ্নিত কৰিলে
- প্ৰদেশ আৰু ৰাজকীয় ৰাজ্যসমূহক একক হিচাপে লৈ সৰ্বভাৰতীয় ফেডাৰেচনৰ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছে
- ৩ খন তালিকা (ফেডাৰেল/যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় তালিকা (৫৯) (Federal list), প্ৰাদেশিক তালিকা (৫৪) (Provincial list) আৰু সমান্তৰাল তালিকা (৩৬) (Concurrent list) প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছে
- ভাইচৰয়ক অৱশিষ্ট ক্ষমতা (residuary power) দিয়া হৈছিল
- কিন্তু ৰাজকীয় ৰাষ্ট্ৰসমূহে ইয়াত যোগদান নকৰাৰ বাবে ফেডাৰেচনটো কেতিয়াও গঠন নহ'ল
- প্ৰদেশসমূহত দ্বৈত- শাসন/ডায়ৰ্চি (dyarchy) বিলুপ্ত কৰি ইয়াৰ ঠাইত 'প্ৰদেশ স্বায়ত্তশাসন' (Provincial autonomy) প্ৰৱৰ্তন কৰে
- এই আইনখনে প্ৰদেশসমূহত দায়িত্বশীল চৰকাৰ প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল, অৰ্থাৎ ৰাজ্যপালে প্ৰাদেশিক বিধায়িনী দলৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ মন্ত্ৰীসকলৰ পৰামৰ্শ লৈ কাম কৰিব লাগিছিল। ১৯৩৭ চনত এইটো কাৰ্যকৰী হয় আৰু ১৯৩৯ চনত বন্ধ কৰা হয়।
- কেন্দ্ৰত দ্বৈত- শাসন/ডায়ৰ্চিক (dyarchy) গ্ৰহণ কৰিছিল যদিও কাৰ্যকৰী নহ'ল
- ১১খন প্ৰদেশৰ ভিতৰত ৬খন প্ৰদেশত দ্বিসদস্যবাদ (Bicameralism) আৰম্ভ হৈছিল
- সেইবোৰ হ'ল বংগ, বিহাৰ, বম্বে, মাদ্ৰাজ, অসম আৰু সংযুক্ত প্ৰদেশ
- অনুসূচিত জাতি, মহিলা আৰু শ্ৰমিকৰ বাবে পৃথক ভোটৰ ব্যবস্থা কৰা হৈছিল
- লণ্ডনত ভাৰতীয় কাউন্সিল বিলুপ্ত কৰা হৈছিল আৰু ৰাজ্যিক সচিবক পৰামৰ্শ দিবৰ কাৰণে উপদেষ্টাৰ দল এটাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল
- মুঠ জনসংখ্যাৰ ১০ শতাংশলৈ ক্ৰেঞ্চাইজি অৰ্থাৎ বিশেষ সুবিধা প্ৰদান কৰা হৈছিল
- ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংক (Reserve Bank of India) প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছিল
- কেন্দ্ৰীয় লোকসেৱা আয়োগ, প্ৰাদেশিক লোকসেৱা আয়োগ আৰু যুটীয়া লোকসেৱা আয়োগ স্থাপন কৰা হৈছিল
- ১৯৩৭ চনত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আদালত (federal court) স্থাপন কৰা হয়

ভাৰতীয় স্বাধীনতা আইন ১৯৪৭ (Indian Independence Act 1947)

- ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টৰ পৰা ভাৰতৰ বাবে স্বাধীনতা
- ভাৰত আৰু পাকিস্তানৰ লগত ভাৰত বিভাজন
- ভাইচৰয়ৰ কাৰ্যালয় বিলুপ্ত কৰা হয়
- প্ৰতিটো ভাৰত আৰু পাকিস্তানৰ বাবে এজনকৈ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ পৰামৰ্শ দিয়া হয়
- প্ৰতিটো অধিৰাজ্যৰ বাবে ২ টা গঠনমূলক সংবিধান সভা (constituent assembly) স্থাপন কৰা হয়

- ৰাজ্যিক সচিবৰ পদ বিলুপ্ত কৰা হয়
- ৰাজকীয় ৰাষ্ট্ৰসমূহক হয় ভাৰত বা পাকিস্তানত যোগদান কৰিবলৈ অথবা স্বাধীন হৈ থাকিবলৈ স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা হয় (এই প্ৰক্ৰিয়াটোক Instrument for Accession বুলি জনা যায়)
- ইংলেণ্ডৰ ৰজাৰ পৰা ভাৰতৰ সম্ৰাট উপাধি আঁতৰাই দিয়া হয়
- ১৯৪৭ চনৰ আগতে নিযুক্তি দিয়া অসামৰিক কৰ্মচাৰীসকল কাৰ্যালয়ত কৰ্মব্যৱহাৰ চলি থাকিব

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১. কোনটো আইনৰ দ্বাৰা উচ্চতম ন্যায়ালয় গঠন কৰা হৈছিল (২০১৬)

ক) নিয়ন্ত্ৰণ আইন, ১৭৭৩

খ) পিটৰ ভাৰত আইন, ১৭৮৪

গ) ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৮৬১

ঘ) ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৮৯২

উত্তৰ – ক) নিয়ন্ত্ৰণ আইন, ১৭৭৩

২. কোনটো আইনৰ দ্বাৰা ভাৰতৰ শাসন ব্যৱস্থা বৃটিছৰ মুকুটলৈ পাছ হৈছিল? (২০১৫)

ক) ৰ'লেট আইন, ১৯১৯

খ) ডমিনিয়ন লেণ্ডছ এক্ট, ১৮৭২

গ) ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৮৫৮

ঘ) চৰকাৰী গোপনীয়তা আইন, ১৯২৩

উত্তৰ-গ) ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৮৫৮

৩. কোনখন আইনে ভাৰতত কোম্পানীৰ পৰা ক্ৰাউনলৈ ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰিছিল? (২০১১)

ক) ১৮৬১ চনৰ আইন

খ) ১৮৬২ চনৰ আইন

গ) ১৮৫৮ চনৰ আইন

ঘ) ১৮৫৩ চনৰ আইন

উত্তৰ – গ) ১৮৫৮ চনৰ আইন

৪.ভাৰতত সাম্প্ৰদায়িক প্ৰতিনিধিত্বৰ নীতি প্ৰথম প্ৰৱৰ্তন কৰিছিল (১৯৯৮)

ক) ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৮৬১

খ) ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৮৯২

গ) ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৯০৯

ঘ) ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯১৯

উত্তৰ – গ) ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, ১৯০৯

শিক্ষার্থীৰ টোকা (Student notes)

ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনা(The Preamble of Indian Constitution)

- প্ৰথমখন সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনা আছিল আমেৰিকাৰ সংবিধান
- ইয়াক সংবিধানৰ পৰিচয় পত্ৰ বুলি জনা যায় – এন এ পালখিৱালা(N.A. Palkhivala)
- সাংবিধানিক পৰিষদত জৱাহৰলাল নেহৰুৱে দাখিল কৰা উদ্দেশ্য প্ৰস্তাৱৰ আধাৰত ই ৰচিত
- ইয়াক আমাৰ সাৰ্বভৌমত্ব গণতান্ত্ৰিক গণৰাজ্যৰ ৰাশিফল হিচাপে জনা যায়
- ই সংবিধানৰ চাবিকাঠি
- ইয়াক সংবিধানত স্থাপন কৰা মণি বুলিও জনা যায়
- বেৰুবাৰী ইউনিয়ন গোচৰ ১৯৬০ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ৰায় অনুসৰি প্ৰস্তাৱনাক সংবিধানৰ অংশ হিচাপে গণ্য কৰা হোৱা নাছিল
- পৰৱৰ্তী সময়ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কেছাৱনন্দ ভাৰতীৰ গোচৰ,১৯৭৩ৰ ৰায় উলটি প্ৰস্তাৱনা সংবিধানৰ অংশ বুলি ঘোষণা কৰে
- প্ৰস্তাৱনাত অন্তৰ্ভুক্ত সংবিধানৰ মৌলিক গাঁথনিৰ বাহিৰে প্ৰস্তাৱনা সংশোধন কৰিব পাৰি

প্ৰস্তাৱনাৰ পাঠ্য (Text of Preamble)

আমি ভাৰতৰ লোক সমূহে ভাৰতক এখন

সাৰ্বভৌম সমাজবাদী ধৰ্মনিৰপেক্ষ

লোকতান্ত্ৰিক গণৰাজ্য ৰূপে গঠন কৰিবলৈ,তথা ইয়াৰ সকলো নাগৰিকৰ বাবে :

সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়;

চিন্তা,অভিব্যক্তি,বিশ্বাস,ধৰ্ম আৰু উপাসনাৰ **স্বাধীনতা;**

প্ৰতিষ্ঠা আৰু সুযোগৰ **সমতা** লাভ কৰিবলৈ;

আৰু তেঁওলোকৰ সকলোৰে মাজত ব্যক্তিৰ **মৰ্যাদা** তথা জাতীয় **ঐক্য** আৰু **সংহতি** সুনিশ্চিতকাৰী **ভাতৃভাৱ** বৃদ্ধি কৰিবলৈ নিষ্ঠা সহকাৰে সংকল্প কৰি

আমাৰ এই সংবিধান সভাৰ আজি **১৯৪৯** চনৰ **নৱেম্বৰ** মাহৰ **ষষ্ঠবিংশ** দিৱসত ইয়াৰ দ্বাৰা

এই সংবিধান গ্ৰহন কৰিছোঁ,অধিনিয়মিত কৰিছোঁ আৰু নিজতে অৰ্পন কৰিছোঁ

প্ৰস্তাৱনাৰ চাৰিটা উপাদান(Four Components in the Preamble)

- কৰ্তৃত্বৰ উৎস ভাৰতৰ জনসাধাৰণ
- ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰকৃতি সাৰ্বভৌম, সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ, লোকতান্ত্ৰিক আৰু গণৰাজ্য
- সংবিধানৰ উদ্দেশ্য হৈছে ন্যায়, স্বাধীনতা, সমতা আৰু ভ্ৰাতৃত্ববোধ
- গ্ৰহণৰ তাৰিখ ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰ

প্ৰস্তাৱনাৰ সংশোধন(Amendment of the Preamble)

- ৪২ নং সংশোধনী আইন (১৯৭৬)ত তিনিটা শব্দ যোগ কৰা হৈছিল: সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ আৰু অখণ্ডতা

প্ৰস্তাৱনাত থকা মূল শব্দ(Key Words in the Preamble)

সাৰ্বভৌম (Sovereign)

- ‘সাৰ্বভৌম’ শব্দটোৱে বুজায় যে ভাৰত আন কোনো ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰ্ভৰশীলতা বা আধিপত্য নহয়, বৰঞ্চ এখন স্বাধীন ৰাষ্ট্ৰ
- সাৰ্বভৌম ৰাষ্ট্ৰ হোৱাৰ বাবে ভাৰতে হয় বিদেশী ভূখণ্ড অধিগ্ৰহণ কৰিব পাৰে নহয় বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ সপক্ষে নিজৰ ভূখণ্ডৰ এটা অংশ অৰ্পণ কৰিব পাৰে

সমাজবাদী (Socialist)

- আমি ১৯৭৬ চনৰ ৪২ সংখ্যক সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা প্ৰস্তাৱনাত যোগ কৰাৰ আগতেই ৰাষ্ট্ৰ নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতিত সমাজবাদৰ ধাৰণাটো ইতিমধ্যে আছিল
- তদুপৰি কংগ্ৰেছ দলে নিজেই অৱদী অধিৱেশনত ‘সমাজগত সমাজবাদী আৰ্হি’ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিছিল

ধৰ্মনিৰপেক্ষ (Secular)

- ১৯৭৬ চনৰ ৪২ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনী আইনখনৰ জৰিয়তে ‘ধৰ্মনিৰপেক্ষ’ শব্দটো সংবিধানত সংযোজন কৰিছিল
- ভাৰতীয় ধৰ্মনিৰপেক্ষতা মানে ভাৰত ৰাজ্যৰ কোনো চৰকাৰী ধৰ্ম নাই
- সকলো ধৰ্মৰ প্ৰতি সমান দৃষ্টি বজাই ৰাখিব ৰাজ্যই

লোকতান্ত্ৰিক (Democratic)

- লোকতান্ত্ৰিক ৰাজনীতি জনপ্ৰিয় সাৰ্বভৌমত্বৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠিছে

গণৰাজ্য (Republic)

- গণৰাজ্যত ৰাষ্ট্ৰৰ মুৰব্বীক সদায় প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰা হয়
- গণৰাজ্যৰ অৰ্থ আৰু দুটা কথাও:
 - ✓ এটা, ৰাজনৈতিক সাৰ্বভৌমত্ব জনসাধাৰণৰ ওপৰত নিয়োগ কৰা আৰু ৰজাৰ দৰে এজন ব্যক্তিৰ ওপৰত নহয়;
 - ✓ দ্বিতীয়তে, কোনো বিশেষ সুবিধাপ্ৰাপ্ত শ্ৰেণীৰ অনুপস্থিতি আৰু সেয়েহে কোনো ধৰণৰ বৈষম্য নোহোৱাকৈ প্ৰতিজন নাগৰিকৰ বাবে সকলো ৰাজহুৱা কাৰ্যালয় মুকলি কৰা

ন্যায় (Justice)

- প্ৰস্তাৱনাত উল্লেখ কৰা 'ন্যায়' শব্দটোৰ তিনিটা সুকীয়া ৰূপ আছে—সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক

স্বাধীনতা/স্বতন্ত্ৰতা (Liberty)

- স্বতন্ত্ৰতা মানে যুক্তিসংগত বাধা আৰু ব্যক্তিগত ব্যক্তিত্বৰ বিকাশৰ সুযোগ প্ৰদান কৰা স্বাধীনতা
- প্ৰস্তাৱনাই ভাৰতৰ সকলো নাগৰিককে তেওঁলোকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ জৰিয়তে, চিন্তা, অভিব্যক্তি, বিশ্বাস, ধৰ্ম আৰু উপাসনাৰ স্বাধীনতা নিশ্চিত কৰে

সমতা (Equality)

- 'সমতা' শব্দৰ অৰ্থ হ'ল সমাজৰ কোনো শ্ৰেণীৰ বাবে বিশেষ বিশেষাধিকাৰৰ অনুপস্থিতি, আৰু কোনো ধৰণৰ বৈষম্য নোহোৱাকৈ সকলো ব্যক্তিৰ বাবে পৰ্যাপ্ত সুযোগৰ ব্যৱস্থা কৰা
- এই প্ৰস্তাৱনাই ভাৰতৰ সকলো নাগৰিককে মৰ্যাদা আৰু সুযোগৰ সমতা নিশ্চিত কৰে

ভাতৃভাৱ (Fraternity)

- ভাতৃভাৱ মানে হৈছে ভাতৃস্ববোধ

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১. সংবিধান প্ৰণয়নৰ সময়ত তলৰ কোনটো আদৰ্শ প্ৰস্তাৱনাত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱা নাছিল? (২০১৫)

ক) স্বাধীনতা/স্বতন্ত্ৰতা

খ) সমাজবাদ

গ) সমতা

ঘ) ন্যায়

উত্তৰ – খ) সমাজবাদ

২.ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত ধৰ্মনিৰপেক্ষ শব্দটো সংযোজন কৰা হৈছিল (২০১৩)

ক) ৪০ নং সংশোধনী

খ) ৪১ নং সংশোধনী

গ) ৪২ নং সংশোধনী

ঘ) ৪৩ নং সংশোধনী

উত্তৰ – গ) ৪২ নং সংশোধনী

৩. প্ৰত্যক্ষ গণতন্ত্ৰৰ অন্যতম উপাদান হ'ল (২০১১)

ক) গণভোট

খ) সমতা

গ) মুক্ত আৰু নিকা নিৰ্বাচন

ঘ) প্ৰাপ্তবয়স্ক ভোটাধিকাৰ

উত্তৰ – ক) গণভোট

শিক্ষার্থীৰ টোকা (Student Notes)

সংঘ আৰু ইয়াৰ ৰাজ্যক্ষেত্ৰ (Union and its Territory)

ৰাজ্য সমূহৰ সংঘ

- ভাৰতৰ সংবিধানৰ ক'তো ফেডাৰেলিজম(যুক্তৰাষ্ট্ৰ) বা ফেডাৰেচন শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হোৱা নাই
- ড° বি আৰ আশ্বদকাৰৰ মতে ভাৰত ৰাজ্যসমূহৰ মাজত হোৱা চুক্তিৰ দ্বাৰা স্থাপিত ফেডাৰেচন/যুক্তৰাষ্ট্ৰ নহয়
- ভাৰত এটা ধৰি ৰখা ফেডাৰেচন/যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু সেয়েহে কেন্দ্ৰৰ ৰাজ্যতকৈ ক্ষমতা থাকিব লাগে
- অৰ্ধ ফেডাৰেলিজমৰ ভাৰতৰ এই ব্যৱস্থাটো কানাডাৰ লগত মিল আছে

অনুচ্ছেদ ১(Article 1)

- ইণ্ডিয়া অৰ্থাৎ ভাৰত ৰাজ্য সমূহৰ এটি সংঘ হ'ব
- ১ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ভাৰতৰ ভূখণ্ডক তিনিটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি:
 - ✓ ৰাজ্যসমূহৰ ক্ষেত্ৰবোৰ
 - ✓ প্ৰথম অনুসূচীত বিনিৰ্দ্ধৃত সংঘ ৰাজ্য ক্ষেত্ৰ সমূহ
 - ✓ অৰ্জিত হ'ব পৰা এনে যিকোনো ৰাজ্য ক্ষেত্ৰ সমাৰিষ্ট হ'ব

অনুচ্ছেদ ২ (Article 2)

- নতুন ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্তি বা গঠন
- সংসদে আইন অনুসৰি ভাৰতত নতুন ৰাজ্য স্বীকাৰ বা প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰে
- সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে(simple majority) সংসদত এই সন্দৰ্ভত বিধেয়ক গৃহীত কৰি নতুন ৰাজ্যৰ নামভৰ্তি কাৰ্যকৰী কৰিব পাৰি

অনুচ্ছেদ ৩ (Article 3)

- নতুন ৰাজ্য গঠন আৰু বিদ্যমান ৰাজ্যৰ নাম, সীমা বা ক্ষেত্ৰৰ সাল-সলনি
- সংসদে বিধিৰ দ্বাৰা -
 - ✓ (ক)কোনো ৰাজ্যৰ পৰা ৰাজ্যক্ষেত্ৰ ছেদ কৰি আনি বা দুখন বা তাতোধিক ৰাজ্য বা ৰাজ্যাংশ লগ লগাই নাইবা কোনো ৰাজ্যক্ষেত্ৰ কোনো ৰাজ্যাংশৰ লগত সংযোজন কৰি নতুন ৰাজ্য গঠন কৰিব পাৰে;
 - ✓ (খ)কোনো ৰাজ্যৰ ক্ষেত্ৰ বৃদ্ধি কৰিব পাৰে;
 - ✓ (গ)কোনো ৰাজ্যৰ ক্ষেত্ৰ হ্ৰাস কৰিব পাৰে
 - ✓ (ঘ)কোনো ৰাজ্যৰ সীমা পৰিবৰ্তন কৰিব পাৰে
 - ✓ (ঙ)কোনো ৰাজ্যৰ নাম পৰিবৰ্তন কৰিব পাৰে
- এনে বিধেয়ক উত্থাপনৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পূৰ্ব অনুমতি বাধ্যতামূলক
- বিধেয়কখনৰ পৰামৰ্শ দিয়াৰ পূৰ্বে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে একেটা কথাকে নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত মতামত প্ৰকাশ কৰাৰ বাবে সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যিক বিধায়িনী দললৈ প্ৰেৰণ কৰিব লাগিব

- কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ ক্ষেত্ৰত সংশ্লিষ্ট বিধায়িনী দলৰ কোনো উল্লেখ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই
- সংসদে এই বিধেয়কখন সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰেহে (Simple majority) গৃহীত কৰিব লাগিব

অনুচ্ছেদ 8 (Article 4)

- ক) প্ৰথম আৰু চতুৰ্থ অনুসূচীৰ সংশোধন আৰু অনুপূৰক, আনুষঙ্গিক আৰু পৰিণামিক বিষয়ৰ উপবন্ধ কৰিবলৈ অনুচ্ছেদ ২ আৰু ৩ ৰ অধীনত প্ৰস্তুত বিধিসমূহ
- খ) পূৰ্বোক্ত তেনে কোনো বিধি অনুচ্ছেদ ৩৬৮ ৰ প্ৰয়োজনৰ বাবে এই সংবিধানৰ কোনো সংশোধন বুলি গণ্য নহব

১০০ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনী আইন, ২০১৫ (100th Constitutional Amendment Act, 2015)

- ভাৰত আৰু বাংলাদেশ চৰকাৰৰ মাজত হোৱা চুক্তি আৰু ইয়াৰ প্ৰট'কল অনুসৰি ভাৰতে কিছুমান বিশেষ ভূখণ্ড অধিগ্ৰহণ আৰু আন কিছুমান ভূখণ্ড বাংলাদেশলৈ হস্তান্তৰ কৰাটো কাৰ্যকৰী কৰিবলৈ ১০০ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনী আইন (২০১৫) প্ৰণয়ন কৰা হয়
- এই চুক্তিৰ অধীনত ভাৰতে ১১১টা এনক্লেভ বাংলাদেশলৈ হস্তান্তৰ কৰে, বাংলাদেশে ৫১টা এনক্লেভ ভাৰতলৈ স্থানান্তৰ কৰে
- এই তিনিটা উদ্দেশ্যৰ বাবে সংশোধনীৰ জৰিয়তে সংবিধানৰ প্ৰথম অনুসূচীত চাৰিখন ৰাজ্য (অসম, পশ্চিমবংগ, মেঘালয় আৰু ত্ৰিপুৰা)ৰ ভূখণ্ডৰ সৈতে জড়িত বিধানসমূহ সংশোধন কৰা হয়

ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ বিৱৰ্তন (Evolution of States and Union Territories)

- ১৯৪৭ চনত ভাৰতত ৫৫২ খন দেশীয় ৰাজ্যৰ/ৰাজকীয় ৰাজ্যৰ (princely states) অস্তিত্ব আছিল
- ভাৰতীয় সংঘৰ সৈতে দেশীয় ৰাজ্যসমূহক একত্ৰিত কৰাত চৰ্দাৰ পেটেলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল
- ইয়াৰে ৫৪৯ খন ভাৰতত যোগদান আৰু তিনি (হায়দৰাবাদ, কাশ্মীৰ আৰু জুনাগড়) য়ে নিজ ইচ্ছাৰে যোগদান কৰা নাছিল
- হায়দৰাবাদক পুলিচ একচনৰ সৈতে, জুনাগড়ক গণভোটৰ দ্বাৰা আৰু কাশ্মীৰক ইনষ্ট্ৰুমেন্ট অৱ এক্সেচনৰ দ্বাৰা একত্ৰিত কৰা হয়
- কাশ্মীৰ দেশীয় ৰাজ্যৰ মহাৰাজা হৰি সিঙে ভাৰত চৰকাৰৰ সৈতে যোগদানৰ যত্নত স্বাক্ষৰ কৰি ভাৰত স্বাধীনতা আইন, ১৯৪৭ৰ দফা অনুসৰি ভাৰতত যোগদান কৰিবলৈ সন্মত হয়
- ১৯৫০ চনত ভাৰতত ২৯ খন ৰাজ্য আৰু ভূখণ্ড চাৰিটা ভাগত (ক, খ, গ আৰু ঘ) ভাগ কৰা হৈছিল
- ক খণ্ড ৰাজ্যসমূহে ব্ৰিটিছ ভাৰতৰ নটা পূৰ্ব গৱৰ্ণৰ প্ৰদেশক সামৰি লৈছিল
- খ খণ্ডৰ ৰাজ্যসমূহ বিধায়িনী দলৰ সৈতে নৱম দেশীয় ৰাজ্যৰে গঠিত আছিল
- গ খণ্ডৰ ৰাজ্যসমূহত ব্ৰিটিছ ভাৰতৰ পূৰ্বৰ মুখ্য আয়ুক্তৰ প্ৰদেশ আৰু পূৰ্বৰ কিছুমান দেশীয় ৰাজ্য আছিল
- এই গ খণ্ডৰ ৰাজ্যসমূহ (সংখ্যাত ১০ খনেই) কেন্দ্ৰীয়ভাৱে প্ৰশাসন কৰা হৈছিল
- আন্দামান আৰু নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জক ঘ খণ্ডত ৰখা হৈছিল

ধৰ আয়োগ আৰু জেভিপি কমিটি(Dhar Commission and JVP Committee)

- ১৯৪৮ চনত ন্যায়াধীশ এছ কে ধৰৰ(Justice SK Dhar) অধ্যক্ষতাত ভাষিক প্ৰদেশ আয়োগ(Linguistic Provinces Commission) নিযুক্তি দিয়া হয়
- ইয়াত প্ৰশাসনিক সুবিধাৰ ভিত্তিত নতুন ৰাজ্য গঠন কৰাৰ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছিল (ভাষা নহয়)
- জেভিপি কমিটিয়ে (জৱাহৰলাল নেহৰু,বল্লভভাই পেটেল আৰু পট্টাবিসিতৰময়্যা(PattabiSitramayya)) ন্যায়াধীশ ধৰৰ(Justice Dhar)পৰামৰ্শত অনুমোদন জনায়
- তেলেগু ভাষী লোকসকলৰ বাবে নতুন ৰাজ্য গঠনৰ বাবে অন্ধ্ৰত প্ৰতিবাদ আৰম্ভ হয় আৰু পটি শ্ৰীৰামুলুৱে তেওঁলোকৰ বাবে নতুন ৰাজ্যৰ বাবে মৃত্যুৰ আগলৈকে উপবাস ঘোষণা কৰে
- ৫৬ দিন দীঘলীয়া উপবাসত তেওঁৰ মৃত্যু হয় আৰু ইয়াৰ ফলত অন্ধ্ৰৰ বিভিন্ন প্ৰান্তত অৰাজকতাৰ সৃষ্টি হয়
- প্ৰতিবাদৰ বাবেই ১৯৫৩ চনত অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ ,ভাষাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি (কুৰ্ণুলক ৰাজধানী হিচাপে লৈ) গঠন হোৱা প্ৰথমখন ৰাজ্য হিচাপে পৰিগণিত হয়

ফজল আলী আয়োগ (Fazl Ali Commission)

- ১৯৫৩ চনত ভাৰত চৰকাৰে ফজল আলী আয়োগক প্ৰথম ৰাজ্যিক পুনৰ্গঠন আয়োগ হিচাপে নিযুক্তি দিয়ে
- কমিটিৰ সদস্য আছিল কে এম পানীকাৰ(KM Panikkar) আৰু এইচ এন খুনজৰু(HN Khunzru)
- ইয়াত ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক একাকাৰীতাৰ(homogeneity)ভিত্তিত ৰাজ্যসমূহৰ পুনৰ্গঠনৰ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছিল
- কিন্তু ই এক ভাষা, এক ৰাজ্যৰ(One Language, One State) ধাৰণাক নাকচ কৰিলে
- ১৯৫৬ চনৰ ১ নৱেম্বৰত ১৪খন ৰাজ্য আৰু ৬খন কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল গঠন কৰি ৭ম সংশোধনী আইন গৃহীত হয়
- ১৯৬০ চনত বম্বে ৰাজ্যক গুজৰাট আৰু মহাৰাষ্ট্ৰত বিভক্ত কৰা হয়
- ভাৰতৰ অন্তিমখন ৰাজ্য গঠন হোৱা তেলেংগানা আছিল(২ জুন, ২০১৪)
- বৰ্তমান আমাৰ ভাৰতত ২৮খন ৰাজ্য আৰু ৮খন কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল আছে
- ২০১৯ চনত নতুনকৈ সৃষ্টি হৈছিল কাশ্মীৰ আৰু লাডাখৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল
- ২০২০ চনত দাদৰা নগৰ হাভেলী(Dadra Nagar Haveli) আৰু দমন আৰু ডিউৰ(Daman and Diu) কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল একত্ৰিত হৈ একক কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত(single union territory) পৰিণত হয়

উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহৰ ইতিহাস(History of States in North East India)

- ১৯৬৩ চনত অসমৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হৈ নাগালেণ্ডক ১৬ নং ভাৰতৰ ৰাজ্য হিচাপে গঢ়ি তোলা হয়
- ১৯৭২ চনত মণিপুৰ আৰু ত্ৰিপুৰাৰ দুই কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল আৰু মেঘালয়ৰ উপ-ৰাজ্যই ৰাজ্যিক স্থান লাভ কৰে
- ১৯৬৯ চনৰ ২২ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনে অসম ৰাজ্যৰ ভিতৰতে মেঘালয়ক উপ-ৰাজ্য হিচাপে গঢ়ি তুলিছিল

- একে বছৰতে অসমৰ বাহিৰত দুটা নতুন কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল মিজোৰাম আৰু অৰুণাচল প্ৰদেশ গঠন কৰা হয়
- ১৯৭৫ চনত ৩৬ সংখ্যক সংবিধানেৰে ছিকিম ভাৰতৰ ৰাজ্য হিচাপে পৰিগণিত হয়
- ইয়াৰ আগতে চোগ্যাল বংশৰ(Chogyal dynasty) দ্বাৰা ছিকিমক শাসন কৰা হৈছিল
- ১৯৮৭ চনত মিজোৰাম আৰু অৰুণাচল প্ৰদেশ ৰাজ্য হিচাপে গঠন হয়
- কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু মিজো নেচনেল ফ্ৰণ্টৰ মাজত মিজোৰাম শান্তি চুক্তিৰ ফলস্বৰূপে মিজোৰামক ৰাজ্যৰ পদ প্ৰদান কৰা হয়

ৰাজ্যৰ বাবে নাম সলনি(Change of Names for States)

- ১৯৫০ চনত ইউনাইটেড প্ৰভিঞ্চৰ নাম সলনি কৰি উত্তৰ প্ৰদেশ কৰে
- ১৯৬৯ চনত মাদ্ৰাজৰ নাম সলনি কৰি তামিলনাডু কৰা হয়
- ১৯৭৩ চনত মাইছোৰ ৰ নাম সলনি কৰি কৰ্ণাটকা ৰখা হয়
- সেই বছৰতে লেকাডিভ(Laccadive), মিনিকয়(মিনিকয়)আৰু আমিনিডিভি(Aminidivi) দ্বীপপুঞ্জৰ নাম সলনি কৰি লক্ষদ্বীপ কৰা হয়
- ১৯৯২ চনত ৬৯ সংখ্যক সংশোধনী আইন ১৯৯১ৰ দ্বাৰা দিল্লীৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ নাম সলনি কৰি ৰাষ্ট্ৰীয় ভূখণ্ড দিল্লী(National Capital Territory of Delhi,NCT Delhi)কৰা হয়
- ২০০৬ চনত উত্তৰাঞ্চলৰ নাম সলনি কৰি উত্তৰাখণ্ড ৰখা হয়
- সেই বছৰতে পণ্ডিচেৰীৰ নাম সলনি কৰি পুডুচেৰী(Puduchery) কৰা হয়
- ২০১১ চনত উৰিষ্যাৰ(Orissa) নাম সলনি কৰি ওড়িশা(Odisha) ৰখা হয়

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১.ভাৰতৰ স্বাধীনতাৰ সময়ত কাশ্মীৰৰ শাসক কোন আছিল?(২০২১)

(ক)ফাৰুক আব্দুল্লাহ

(খ) শ্বেইখ আব্দুল্লাহ

(গ) কৰণ সিং

(ঘ) হৰি সিং

উত্তৰ - (ঘ) হৰি সিং

২.ভাৰতীয় ৰাজ্যসমূহৰ একত্ৰীকৰণত অসাধাৰণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰা ৰাষ্ট্ৰীয় নেতা আৰু দক্ষ প্ৰশাসকক জনক চিনাক্ত কৰা(২০২১)

(ক) চক্ৰৱৰ্তী ৰাজগোপালাচাৰী

(খ) জৱাহৰলাল নেহৰু

(গ) ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ

(ঘ) চৰ্দাৰ বল্লভভাই পেটেল

উত্তৰ - (ঘ) চৰ্দাৰ বল্লভভাই পেটেল

৩.তলৰ ৰাজ্যৰ সৃষ্টিৰ সঠিক কালক্ৰম চিনাক্ত কৰা(২০১৪)

I. পঞ্জাব

II. অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ

III. মিজোৰাম

IV. মেঘালয়

ক) II, III, IV, I

খ) II, I, IV, III

গ) II, I, III, IV

ঘ) I, II, IV, III

উত্তৰ - খ) II, I, IV, III

৩.মিজোৰাম কেতিয়া কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চললৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল?(২০১১)

ক) ১৯৬৯ চন

খ) ১৯৭২ চন

গ) ১৯৪৯ চন

ঘ) ১৯৫১ চন

উত্তৰ - খ) ১৯৭২ চন

৪.ভাষিক ভিত্তিত গঠিত প্ৰথম ৰাজ্যৰ ভিতৰত কোনখন?(২০০৬)

ক) গুজৰাট

খ) অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ

গ) পঞ্জাব

ঘ) কৰ্ণাটকা

উত্তৰ - খ) অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ

৫.ভৌগোলিক এলেকাৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা ভাৰতৰ আটাইতকৈ সৰু ৰাজ্য(১৯৯৮)

ক) গোৱা

খ) ছিকিম

গ) নাগালেণ্ড

ঘ) ত্ৰিপুৰা

উত্তৰ - ক) গোৱা

শিক্ষাৰ্থীৰ টোকা (Student notes)

ভাৰতৰ নাগৰিকত্ব (Citizenship in India)

- সংবিধানৰ দ্বিতীয় খণ্ডত (অনুচ্ছেদ ৫-১১) ভাৰতৰ নাগৰিকত্বৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে

অনুচ্ছেদ ৫ (Article 5)

- সংবিধান আৰম্ভ হোৱাৰ সময়ত নাগৰিকত্ব

অনুচ্ছেদ ৬ (Article 6)

- পাকিস্তানৰ পৰা ভাৰতলৈ প্ৰব্ৰজন কৰা কিছুমান বিশেষ ব্যক্তিৰ নাগৰিকত্বৰ অধিকাৰ
- ১৯৪৮ চনৰ ১৯ জুলাইত প্ৰব্ৰজনৰ কাট অফ ডেট আছিল

অনুচ্ছেদ ৮ (Article 8)

- ভাৰতৰ বাহিৰত বাস কৰা ভাৰতীয় মূলৰ কিছুমান ব্যক্তিৰ নাগৰিকত্বৰ অধিকাৰ
- তেওঁ ভাৰতীয় দূতাবাসত পঞ্জীয়ন কৰিব লাগিব

অনুচ্ছেদ ৯ (Article 9)

- নিজ ইচ্ছাৰে বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ নাগৰিকত্ব লাভ কৰা ব্যক্তিসকলে ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব হেৰুৱাব

অনুচ্ছেদ ১০ (Article 10)

- নাগৰিকত্বৰ অধিকাৰ অব্যাহত ৰখা। ওপৰত উল্লেখ কৰা সকলো শ্ৰেণী ভাৰতৰ নাগৰিক হৈ থাকিব

অনুচ্ছেদ ১১ (Article 11)

- সংসদে আইনৰ দ্বাৰা নাগৰিকত্বৰ অধিকাৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰে
- ১১ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি সংসদে নাগৰিকত্ব আইন ১৯৫৫ প্ৰণয়ন কৰে
- নাগৰিকত্ব আইন ১৯৫৫ চনত ভাৰতৰ নাগৰিকত্ব লাভৰ চৰ্তসমূহৰ বিষয়ে কোৱা হৈছে

ভাৰতৰ নাগৰিকত্ব লাভ কৰাৰ উপায় (Ways to Acquire Citizenship in India):

- ✓ **জন্মৰ দ্বাৰা (By Birth):**
 - ✓ পিতৃ-মাতৃৰ জাতীয়তা নিৰ্বিশেষে ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ১৯৮৭ চনৰ ১ জুলাইৰ ভিতৰত ভাৰতত জন্ম লোৱা সকলো ভাৰতৰ নাগৰিক হব
 - ✓ ১৯৮৭ চনৰ ১ জুলাইৰ পিছত জন্ম হোৱা প্ৰতিজন যদি পিতৃ-মাতৃৰ কোনো এজন ভাৰতৰ নাগৰিক হয়
 - ✓ ২০০৪ চনৰ ৩ ডিচেম্বৰৰ পিছত কোনো অবৈধ প্ৰব্ৰজনকাৰী (পিতৃ বা মাতৃ)ৰ পৰা জন্ম হোৱা শিশুৱে ভাৰতৰ নাগৰিকত্ব নাপাব

✓ **বংশৰ দ্বাৰা (By Descent):**

- ✓ যদি পিতৃ ভাৰতীয় হয় (১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ১৯৯২ চনৰ ১০ ডিচেম্বৰলৈকে)
- ✓ যদি পিতৃ-মাতৃৰ কোনো এজন ভাৰতীয় হয় (১০ ডিচেম্বৰ ১৯৯২ পিছত)
- ✓ জন্ম এবছৰৰ সৈতে ভাৰতীয় কনচুলেটত পঞ্জীয়ন কৰিব লাগিব (চৰ্ত ৩ ডিচেম্বৰ, ২০০৪ চনত সংযোজন কৰা হৈছে)

✓ **পঞ্জীয়নৰ দ্বাৰা (By Registration):**

- ✓ ভাৰতত ৭ বছৰ বাস কৰাৰ পিছত ভাৰতীয় নাগৰিক আৰু ভাৰতীয় মূলৰ ব্যক্তিৰ সৈতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হোৱা সেই বিদেশীসকলৰ দৰে বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ লোকক দিয়া হয়
- ✓ ৭ বছৰ ভাৰতত থকাৰ মাপকাঠী তলত দিয়া ধৰণৰ –
 - ❖ পূৰ্ণ বয়স আৰু ক্ষমতাৰ এজন ব্যক্তি যি (বা তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃৰ কোনো এজন) পূৰ্বে স্বাধীন ভাৰতৰ নাগৰিক আছিল, আৰু সাধাৰণতে পঞ্জীয়নৰ বাবে আবেদন কৰাৰ ঠিক আগতে বাৰ মাহ ভাৰতত বাস কৰিছিল
 - ❖ কোনো ব্যক্তিক ভাৰতীয় মূলৰ বুলি গণ্য কৰা হ'ব যদিহে তেওঁ বা তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃৰ কোনো এজনৰ জন্ম অবিভক্ত ভাৰতত বা ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টৰ পিছত ভাৰতৰ অংশ হোৱা অন্য ভূখণ্ডত হয়
- ✓ ওপৰৰ সকলো শ্ৰেণীৰ ব্যক্তিয়ে ভাৰতৰ নাগৰিক হিচাপে পঞ্জীয়ন কৰাৰ আগতে আনুগত্যৰ শপত গ্ৰহণ কৰিব লাগিব

✓ **প্ৰাকৃতিককৰণৰ দ্বাৰা (By Naturalisation)**

- ✓ প্ৰাকৃতিককৰণৰ জৰিয়তে নাগৰিকত্বৰ বাবে আবেদন কৰিবলৈ হ'লে এজন ব্যক্তিয়ে ভাৰতত থাকিব লাগিব বা ভাৰত চৰকাৰৰ সেৱাত ১২ বছৰ (আবেদনৰ তাৰিখৰ আগৰ ১২ মাহ আৰু তাৰ আগৰ ১৪ বছৰৰ ভিতৰত ১১ বছৰ) থাকিব লাগিব
- ✓ অষ্টম অনুসূচীত উল্লেখ কৰা ভাষাৰ পৰ্যাপ্ত জ্ঞান থাকিব লাগিব

✓ **এটা ভূখণ্ডৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰ দ্বাৰা (By Incorporation of a Territory)**

- ✓ উদাহৰণ – গোৱা, পুডুচেৰী আৰু ছিকিমৰ মানুহৰ বাবে নাগৰিকত্ব

নাগৰিকত্ব হেৰুৱা (Loss of Citizenship)

- নাগৰিকত্ব আইন (১৯৫৫)ত নাগৰিকত্ব হেৰুৱাৰ তিনিটা উপায় নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে
- সেইবোৰ হ'ল ত্যাগ, বন্ধ আৰু বঞ্চনা

ত্যাগ দ্বাৰা (By Renunciation)

- ✓ পূৰ্ণ বয়স আৰু ক্ষমতাসম্পন্ন ভাৰতৰ যিকোনো নাগৰিকে নিজৰ ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব ত্যাগ কৰি ঘোষণা কৰিব পাৰে
- ✓ যদি ভাৰতবৰ্ষত লিপ্ত হোৱা যুদ্ধৰ সময়ত এনে ঘোষণা কৰা হয়, তেন্তে ইয়াৰ পঞ্জীয়নত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে বাধা দিব

- ✓ যেতিয়া কোনো ব্যক্তিয়ে নিজৰ ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব ত্যাগ কৰে, তেতিয়া সেই ব্যক্তিজনৰ প্ৰতিটো নাৰালক সন্তানেও ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব হেৰুৱাই পেলায়
- ✓ এনে শিশুৱে যেতিয়া ১৮ বছৰ বয়স লাভ কৰে তেতিয়া তেওঁ ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব পুনৰ আৰম্ভ কৰিব পাৰে

সমাপ্তিৰ দ্বাৰা (By Termination)

- ✓ যেতিয়া এজন ভাৰতীয় নাগৰিকে নিজ ইচ্ছাৰে আন এখন দেশৰ নাগৰিকত্ব লাভ কৰে তেতিয়া তেওঁৰ ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে শেষ হৈ যায়
- ✓ ভাৰত যি যুদ্ধত লিপ্ত হয়, সেই যুদ্ধৰ সময়ত এই বিধান প্ৰযোজ্য নহয়

বঞ্চনাৰ দ্বাৰা (By Deprivation)

- ✓ ই তলত উল্লেখ কৰা পৰিস্থিতিত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দ্বাৰা ভাৰতীয় নাগৰিকত্বৰ বাধ্যতামূলক অন্ত পেলোৱা হয় –
 - ❖ ১) নাগৰিকে যদি প্ৰৱঞ্চনাৰে নাগৰিকত্ব লাভ কৰিছে
 - ❖ ২) নাগৰিকে ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি অনানুগত্য (disloyalty) প্ৰদৰ্শন কৰিছে
 - ❖ ৩) নাগৰিকে যুদ্ধৰ সময়ত শত্ৰুৰ সৈতে অবৈধভাৱে ব্যৱসায় বা যোগাযোগ কৰিছে;
 - ❖ ৪) নাগৰিকজন পঞ্জীয়ন বা প্ৰাকৃতিককৰণৰ পিছত পাঁচ বছৰৰ ভিতৰত যিকোনো দেশতে দুবছৰৰ বাবে কাৰাগাৰত বন্দী হৈ আছে
 - ❖ ৫) নাগৰিকজন সাধাৰণতে সাত বছৰ ধৰি ভাৰতৰ বাহিৰত অবিৰতভাৱে বাস কৰি আহিছে

অসম চুক্তি আৰু নাগৰিকত্ব (Assam Accord and Citizenship)

- ১৯৮৫ চনৰ নাগৰিকত্ব (সংশোধনী) আইনত অসম চুক্তিৰ অন্তৰ্ভুক্ত ব্যক্তিৰ নাগৰিকত্ব সম্পৰ্কে কিছুমান বিশেষ বিধান সংযোজন কৰা হৈছিল –
 - ১) ১৯৬৬ চনৰ জানুৱাৰী মাহৰ আগতে বাংলাদেশৰ পৰা অসমলৈ অহা আৰু অসমত প্ৰৱেশৰ তাৰিখৰ পৰা সাধাৰণতে অসমত বাস কৰা সকলো ভাৰতীয় মূলৰ ব্যক্তিক ১৯৬৬ চনৰ ১ জানুৱাৰীৰ পৰা ভাৰতৰ নাগৰিক বুলি গণ্য কৰা হ'ব।
 - ২) ১৯৬৬ চনৰ ১ জানুৱাৰীত বা তাৰ পিছত কিন্তু ১৯৭১ চনৰ ২৫ মাৰ্চৰ আগতে বাংলাদেশৰ পৰা অসমলৈ অহা ভাৰতীয় মূলৰ প্ৰতিজন ব্যক্তিক বিদেশী হিচাপে ধৰা পৰাৰ তাৰিখৰ পৰা দহ বছৰৰ সময়সীমা শেষ হোৱাৰ পিছত সকলো উদ্দেশ্যৰ বাবে ভাৰতৰ নাগৰিক বুলি গণ্য কৰা হ'ব।

নাগৰিকত্ব সংশোধনী আইন (CITIZENSHIP AMENDMENT ACT (CAA))

- শেহতীয়াকৈ সংসদে নাগৰিকত্ব সংশোধনী আইন (CAA), ২০১৯ প্ৰণয়ন কৰে, যিয়ে নাগৰিকত্ব আইন, ১৯৫৫ সংশোধন কৰিব বিচাৰে।
- নাগৰিকত্ব (সংশোধনী) আইন, ২০০৩ চনত উল্লেখ কৰা হৈছিল যে 'অবৈধ প্ৰৱজনকাৰী' সকলে পঞ্জীয়ন বা প্ৰাকৃতিককৰণৰ দ্বাৰা নাগৰিকত্বৰ বাবে আবেদন কৰাৰ যোগ্য নহ'ব।

- এই সংশোধনী অনুসৰি চাৰিটা চৰ্ত পূৰণ কৰা অবৈধ প্ৰব্ৰজনকাৰীক এই আইনৰ অধীনত অবৈধ প্ৰব্ৰজনকাৰী হিচাপে গণ্য কৰা নহ'ব। চৰ্তসমূহ হ'ল-
 - ✓ তেওঁলোক হিন্দু, শিখ, বৌদ্ধ, জৈন, পাৰ্চী বা খ্ৰীষ্টান
 - ✓ তেওঁলোক আফগানিস্তান, বাংলাদেশ বা পাকিস্তানৰ হয়
 - ✓ তেওঁলোক ২০১৪ চনৰ ৩১ ডিচেম্বৰ বা তাৰ আগতে ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰিছিল।
 - ✓ সংবিধানৰ ষষ্ঠ অনুসূচীত অন্তৰ্ভুক্ত অসম, মেঘালয়, মিজোৰাম, বা ত্ৰিপুৰাৰ কিছুমান জনজাতীয় অঞ্চলত বা "আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় ৰেখা" অনুমতিৰ অধীনত থকা অঞ্চল অৰ্থাৎ অৰুণাচল প্ৰদেশ, মিজোৰাম, নাগালেণ্ড আৰু মণিপুৰত তেওঁলোক নাই
- এই জনজাতীয় অঞ্চলসমূহৰ ভিতৰত কাৰ্বি আংলং (অসমত), গাৰো পাহাৰ (মেঘালয়ত), চাকমা জিলা (মিজোৰামত), আৰু ত্ৰিপুৰা জনজাতি অঞ্চল জিলা।
- ওপৰৰ শ্ৰেণীৰ প্ৰব্ৰজনকাৰীৰ বিৰুদ্ধে তেওঁলোকৰ অবৈধ প্ৰব্ৰজন বা নাগৰিকত্বৰ সন্দৰ্ভত সকলো আইনী প্ৰক্ৰিয়া বন্ধ কৰা হ'ব।
- ওপৰৰ শ্ৰেণীৰ প্ৰব্ৰজনকাৰীৰ বাবে প্ৰাকৃতিককৰণৰ সময়সীমা ১১ বছৰৰ পৰা ৫ বছৰলৈ হ্ৰাস কৰা হৈছে।
- সংশোধনীটোত উল্লেখ আছে যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ভাৰতৰ বহিঃৰাজ্যৰ নাগৰিকত্বৰ পঞ্জীয়ন (Overseas Citizenship of India, OCI) বাতিল কৰিব পাৰে, যদিহে ভাৰতৰ বহিঃৰাজ্যৰ নাগৰিকত্বই, নাগৰিকত্ব আইন বা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে এনেদৰে অৱগত কৰা আন কোনো আইন উলংঘা কৰিছে। লগতে কাৰ্ডধাৰীজনক শুনাবলৈ সুযোগ দিব লাগিব।

ভাৰতৰ বহিঃৰাজ্যৰ নাগৰিকত্ব (Overseas Citizenship of India)

- ভাৰতৰ বহিঃৰাজ্যৰ নাগৰিকত্বৰ ধাৰণাটো এল এম সিংৱী কমিটীয়ে (LM Singhvi Committee) ২০০০-২০০২ চনত পৰামৰ্শ দিছিল
- ২০০৩ চনৰ নাগৰিকত্ব (সংশোধনী) আইনত ১৬ খন নিৰ্দিষ্ট দেশৰ ভাৰতীয় মূল ব্যক্তিয়ে (Person of Indian Origin, PIO) ভাৰতৰ বহিঃৰাজ্যৰ নাগৰিকত্ব (OCI) অধিগ্ৰহণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল
- পিছলৈ নাগৰিকত্ব (সংশোধনী) আইন, ২০০৫, পাকিস্তান আৰু বাংলাদেশৰ বাহিৰে সকলো দেশৰ ভাৰতীয় মূলৰ ব্যক্তিৰ বাবে ভাৰতৰ বহিঃৰাজ্যৰ নাগৰিকত্ব প্ৰদানৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰিলে যেতিয়ালৈকে তেওঁলোকৰ গৃহ দেশে নিজৰ স্থানীয় আইন অনুসৰি দ্বৈত নাগৰিকত্বৰ অনুমতি দিয়ে।

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১. ভাৰতীয় সংঘত 'কিছুমান নিৰ্দিষ্ট দেশৰ অন্তৰ্গত ভাৰতীয় উৎপত্তিস্থল ব্যক্তি (পিআইঅ') লৈ দ্বৈত নাগৰিকত্বৰ ধাৰণাটোৰ পৰামৰ্শ দিছিল (২০২১)

ক) অশোক মেহতা সমিতি খ) এল এম সিংৱী কমিটি

গ) ৰাজমল্লৰ সমিতি। ঘ) বলৱন্ত ৰায় মেহতা কমিটি

উত্তৰ - খ) এল এম সিংৱী কমিটি

২.ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদে সংসদক নাগৰিকত্বৰ বিষয়সমূহ নিয়ন্ত্ৰণ কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিছে? (২০১৩)

ক)৫

খ)৬

গ)৭

ঘ)১১

উত্তৰ -

ঘ)১১

৩.ভাৰতীয় নাগৰিকত্ব লাভৰ বাবে নাগৰিকত্ব আইন, ১৯৫৫ত তলত দিয়া কোনটো পদ্ধতিৰ ব্যৱস্থা কৰা হোৱা নাই? (২০১১)

ক)জন্মৰ দ্বাৰা।

খ)বংশৰ দ্বাৰা

গ)পঞ্জীয়নৰ দ্বাৰা।

ঘ)ভোটাদিকাৰ প্ৰয়োগ কৰি

উত্তৰ -

ঘ)ভোটাদিকাৰ প্ৰয়োগ কৰি

শিক্ষার্থীৰ টোকা (Students Notes)

মৌলিক অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১২ৰ পৰা অনুচ্ছেদ ৩৫)

(Fundamental Rights (Art. 12 to Art. 35))

- এইটো আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ অধিকাৰ বিধেয়কৰ (Bill of Rights) পৰা লোৱা হৈছে
- ভাৰতৰ মেগনা কাৰ্টা নামেৰে জনাজাত
- মৌলিক অধিকাৰ হৈছে বাদযোগ্য অধিকাৰ (Justiciable Rights)
- ৰাজনৈতিক গণতন্ত্ৰৰ (Political democracy) আদৰ্শক প্ৰসাৰিত কৰাৰ বাবেই মৌলিক অধিকাৰ সংবিধানত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে

মৌলিক অধিকাৰৰ বৈশিষ্ট্য (Characteristics of Fundamental Rights)

- ৰাষ্ট্ৰই তেওঁলোকৰ ওপৰত যুক্তিসংগত বাধা (Reasonable restrictions) আৰোপ কৰিব পাৰে
- এনে নিষেধাজ্ঞা যুক্তিসংগত হয় নে নহয় সেয়া আদালতে সিদ্ধান্ত ল'ব

মৌলিক অধিকাৰৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of Fundamental Rights)

- মূলতঃ সংবিধানত সাতটা মৌলিক অধিকাৰৰ ব্যৱস্থা আছে –
- ১) সমতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৪-১৮) (Right to Equality)
- ২) স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৯-২২) (Right to Freedom)
- ৩) শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৩-২৪) (Right against Exploitation)
- ৪) ধৰ্মৰ স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৫-২৮) (Right to Freedom of Religion)
- ৫) সাংস্কৃতিক আৰু শৈক্ষিক অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৯-৩০) (Cultural and Educational Rights)
- ৬) সম্পত্তিৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ৩১) (Right to property)
- ৭) সাংবিধানিক প্ৰতিকাৰৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ৩২) (Right to Constitutional Remedies)
- ১৯৭৮ চনৰ ৪৪ সংখ্যক সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাৰ পৰা সম্পত্তিৰ অধিকাৰ বাদ দিয়া হৈছিল
- সংবিধানৰ দ্বাদশ খণ্ডৰ (Part XII) অনুচ্ছেদ ৩০০-ক (Article 300 A)ৰ অধীনত ইয়াক আইনী অধিকাৰ (legal right) হিচাপে গঢ়ি তোলা হৈছে
- বৰ্তমান মাত্ৰ ছটা মৌলিক অধিকাৰ আছে

অনুচ্ছেদ ১২: ৰাষ্ট্ৰৰ সংজ্ঞা(Article 12: Definition of State)

- ১২ নং অনুচ্ছেদত ৰাষ্ট্ৰৰ সংজ্ঞাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- ৰাষ্ট্ৰ মানে হল –
 - ✓ ভাৰত চৰকাৰ আৰু সংসদ
 - ✓ ৰাজ্য চৰকাৰ আৰু ৰাজ্যৰ বিধানসভা
 - ✓ সকলো স্থানীয় কৰ্তৃপক্ষ (পঞ্চায়ত আৰু পৌৰসভা ইত্যাদি)
 - ✓ সকলো বিধিগত আৰু অবিধিগত কৰ্তৃপক্ষ (Statutory and Non-Statutory body)
 - ✓ ৰাষ্ট্ৰৰ আহিলা হিচাপে কাম কৰা এটা ব্যক্তিগত সংস্থা

অনুচ্ছেদ ১৩: মৌলিক অধিকাৰৰ সৈতে অসম্প্ৰতিপূৰ্ণ আইন

- মৌলিক অধিকাৰৰ সৈতে অসম্প্ৰতিপূৰ্ণ সকলো আইন বাতিল হ'ব
- সংবিধানৰ সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰাহে মৌলিক অধিকাৰ উলংঘন হ'ব পাৰে
- সংশোধনী আইনখনেও মৌলিক গাঁথনি (Basic Structure) উলংঘা কৰিব নালাগে

সমতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৪-১৮)

অনুচ্ছেদ ১৪: আইনৰ আগত সমতা আৰু আইনৰ দ্বাৰা সম সুৰক্ষা

(Art 14: Equality Before Law and Equal Protection by Law)

- ৰাজ্যই কোনো ব্যক্তিক আইনৰ আগত সমতা বা ভাৰতৰ ভূখণ্ডৰ ভিতৰত আইনসমূহৰ সমান সুৰক্ষা অস্বীকাৰ নকৰিব
- 'আইনৰ আগত সমতা'ৰ (Equality before law) ধাৰণাটো ব্ৰিটিছ মূলৰ হোৱাৰ বিপৰীতে 'আইনৰ সমান সুৰক্ষা'ৰ (Equal protection of law) ধাৰণাটো আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা লোৱা হৈছে

আইনৰ শাসন আৰু অনুচ্ছেদ ১৪ (Rule of Law and Article 14)

- 'আইনৰ আগত সমতা' (Equality before law) ধাৰণাটো 'আইনৰ শাসন ব্যৱস্থা' (Rule of law) ধাৰণাটোৰ এটা উপাদান
- আইনৰ শাসন ভাৰতীয় সংবিধানৰ এক মৌলিক গাঁথনি (Basic Structure)
- সেয়েহে সংশোধনীৰ দ্বাৰাও ইয়াক ধ্বংস কৰিব নোৱাৰিব

ব্যতিক্ৰম (Exceptions)

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু ৰাজ্যপালক অপৰাধমূলক গোচৰত (Criminal cases) গ্ৰেপ্তাৰ কৰিব পৰা নাযায় (তেওঁলোকক ২ মাহৰ জাননী দিয়াৰ পিছত নাগৰিক গোচৰৰ (Civil cases) কাৰ্য্যবিধি আৰম্ভ কৰিব পাৰিব)
- সদনত বক্তব্য আৰু ভোটৰ বাবে ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলৰ সংসদৰ সদস্যৰ বিৰুদ্ধে কোনো আদালতৰ কাৰ্য্যবিধি নহয়

- বিদেশী শাসক, ৰাষ্ট্ৰদূত আৰু ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ বিষয়া

অনুচ্ছেদ ১৫: ধৰ্ম, জাতি, জাতি, লিংগ আৰু জন্মস্থানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বৈষম্য নিষিদ্ধ কৰা হৈছে (Article 15: Prohibits Discrimination Based on Religion, Race, Caste, Gender and Place of Birth)

- ১৫ নং অনুচ্ছেদৰ প্ৰথমটোতে উল্লেখ আছে যে ৰাষ্ট্ৰই কোনো নাগৰিকৰ বিৰুদ্ধে কেৱল ধৰ্ম, বৰ্ণ, জাতি, লিংগ বা জন্মস্থানৰ ভিত্তিত বৈষম্য কৰিব নোৱাৰিব
- ১৫ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বিতীয়টো বিধানত কোৱা হৈছে যে কোনো নাগৰিকে কেৱল ধৰ্ম, বৰ্ণ, জাতি, লিংগ বা জন্মস্থানৰ ভিত্তিত কোনো ধৰণৰ অক্ষমতা, দায়বদ্ধতা, বাধা বা চৰ্তৰ সন্মুখীন হ'ব নোৱাৰিব-
- (ক) দোকান, ৰাজহুৱা ৰেষ্টুৰেণ্ট, হোটেল আৰু ৰাজহুৱা মনোৰঞ্জনৰ স্থানত প্ৰৱেশ; অথবা
- (খ) ৰাজ্যৰ পুঁজিৰে সম্পূৰ্ণৰূপে বা আংশিকভাৱে ৰক্ষণাবেক্ষণ কৰা বা সাধাৰণ জনতাৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে নিবেদিত কুৱা, টংক, গা ধোৱা ঘাট, পথ আৰু ৰাজহুৱা স্থানৰ ব্যৱহাৰ
- এই বিধানে ৰাষ্ট্ৰ আৰু ব্যক্তিগত ব্যক্তি উভয়ৰে বৈষম্য নিষিদ্ধ কৰে, আনহাতে পূৰ্বৰ বিধানে কেৱল ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা বৈষম্য নিষিদ্ধ কৰে

অনুচ্ছেদ ১৬: ৰাজহুৱা নিয়োগত সুযোগৰ সমতা (Article 16: Equality of Opportunity in Public Employment)

- কোনো নাগৰিকক কেৱল ধৰ্ম, বৰ্ণ, জাতি, লিংগ, বংশ, জন্মস্থান বা বাসস্থানৰ ভিত্তিত ৰাজ্যৰ অধীনত কোনো নিয়োগ বা কাৰ্যালয়ৰ বাবে বৈষম্যমূলক বা অযোগ্য হ'ব নোৱাৰিব

মণ্ডল আয়োগ আৰু অ'বিচিৰ বাবে সংৰক্ষণ (Mandal Commission and Reservation for OBCs)

- ১৯৭৯ চনত মোৰাৰজী দেশাই চৰকাৰে বি.পি.মণ্ডল ৰ অধ্যক্ষতাত দ্বিতীয় পিছপৰা শ্ৰেণী আয়োগ নিযুক্তি দিয়ে (কাকা কালেলকাৰৰ অধ্যক্ষতাত ১৯৫৩ চনত প্ৰথম পিছপৰা শ্ৰেণী আয়োগ নিযুক্তি দিয়া হৈছিল)
- ১৯৮০ চনত আয়োগে প্ৰতিবেদন দাখিল কৰি ৩৭৪৩ টা জাতিক সামাজিক আৰু শৈক্ষিকভাৱে পিছপৰা বুলি চিনাক্ত কৰে। (জনসংখ্যাৰ ৫২%)
- আয়োগে অন্যান্য পিছপৰা শ্ৰেণী (OBC)ৰ বাবে ২৭% চৰকাৰী চাকৰি সংৰক্ষণৰ পৰামৰ্শ দিছিল যাতে সকলোৰে ((SCs, STs and OBC) মুঠ সংৰক্ষণৰ পৰিমাণ ৫০% হয়।
- ১৯৯০ চনত দহ বছৰৰ পাছতেই ভি.পি. সিং চৰকাৰে অ'বিচিৰ বাবে ২৭% চৰকাৰী চাকৰি সংৰক্ষণ ঘোষণা কৰে
- পুনৰ ১৯৯১ চনত নৰসিংহ ৰাও চৰকাৰে দুটা পৰিৱৰ্তন আনিলে-
- (ক) ২৭% কোটাত অ'বিচিৰ ভিতৰত দৰিদ্ৰ অংশক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া
- (খ) উচ্চ জাতিৰ দৰিদ্ৰ (অৰ্থনৈতিকভাৱে পিছপৰা) শ্ৰেণীৰ বাবে আন ১০% চাকৰি সংৰক্ষণ কৰা যিসকলক সংৰক্ষণৰ কোনো বৰ্তমানৰ আঁচনিৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয়

- বিখ্যাত মণ্ডল গোচৰ (১৯৯২) বা ইন্দ্ৰ স্বাহনী বনাম ভাৰতীয় সংঘ গোচৰত পিছপৰা শ্ৰেণীৰ সপক্ষে চাকৰি সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা ১৬(৪) অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ভালদৰে পৰীক্ষা কৰিছে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ৰায় কাৰ্য্যকৰী কৰাৰ বাবে চৰকাৰে নিম্নোক্ত পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰে-
✓ ১) ৰাম নন্দন কমিটিয়ে অবিচি সকলৰ মাজত ক্ৰীমী লেয়াৰ (Creamy layer) চিনাক্ত কৰা
- ১৯৯৩ চনত সংসদৰ আইন অনুসৰি নেচনেল কমিচন ফৰ বেকৱাৰ্ড ক্লাছছ (National Commission for Backward Classes, NCBC) গঠন কৰা হৈছিল। পিছলৈ ২০১৮ চনৰ ১০২ সংখ্যক সংশোধনী আইনখনে ইয়াক সাংবিধানিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰে (অনুচ্ছেদ ৩৩৮ থ)

অনুচ্ছেদ ১৭: অস্পৃশ্যতা বিলুপ্ত কৰা (Article 17: Abolition of untouchability)

- সংসদে ইয়াক কাৰ্য্যকৰী কৰাৰ বাবে নাগৰিক অধিকাৰ আইন, ১৯৫৫ প্ৰণয়ন কৰে
- উলংঘাৰ শাস্তি হ'ল ৬ মাহ পৰ্যন্ত কাৰাদণ্ড, ৫০০ টকা বা দুয়োটা জৰিমনা আৰু নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰাৰ পৰা অযোগ্য ঘোষণা
- 'অস্পৃশ্যতা' শব্দটোৰ সংজ্ঞা সংবিধানত বা আইনখনতো দিয়া হোৱা নাই

অনুচ্ছেদ ১৮: উপাধি বিলুপ্ত কৰা (Article 18: Abolition of Titles)

- সামৰিক (Military) আৰু শৈক্ষিক (Academic) উপাধি ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব
- বিদেশী দেশৰ উপাধি ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব
- পদ্ম বঁটা বৈধ। কিন্তু বঁটাপ্ৰাপকৰ নামৰ লগত ইয়াক উপসৰ্গ বা প্ৰত্যয় হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা নাযাব
- ওপৰৰ পৰা স্পষ্ট যে ঔপনিৱেশিক ৰাষ্ট্ৰসমূহে (colonial states) প্ৰদান কৰা মহাৰাজা, ৰাজ বাহাদুৰ, ৰায় বাহাদুৰ, ৰায় চাহেব, দেৱান বাহাদুৰ আদিৰ দৰে বংশগত আভিজাত্যৰ উপাধিসমূহ ১৮ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা নিষিদ্ধ কৰা হৈছে কাৰণ এইবোৰ সকলোৰে সমান মৰ্যাদাৰ নীতিৰ বিৰুদ্ধে

অনুচ্ছেদ ১৯: স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Article 19: Right to Freedom)

- ১৯ নং অনুচ্ছেদে সকলো নাগৰিককে ছয়টা অধিকাৰৰ নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰে। এইবোৰ হ'ল -
ক. বাক আৰু মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা (Freedom of Speech and Expression)
খ. অস্ত্ৰ অবিহনে শান্তিপূৰ্ণভাৱে একত্ৰিত হোৱাৰ অধিকাৰ (Right to assemble peacefully without arms)
গ. সংঘ গঠনৰ অধিকাৰ (Right to form association)
ঘ. ভাৰতৰ যিকোনো ঠাইতে চলাচল কৰাৰ স্বাধীনতা (d. Freedom move anywhere in India)
ঙ. ভাৰতৰ যিকোনো ঠাইতে বাস কৰাৰ স্বাধীনতা (Freedom to reside anywhere in India)
চ. ডিলিট কৰা হৈছে (সম্পত্তিৰ অধিকাৰ, Right to property)
ছ. ভাৰতৰ যিকোনো ঠাইতে কৰ্মসংস্থাপন কৰাৰ স্বাধীনতা (Freedom to do employment anywhere in India)
- প্ৰথমতে ১৯ নং অনুচ্ছেদত সাতটা অধিকাৰ আছিল। কিন্তু, সম্পত্তি অধিগ্ৰহণ, ধৰি ৰখা আৰু নিষ্পত্তিৰ অধিকাৰ ১৯৭৮ চনৰ ৪৪ সংখ্যক সংশোধনী আইনখনে আঁতৰাই দিলে।

বাক আৰু মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা(Freedom of Speech and Expression)

- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে বিভিন্ন ৰায়দানত বাক আৰু মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতাক তলত দিয়া স্বাধীনতাসমূহত সম্প্ৰসাৰিত কৰিছে –
 - নিজৰ মতামতৰ লগতে আনৰ মতামত প্ৰচাৰ কৰাৰ অধিকাৰ
 - সংবাদ মাধ্যমৰ স্বাধীনতা
 - বাণিজ্যিক বিজ্ঞাপনৰ স্বাধীনতা
 - টেলিফোনিক কথোপকথনৰ টেপিঙৰ বিৰুদ্ধে
 - টেলিকাষ্ট কৰাৰ অধিকাৰ, অৰ্থাৎ ইলেক্ট্ৰনিক মিডিয়াত চৰকাৰৰ কোনো একচেটিয়া অধিকাৰ নাই
 - ৰাজনৈতিক দলৰ দ্বাৰা বন্ধৰ বিৰুদ্ধে সঠিক
 - চৰকাৰী কাম-কাজৰ বিষয়ে জনা অধিকাৰ (আৰ টি আই)
 - মৌনতাৰ স্বাধীনতা

একত্ৰিত হোৱাৰ স্বাধীনতা (Freedom of Assemble)

- যদিহে সমাবেশ হিংসাত্মক হয় তেন্তে দণ্ডাধীশে চি আৰ পি চিৰ ১৪৪ ধাৰা জাৰি কৰিব পাৰে
- পাঁচজন বা তাতকৈ অধিক লোকৰ অবৈধ সমাবেশক ছত্ৰভংগ দিয়াৰ বাবে দণ্ডবিধিৰ ১৪১ ধাৰা ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি

অনুচ্ছেদ ২০: অপৰাধৰ দোষী সাব্যস্ত হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত সুৰক্ষা(Article 20: Protection in Respect of Conviction of Offences)

- ২০ নং অনুচ্ছেদত এই সন্দৰ্ভত তিনিটা সুৰক্ষা প্ৰদান কৰা হৈছে –

১) অপৰাধমূলক আইন প্ৰণয়নৰ কোনো পৰৱৰ্তী সময়ত প্ৰয়োগ নহয়

ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল অপৰাধমূলক আইনসমূহ পূৰ্বৰ প্ৰভাৱৰ সৈতে কাৰ্যকৰী কৰিব নোৱাৰি। যিকোনো অপৰাধমূলক অপৰাধৰ বাবে কোনো ব্যক্তিক দোষী সাব্যস্ত হোৱাৰ সময়ত বিদ্যমান আইনৰ ভিত্তিতহে শাস্তি প্ৰদান কৰিব পাৰি।

ই কেৱল অপৰাধমূলক আইনৰ ক্ষেত্ৰতহে প্ৰযোজ্য।

২) কোনো লোককে একে দোষত দুবাৰ বা তাতোধিক শাস্তি প্ৰদান কৰিব নোৱাৰে(no double jeopardy)

ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল কোনো ব্যক্তিক এটা অপৰাধৰ বাবে এবাৰতকৈ অধিক শাস্তি দিব নোৱাৰিব

ই কেৱল ন্যায়িক কাৰ্য্যৰ বিৰুদ্ধেহে সুৰক্ষিত।

৩) কোনো আত্মদোষী সাব্যস্ত নহয়

ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল কোনো ব্যক্তিক কোনো অপৰাধত নিজৰ বিৰুদ্ধে সাক্ষী হ'বলৈ বাধ্য কৰিব নোৱাৰি। ইয়াত নিম্নোক্ত বিষয়সমূহ অন্তৰ্ভুক্ত নহ'ব -

- ক. বস্তুগত বস্তুৰ বাধ্যতামূলক উৎপাদন
- খ. বুঢ়া আঙুলিৰ ছাপ, নমুনাৰ স্বাক্ষৰ আৰু তেজৰ নমুনা দিবলৈ বাধ্যতামূলক
- গ. বাধ্যতামূলকভাৱে শৰীৰৰ প্ৰদৰ্শনী

অনুচ্ছেদ ২১: জীৱন আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ সুৰক্ষা (Article 21: Protection of Life and Personal Liberty)

- ২১ নং অনুচ্ছেদত ঘোষণা কৰা হৈছে যে আইনে স্থাপন কৰা পদ্ধতি অনুসৰি বাদে কোনো ব্যক্তিৰ জীৱন বা ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ পৰা বঞ্চিত নহ'ব।
- এই অধিকাৰ নাগৰিক আৰু অনাগৰিক উভয়ে বাবে উপলব্ধ

মেনাকা গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে জীৱনৰ অধিকাৰত নিম্নোক্ত অধিকাৰ সংযোজন কৰে -

- মৰ্যাদাৰে জীৱন যাপনৰ অধিকাৰ
- প্ৰদূষণমুক্ত পানী আৰু বায়ুকে ধৰি মান্য পৰিৱেশৰ অধিকাৰ আৰু বিপজ্জনক উদ্যোগৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ
- জীৱিকাৰ অধিকাৰ
- গোপনীয়তাৰ অধিকাৰ
- আশ্ৰয়ৰ অধিকাৰ
- স্বাস্থ্যৰ অধিকাৰ
- ১৪ বছৰ বয়সলৈকে বিনামূলীয়া শিক্ষাৰ অধিকাৰ
- বিনামূলীয়া আইনী সাহায্যৰ অধিকাৰ
- এককভাৱে বন্দীত্বৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ
- ক্ষিপ্ৰ বিচাৰৰ অধিকাৰ
- হেণ্ডকাফ লগোৱাৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ
- অমানৱীয় ব্যৱহাৰৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ।
- পলমকৈ ফাঁচী দিয়াৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ।
- বিদেশ ভ্ৰমণৰ অধিকাৰ।
- বণ্ডেল লেবাৰৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ।
- জিন্মাত লোৱা হাৰাশাস্তিৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ।
- জৰুৰীকালীন চিকিৎসা সাহায্যৰ অধিকাৰ।

- চৰকাৰী চিকিৎসালয়ত সময়মতে চিকিৎসাৰ অধিকাৰ।
- কোনো ৰাজ্যৰ পৰা খেদি পঠিওৱা নহোৱাৰ অধিকাৰ।
- ন্যায় বিচাৰৰ অধিকাৰ।
- বন্দীৰ জীৱনৰ প্ৰয়োজনীয় বস্তু থকাৰ অধিকাৰ।
- মহিলাসকলক শালীনতা আৰু মৰ্যাদাৰে ব্যৱহাৰ কৰাৰ অধিকাৰ।
- ৰাজহুৱা ফাঁচীৰ বিৰুদ্ধে সঠিক।
- পাহাৰীয়া অঞ্চলত পথৰ অধিকাৰ।
- তথ্যৰ অধিকাৰ।
- সুনামৰ অধিকাৰ।
- দোষী সাব্যস্ত হোৱাৰ ৰায়ৰ পৰা আপীল কৰাৰ অধিকাৰ
- পৰিয়ালৰ পেঞ্চনৰ অধিকাৰ
- সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক ন্যায় আৰু সবলীকৰণৰ অধিকাৰ
- উপযুক্ত জীৱন বীমা পলিচীৰ অধিকাৰ
- টোপনিৰ অধিকাৰ
- শব্দ প্ৰদূষণৰ পৰা মুক্তিৰ অধিকাৰ
- বহনক্ষম উল্লয়নৰ অধিকাৰ
- সুযোগৰ অধিকাৰ
- নিজৰ পছন্দৰ ব্যক্তিক বিয়া কৰাবলৈ অধিকাৰ সংযোজন কৰা হৈছিল হাদিয়া কেছ ২০১৮ত

অনুচ্ছেদ ২১ ক: শিক্ষাৰ অধিকাৰ (Article 21 A: Right to Education)

- ৰাজ্যই ছয়ৰ পৰা চৈধ্য বছৰ বয়সৰ সকলো শিশুকে ৰাজ্যই নিৰ্ধাৰণ কৰিব পৰা ধৰণে বিনামূলীয়া আৰু বাধ্যতামূলক শিক্ষা প্ৰদান কৰিব।
- এই বিধান ২০০২ চনৰ ৮৬ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনী আইনখনে সংযোজন কৰিছিল
- মূলতঃ ৪৫ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত শিক্ষাৰ অধিকাৰ আছিল এক নিৰ্দেশনামূলক নীতি
- ২১ক অনুচ্ছেদ অনুসৰি সংসদে শিশুৰ বিনামূলীয়া আৰু বাধ্যতামূলক শিক্ষাৰ অধিকাৰ (আৰ টি ই) আইন, ২০০৯ প্ৰণয়ন কৰে।

অনুচ্ছেদ. ২২ গ্ৰেপ্তাৰ আৰু আটক কৰাৰ বিৰুদ্ধে সুৰক্ষা (Article. 22 Protection Against Arrest and Detention)

- সাধাৰণ আইনৰ অধীনত গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা ব্যক্তিৰ তলত দিয়া অধিকাৰ থাকিব –
- ক. গ্ৰেপ্তাৰৰ ভিত্তিৰ বিষয়ে অৱগত হোৱাৰ অধিকাৰ
- খ. অধিবক্তাৰ দ্বাৰা ৰক্ষা পোৱাৰ অধিকাৰ

- গ. গ্ৰেপ্তাৰৰ ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত দণ্ডাধীশৰ সন্মুখত হাজিৰ হোৱাৰ অধিকাৰ (দণ্ডাধীশৰ কাৰ্যালয়লৈ যাত্ৰাৰ সময় বাদ দি)
- ঘ. দণ্ডাধীশে অধিক আটক কৰাৰ অনুমতি নিদিয়ালৈকে ২৪ ঘণ্টাৰ পিছত মুকলি হোৱাৰ অধিকাৰ
- প্ৰতিৰোধমূলক ডিটেনচন আইনৰ অধীনত গ্ৰেপ্তাৰ হোৱা ব্যক্তিৰ তলত দিয়া অধিকাৰ থাকিব –
- ক. কোনো পৰামৰ্শদাতা ব'ৰ্ডে বৃদ্ধিৰ বাবে পৰ্যাপ্ত কাৰণৰ পৰামৰ্শ নিদিয়ালৈকে আটক ৩ মাহতকৈ অধিক হ'ব নালাগে (ইউএপিএ সংশোধনী আইন, ২০০৮ত দেখাৰ দৰে যিকোনো বিশেষ আইনত সংসদে ৩ মাহতকৈ অধিক সময় বৃদ্ধি কৰিব পাৰে)
- খ. গ্ৰেপ্তাৰৰ ভিত্তি বন্দীজনক অৱগত কৰিব লাগে। জনস্বার্থৰ বিৰুদ্ধে বুলি বিবেচিত তথ্যসমূহ প্ৰকাশ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই
- গ. ডিটেনচন অৰ্ডাৰৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিনিধিত্ব কৰাৰ সুযোগ দিব লাগে

শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (Right Against Exploitation)

অনুচ্ছেদ ২৩: মানৱ সৰবৰাহ আৰু ভিক্ষাৰী নিষেধাজ্ঞা (Article 23: Prohibition of human trafficking and Beggar)

- মানৱ সৰবৰাহৰ অৰ্থ হ'ল যিকোনো উদ্দেশ্যৰ বাবে মানুহ বিক্ৰী আৰু ক্ৰয় কৰা
- এই অনুচ্ছেদৰ অধীনত দেৱদাসীৰ প্ৰথা নিষিদ্ধ
- ৰাষ্ট্ৰই জাপি দিয়া বাধ্যতামূলক সেৱা এই সুৰক্ষাৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয়

অনুচ্ছেদ. ২৪ শিশু শ্ৰমিক নিষেধাজ্ঞা (Article. 24 Prohibition of Child Labour)

- ২৪ নং অনুচ্ছেদত ১৪ বছৰৰ তলৰ শিশুক কোনো কাৰখানা, খনি বা নিৰ্মাণৰ কাম বা ৰেলৱেৰ দৰে অন্যান্য বিপজ্জনক কাৰ্য্যকলাপত নিয়োগ কৰাত নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰা হৈছে
- কিন্তু ইয়াৰ দ্বাৰা তেওঁলোকৰ কোনো নিৰাপদ বা নিৰ্দোষী কামত নিয়োগ কৰাত বাধা নাই।
- নেচনেল কমিছন ফৰ প্ৰটেকচন অৱ চাইল্ড ৰাইটছৰ বিচাৰ প্ৰক্ৰিয়া ক্ষিপ্ৰ কৰাৰ কৰ্ত্ত্ব

ধৰ্মৰ স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Freedom of Religion)

অনুচ্ছেদ ২৫: বিবেকৰ স্বাধীনতা আৰু মুক্ত বৃত্তি, ধৰ্মৰ অনুশীলন আৰু প্ৰসাৰ (ব্যক্তিগত স্বাধীনতা) (Article 25: Freedom of Conscience and Free Profession, Practice and Propagation of Religion (Individual Freedom))

- ২৫ নং অনুচ্ছেদত দুটা ব্যাখ্যা আছে –
- এটা, কিৰ্পান পিন্ধা আৰু কঢ়িয়াই নিয়া শিখ ধৰ্মৰ বৃত্তিত অন্তৰ্ভুক্ত হ'ব লাগে

- দুই, হিন্দু, এই প্ৰসংগত শিখ, জৈন আৰু বৌদ্ধ আদি অন্তৰ্ভুক্ত।

অনুচ্ছেদ ২৬: ধৰ্মীয় কাম-কাজ পৰিচালনাৰ স্বাধীনতা (সামূহিক স্বাধীনতা)(Article 26: Freedom to Manage Religious Affairs (Collective Freedom))

২৭ নং অনুচ্ছেদ: কোনো ধৰ্মৰ প্ৰসাৰৰ বাবে কৰ আদায়ৰ পৰা মুক্তি (Article 27: Freedom from Taxation for Promotion of a Religion)

অনুচ্ছেদ ২৮: শিক্ষানুষ্ঠানত ধৰ্মীয় নিৰ্দেশনাত উপস্থিত থকাৰ পৰা স্বাধীনতা (Article 28: Freedom from Attending Religious Instructions in Educational Institutions)

সাংস্কৃতিক আৰু শৈক্ষিক অধিকাৰ (Cultural and Educational Rights)

অনুচ্ছেদ ২৯: সংখ্যালঘুৰ স্বার্থ সুৰক্ষা (Article 29: Protection of Interests of Minorities)

অনুচ্ছেদ ৩০: সংখ্যালঘুৰ শিক্ষানুষ্ঠান স্থাপন আৰু প্ৰশাসনৰ অধিকাৰ (Article 30: Right of Minorities to Establish and Administer Educational Institutions)

অনুচ্ছেদ ৩২.সাংবিধানিক প্ৰতিকাৰৰ অধিকাৰ (Article 32. Right to Constitutional Remedies)

- ৩২ নং অনুচ্ছেদক “ভাৰতীয় সংবিধানৰ আত্মা আৰু হৃদয়” বুলিও জনা যায় (ড° আম্বেদকাৰ)
- ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে মৌলিক অধিকাৰ সুৰক্ষিত কৰাৰ বাবে তলত দিয়া ৰিট জাৰি কৰিব পাৰে
- ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ক একে ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে
- এই ৰিটসমূহ ইংৰাজী আইনৰ পৰা ধাৰ কৰা হয় য’ত ইয়াক ‘প্ৰেৰ’গেটিভ ৰিট’ বুলি জনা যায়।

১) বন্দী উপস্থাপন সমাদেশ(ৰ শৰীৰ থকা)Habeas Corpus (to have the body of)

- ইয়াক অবৈধ কাৰাগাৰত ৰখা ব্যক্তিক মুকলি কৰি দিয়াৰ বাবে জাৰি কৰা হয়।
- ইয়াক ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ দেৱাল হিচাপে জনা যায়।
- ৰাজহুৱা সংস্থা বা ব্যক্তিগত ব্যক্তিৰ বিৰুদ্ধে ইয়াক জাৰি কৰিব পাৰি।

২) পৰমাধিদেশ(আমি আদেশ দিওঁ)Mandamus (We command)

- ৰাজহুৱা সংস্থা এটাক নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিবলৈ কোৱাৰ বাবে জাৰি কৰা হয়।
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি, ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ বিৰুদ্ধে জাৰি কৰিব নোৱাৰি

৩) নিষেধাজ্ঞা (নিষেধ কৰা) Prohibition (to forbid)

- উচ্চ ন্যায়ালয়ে নিজৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ অতিক্ৰম কৰাৰ বাবে নিম্ন আদালত/ট্ৰিবিউনেললৈ জাৰি কৰে

৪) উৎপ্ৰেৰণ (প্ৰমাণিত হ'ব বা অৱগত হ'ব লাগে) Certiorari (to be certified or to be informed)

- ইয়াক উচ্চ ন্যায়ালয়ে নিম্ন আদালতলৈ জাৰি কৰি গোচৰ এটা বদলি বা বাতিল কৰে।
- অতিৰিক্ত বিচাৰ ক্ষমতাৰ ব্যৱহাৰ বা বিচাৰ ক্ষমতাৰ অভাৱৰ বাবে এইটো হ'ব পাৰে।

৫) কেফিয়ং তলবী (কি কৰ্তৃপক্ষৰ দ্বাৰা) Quo Warranto (By What Authority)

- ৰাজহুৱা কাৰ্যালয়ত কোনো ব্যক্তিৰ দাবীৰ বৈধতা সম্পৰ্কে আদালতে তদন্তৰ অংশ হিচাপে জাৰি কৰে।
- এইটো মন্ত্ৰী কাৰ্যালয় বা ব্যক্তিগত কাৰ্যালয়ৰ বিৰুদ্ধে জাৰি কৰিব নোৱাৰি।
- এইটো যিকোনো আগ্ৰহী ব্যক্তিয়ে বিচাৰিব পাৰে আৰু ক্ষতিগ্ৰস্ত ব্যক্তিয়ে বিচাৰিবই লাগিব বুলি ক'ব নোৱাৰি।

সশস্ত্ৰ বাহিনী আৰু মৌলিক অধিকাৰ অনুচ্ছেদ ৩৩ (Armed Forces and Fundamental Rights Article 33)

- অনুচ্ছেদ ৩৩.ই কয় যে সংসদে সশস্ত্ৰ বাহিনীৰ বাবে মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত বাধা আৰোপ কৰিব পাৰে
- এই সন্দৰ্ভত প্ৰণয়ন কৰা আইনসমূহ নাপিত, কাঠমিটী, ৰান্ধনী, ধৰ্ম প্ৰশিক্ষক আদিকে ধৰি সশস্ত্ৰ বাহিনীৰ সকলো সদস্যৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য হ'ব।

সামৰিক আইন আৰু মৌলিক অধিকাৰ অনুচ্ছেদ ৩৪ (Martial Law and Fundamental Rights Article 34)

- ৩৪ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে যেতিয়া কোনো ভূখণ্ড সামৰিক আইনত থাকে তেতিয়া মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত নিষেধাজ্ঞা কাৰ্যকৰী কৰিব পাৰি
- ইংৰাজী কমন ল'ৰ পৰা সামৰিক আইন ধাৰলৈ লোৱা হৈছে আৰু সংবিধানৰ ক'তো ইয়াৰ সংজ্ঞা দিয়া হোৱা নাই

মৌলিক অধিকাৰক প্ৰভাৱিত কৰা অনুচ্ছেদ ৩৫ (Effecting Fundamental Rights Article 35)

- ৩৫ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে সংসদে মৌলিক অধিকাৰ কাৰ্যকৰী কৰাৰ বাবে আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে
- ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ বাবে তেনে ক্ষমতা নাই

সম্পত্তিৰ অধিকাৰ অনুচ্ছেদ ৩০০ক (Right to Property Article 300A)

- মূলতঃ সম্পত্তিৰ অধিকাৰ সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডৰ অধীনত থকা সাতটা মৌলিক অধিকাৰৰ ভিতৰত অন্যতম আছিল
- ইয়াক ১৯(১) (চ) অনুচ্ছেদ আৰু ৩১ অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা মোকাবিলা কৰা হৈছিল।
- ১৯৭৮ চনৰ ৪৪ সংখ্যক সংশোধনী আইনখনে তৃতীয় খণ্ডৰ পৰা ১৯(১) (চ) অনুচ্ছেদ আৰু ৩১ নং অনুচ্ছেদ বাতিল কৰি মৌলিক অধিকাৰ হিচাপে সম্পত্তিৰ অধিকাৰ বিলুপ্ত কৰে।
- ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে এই আইনখনে 'সম্পত্তিৰ অধিকাৰ' শিৰোনামৰ অধীনত দ্বাদশ খণ্ডত নতুন অনুচ্ছেদ ৩০০ক সন্নিৱিষ্ট কৰে।
- ইয়াত উল্লেখ আছে যে আইনৰ কৰ্তৃত্বৰ বাহিৰে কোনো ব্যক্তিক নিজৰ সম্পত্তিৰ পৰা বঞ্চিত কৰা নহ'ব
- এইটো, সম্পত্তিৰ অধিকাৰ এতিয়াও আইনী অধিকাৰ বা সাংবিধানিক অধিকাৰ হৈয়েই আছে

মৌলিক অধিকাৰৰ অন্যান্য কথা (Other Points on Fundamental Rights)

- মৌলিক অধিকাৰত অন্তৰ্ভুক্ত মৌলিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বাহিৰে সংসদে মৌলিক অধিকাৰ সংশোধন কৰিব পাৰে
- মৌলিক অধিকাৰ ন্যায়সংগত অধিকাৰ
- মৌলিক অধিকাৰ গণতন্ত্ৰৰ শিলাস্তম্ভ
- ১৫,১৬,১৯,২৯ আৰু ৩০ অনুচ্ছেদৰ অধীনত মৌলিক অধিকাৰৰ বাহিৰে সকলো মৌলিক অধিকাৰ নাগৰিক আৰু বিদেশী নাগৰিক উভয়ৰে বাবে উপলব্ধ (শত্ৰু বিদেশীসকলৰ বাহিৰে)

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১) ৰাজহুৱা নিয়োগৰ বিষয়ত সমান সুযোগ কোনটো অনুচ্ছেদৰ অধীনত নিশ্চিত কৰা হৈছে (২০২১) -

ক) ১৪

খ) ১৫

গ) ১৬

ঘ) ১৭

উত্তৰ - অনুচ্ছেদ ১৬

২) তলৰ কোনটো মৌলিক অধিকাৰ কেৱল ভাৰতৰ নাগৰিকৰ বাবেহে উপলব্ধ? (২০২১)

ক) ৰাজহুৱা নিয়োগৰ বিষয়ত সুযোগৰ সমতাৰ অধিকাৰ খ) আইনৰ আগত সমতা

গ) ধৰ্মৰ স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ ঘ) ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ

শুদ্ধ উত্তৰটো বাছক -

ক. ১,২,৩,৪

খ. ১,৪

গ. ১,২,৩

ঘ. ২,৪

উত্তৰ - খ. ১,৪

৩)ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনবোৰ অনুচ্ছেদত সমতাৰ অধিকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে?(২০১৮)

ক) অনুচ্ছেদ ১৪ৰ পৰা ১৮

খ) অনুচ্ছেদ ১৯ৰ পৰা ২২

গ) অনুচ্ছেদ ২২ৰ পৰা ২৪

ঘ) অনুচ্ছেদ ২৫ৰ পৰা ৩০

উত্তৰ -ক)১৪ৰ পৰা ১৮ নং অনুচ্ছেদ

৪)শিক্ষাৰ অধিকাৰ কোনটো অনুচ্ছেদৰ অধীনত এক মৌলিক অধিকাৰ(২০১৮)

ক. ২২(ক) খ. ২১(ক) গ.২৩(ক) ঘ. ২৪(ক)

উত্তৰ - খ. ২১(ক)

৫)তলৰ কোনটো ভাৰতত মৌলিক অধিকাৰ নহয়? (২০১৪)

ক) সম্পত্তিৰ অধিকাৰ

খ) সমতাৰ অধিকাৰ

গ) স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ

ঘ) সাংবিধানিক প্ৰতিকাৰৰ অধিকাৰ

উত্তৰ - ক) সম্পত্তিৰ অধিকাৰ

৬)Habeas Corpus write ৰ সৈতে জড়িত (২০১১)

ক) আগতীয়া জামিন

খ) কোনো প্ৰশাসনিক কৰ্তৃপক্ষৰ আদেশ বাতিল কৰা

গ) বাক স্বাধীনতাৰ আদেশ

ঘ) আদালতৰ সন্মুখত ব্যক্তিক উপস্থাপন কৰা

উত্তৰ - ঘ) আদালতৰ সন্মুখত ব্যক্তিক উপস্থাপন কৰা

৭)আইনৰ আগত সমতা আৰু আইনৰ সম সূৰক্ষাৰ বিষয়ে কোনটো অনুচ্ছেদত আলোচনা কৰা হৈছে (২০০১)

ক) অনুচ্ছেদ ১৩

খ) অনুচ্ছেদ ১৪

গ) অনুচ্ছেদ ১৫

ঘ)অনুচ্ছেদ ১৬

উত্তৰ - খ) অনুচ্ছেদ ১৪

ACADEMY OF
CIVIL SERVICES
ESTD 2016

ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতি(Directive Principles of State Policy)

- সংবিধানৰ চতুৰ্থ খণ্ডত ইয়াৰ বিষয়ে ৩৬ৰ পৰা ৫১ নং অনুচ্ছেদত আলোচনা কৰা হৈছে
- ইয়াক আইৰিছ সংবিধানৰ পৰা ধাৰ কৰা হৈছে
- আইৰিছ সংবিধানে ইয়াক স্পেইনৰ সংবিধানৰ পৰা ধাৰ লৈছে
- আশ্বেদকাৰে ইয়াক নতুন বৈশিষ্ট্য বুলি অভিহিত কৰে
- সংবিধানত ব্যাখ্যা কৰা অনুসৰি দেশৰ শাসনত এইবোৰ মৌলিক (অনুচ্ছেদ ৩৭)
- মৌলিক অধিকাৰ(Fundamental Rights)আৰু ৰাষ্ট্ৰ নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতিক(Directive principles of state policy)একেলগে সংবিধানৰ দৰ্শন(philosophy)আৰু সংবিধানৰ আত্মা(soul)বুলি কোৱা হয়
- দুয়োটাৰে একেলগে সংবিধানৰ বিবেক(Conscience)বুলিও কোৱা হয়
- ‘ৰাজ্য নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতি’ বাক্যাংশই নীতি প্ৰণয়ন আৰু আইন প্ৰণয়নৰ সময়ত ৰাষ্ট্ৰই মনত ৰখা উচিত আদৰ্শক বুজায়।
- নিৰ্দেশনামূলক নীতিসমূহ ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰৰ আইনত গণনা কৰা ‘নিৰ্দেশনাৰ যন্ত্ৰ’ৰ সৈতে মিল আছে
- ইয়াৰ লক্ষ্য হৈছে কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ সৃষ্টি আৰু ভাৰতত অৰ্থনৈতিক গণতন্ত্ৰ সুনিশ্চিত কৰা
- নীতি সমূহ অ-বাদযোগ্য

ডিপিএছপিসমূহ বিতংভাৱে(DPSPs in Detail)

- অনুচ্ছেদ ৩৬: “ৰাষ্ট্ৰ”ৰ অৰ্থ তৃতীয় খণ্ডত দিয়া মৌলিক অধিকাৰৰ দৰে একেই
- অনুচ্ছেদ ৩৭: ৰাষ্ট্ৰ নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতি কোনো আদালতে বলবৎ কৰিব নোৱাৰে
- অনুচ্ছেদ ৩৮:ৰাষ্ট্ৰই এনে এক সামাজিক ব্যৱস্থা সুৰক্ষিত কৰিব লাগিব য’ত ন্যায় সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক উপলব্ধ হ’ব

ব্যক্তিৰ লগতে গোটৰ মাজত থকা বৈষম্যও ৰাজ্যই নূন্যতম কৰিব লাগিব

- অনুচ্ছেদ ৩৯: ৰাষ্ট্ৰই নীতিক নিৰাপত্তাৰ দিশত নিৰ্দেশ দিব –
 - ক. জীৱিকাৰ পৰ্যাপ্ত উপায়
 - খ. সম্পদৰ ন্যায্য বিতৰণ
 - গ. ধনৰ একাগ্ৰতা ৰোধ কৰে
 - ঘ. পুৰুষ আৰু মহিলাৰ সমান দৰমহা
 - ঙ. শিশু আৰু শ্ৰমিকৰ স্বাস্থ্য আৰু শক্তি সংৰক্ষণ কৰা
 - চ. শিশুৰ স্বাস্থ্য সংৰক্ষণ আৰু শোষণৰ পৰা ৰক্ষা কৰা
- অনুচ্ছেদ ৩৯ক: সমান ন্যায় আৰু বিনামূলীয়া আইনী সাহায্য
- অনুচ্ছেদ ৪০: গাঁও পঞ্চায়তৰ গঠন
- অনুচ্ছেদ ৪১: কিছুমান ক্ষেত্ৰত কৰ্মৰ অধিকাৰ, শিক্ষাৰ অধিকাৰ আৰু ৰাজহুৱা সহায়ৰ অধিকাৰ। লেখাটোত উল্লেখ কৰা কিছুমান ক্ষেত্ৰ হ'ল নিবনুৱা সমস্যা, বাৰ্ধক্য, বেমাৰ আৰু অক্ষমতা
- ✓মহাত্মা গান্ধী ৰাষ্ট্ৰীয় গ্ৰাম্য নিয়োগ কাৰ্যসূচীয়ে এই নিৰ্দেশনামূলক নীতি আংশিকভাৱে পূৰণ কৰে
- অনুচ্ছেদ ৪২: কৰ্ম আৰু প্ৰসূতি সকাহৰ ন্যায্য আৰু মানৱীয় অৱস্থাৰ ব্যৱস্থা
- অনুচ্ছেদ ৪৩: জীৱিকাৰ মজুৰি, জীৱনৰ মান্য মানদণ্ড আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা কুটিৰ উদ্যোগৰ প্ৰসাৰ।
- অনুচ্ছেদ ৪৩ ক: উদ্যোগ পৰিচালনাত শ্ৰমিকসকলৰ অংশগ্ৰহণ
- অনুচ্ছেদ ৪৩ খ: সমবায় সমিতিৰ স্বেচ্ছামূলক গঠন, স্বায়ত্তশাসিত কাৰ্যকলাপ আৰু পেছাদাৰী ব্যৱস্থাপনাক প্ৰসাৰ কৰা
- অনুচ্ছেদ ৪৪: নাগৰিকৰ বাবে একেধৰণৰ নাগৰিক সংহিতা
- ✓ব্যক্তিগত আইন বিবাহ, বিবাহ বিচ্ছেদ, ভৰণ-পোষণ, উত্তৰাধিকাৰ আৰু দত্তক লোৱাৰ সৈতে জড়িত
- অনুচ্ছেদ ৪৫: ৰাষ্ট্ৰই শিশুৱে ৬ বছৰ বয়স সম্পূৰ্ণ নোহোৱালৈকে প্ৰাথমিক শিশুৰ যত্ন আৰু শিক্ষা প্ৰদানৰ বাবে চেষ্টা কৰিব
- অনুচ্ছেদ ৪৬: অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি আৰু অন্যান্য দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ শৈক্ষিক আৰু অৰ্থনৈতিক স্বাৰ্থৰ প্ৰসাৰ
- অনুচ্ছেদ ৪৭: পুষ্টি আৰু জীৱন ধাৰণৰ মান বৃদ্ধি কৰা আৰু জনস্বাস্থ্য উন্নত কৰা
- ✓ঔষধি উদ্দেশ্যৰ বাহিৰে মাদক দ্ৰব্য নিষিদ্ধ কৰা
- অনুচ্ছেদ ৪৮: আধুনিক ৰেখাৰে কৃষি আৰু পশুপালনৰ সংগঠন
- ✓জাতৰ উন্নতিৰ বাবে পদক্ষেপ লোৱা আৰু গৰু বধ নিষিদ্ধ কৰা

- অনুচ্ছেদ ৪৮ক: পৰিৱেশ সুৰক্ষা আৰু উন্নতি আৰু বনাঞ্চল আৰু বন্যপ্ৰাণীৰ সুৰক্ষা।
- অনুচ্ছেদ ৪৯: কীৰ্তিচিহ্ন আৰু জাতীয় গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান আৰু বস্তুৰ সুৰক্ষা
- অনুচ্ছেদ ৫০: ন্যায়পালিকাক কাৰ্যবাহীৰ পৰা পৃথক কৰা
- অনুচ্ছেদ ৫১: আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শান্তি আৰু নিৰাপত্তাৰ প্ৰসাৰ

ডিপিএছপিৰ শ্ৰেণীবিভাজন (Classification of DPSPs)

১. সমাজবাদী নীতি (socialistic principles)

- অনুচ্ছেদ ৩৮, অনুচ্ছেদ ৩৯, অনুচ্ছেদ ৩৯ক, অনুচ্ছেদ ৪১, অনুচ্ছেদ ৪২, অনুচ্ছেদ ৪৩, অনুচ্ছেদ ৪৩ ক আৰু অনুচ্ছেদ ৪৭

২. গান্ধীৰ নীতি (Gandhian principles)

- অনুচ্ছেদ ৪০, অনুচ্ছেদ ৪৩, অনুচ্ছেদ ৪৩খ, অনুচ্ছেদ ৪৬, অনুচ্ছেদ ৪৭, অনুচ্ছেদ ৪৮

৩. উদাৰ আৰু বুদ্ধিক নীতি (Liberal and Intellectual Principles)

- অনুচ্ছেদ ৪৪, অনুচ্ছেদ ৪৫, অনুচ্ছেদ ৪৮, আৰ্ট ৪৮ক, অনুচ্ছেদ ৪৯, অনুচ্ছেদ ৫০, অনুচ্ছেদ ৫১

সংশোধনীৰ দ্বাৰা সংযোজন কৰা হৈছে ডিপিএছপি (DPSP added by amendment)

- ৪২ নং সংশোধনী আইনত ৪ টা ডিপিএছপি সংযোজন কৰা হৈছে
 - ১. অনুচ্ছেদ ৩৯ (শিশুৰ সুস্থ বিকাশৰ সুৰক্ষিত সুযোগ)
 - ২. অনুচ্ছেদ ৩৯ ক,
 - ৩. অনুচ্ছেদ ৪৩ক,
 - ৪. অনুচ্ছেদ ৪৮ক
- ৪৪ নং সংশোধনী আইনত এটা সংযোজন কৰা হৈছে
 - অনুচ্ছেদ ৩৮
- ৮৬ সংখ্যক সংশোধনী আইন ২০০২ চনত ৪৫ নং অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰা হৈছে
- ৯৭ নং সংশোধনী ২০১১ চনত ৪৩খ অনুচ্ছেদ সংযোজন কৰা হৈছে

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন (Previous Questions)

১.ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অংশত ভাৰতক কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ ব্যৱস্থা আছে?(২০১৫)

ক) মৌলিক অধিকাৰ (সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ড)

খ)ভাৰতীয় সংবিধানৰ চতুৰ্থ অনুসূচী

গ) সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনা

ঘ) ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতি (সংবিধানৰ চতুৰ্থ খণ্ড)

উত্তৰ - ঘ) ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতি (সংবিধানৰ চতুৰ্থ খণ্ড)

২.তলৰ কোনটো ৰাষ্ট্ৰ নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ অংশ নহয়? (২০১৩)

ক) শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ

খ) কাম কৰাৰ অধিকাৰ

গ) শিক্ষাৰ অধিকাৰ।

ঘ) নিবনুৱা সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজহুৱা সাহায্যৰ অধিকাৰ

উত্তৰ -ক) শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ

৩.তলৰ কোনটো শুদ্ধ নহয়? (২০০১)

ক) নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ লক্ষ্য হৈছে অৰ্থনৈতিক পুনৰ্গঠন

খ) নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ লক্ষ্য হৈছে কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ স্থাপন কৰা

গ) নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ লক্ষ্য হৈছে কাৰ্য্যবাহীক ন্যায়পালিকাৰ পৰা পৃথক কৰা।

ঘ) নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ লক্ষ্য হৈছে বাক আৰু মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা সুৰক্ষিত কৰা

উত্তৰ -ঘ) নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ লক্ষ্য হৈছে বাক আৰু মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা সুৰক্ষিত কৰা

শিক্ষাৰ্থীৰ টোকা

ACADEMY OF
CIVIL SERVICES
ESTD 2016

Fundamental Duties(মৌলিক কৰ্তব্য)

- মূল সংবিধানত মৌলিক কৰ্তব্য নাছিল
- পিছত ৪২ সংখ্যক সংশোধনী আইন, ১৯৭৬ দ্বাৰা সংযোজন কৰা হয়
- সংবিধানৰ চতুৰ্থ-ক অংশৰ ৫১ ক অনুচ্ছেদত ইয়াৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- ইয়াক ইউ এছ এছ আৰৰ(বৰ্তমান ৰাছিয়া)সংবিধানৰ পৰা ধাৰ লোৱা হৈছে
- মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ কেৱল নাগৰিকৰ মাজতে সীমাবদ্ধ, বিদেশীসকলৰ মাজত বিস্তৃত নহয়
- মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ অন্যায়।
- ইয়াৰ পৰামৰ্শ দিছিল চৰ্দাৰ স্বৰণ সিং কমিটিয়ে
- যদিও স্বৰণ সিং কমিটিয়ে সংবিধানত আঠটা মৌলিক কৰ্তব্য অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ পৰামৰ্শ দিছিল, তথাপিও ৪২ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনী আইন (১৯৭৬)ত দহটা মৌলিক কৰ্তব্য অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল।
- সমিতিৰ কিছুমান পৰামৰ্শ মৌলিক কৰ্তব্যত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাছিল
 - ১.অমান্য কৰাৰ শাস্তি
 - ২.মান্য নকৰাৰ বাবে শাস্তি আৰোপ কৰা যিকোনো আইনত প্ৰশ্নবিহীনতা
 - ৩.কৰ পৰিশোধ কৰাৰ কৰ্তব্য
- কিছুমান মৌলিক কৰ্তব্য ৰূপায়ণৰ বাবে বৰ্তমানৰ আইনী বিধান বিচাৰি উলিয়াবলৈ ন্যায়াধীশ ভাৰ্মা সমিতি নিযুক্তি দিয়া হৈছিল।

অনুচ্ছেদ ৫১ক মৌলিক কৰ্তব্যৰ তালিকা –

- ১) সংবিধান মানি চলা আৰু ইয়াৰ আদৰ্শ আৰু প্ৰতিষ্ঠানক সন্মান কৰা; ৰাষ্ট্ৰীয় পতাকা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত
- ২) স্বাধীনতাৰ বাবে আমাৰ জাতীয় সংগ্ৰামৰ প্ৰেৰণা যোগোৱা উন্নত আদৰ্শক লালন-পালন আৰু অনুসৰণ কৰা;
- ৩) ভাৰতৰ সাৰ্বভৌমত্ব, ঐক্য আৰু অখণ্ডতা ৰক্ষা কৰা;

- ৪) দেশ ৰক্ষা কৰা আৰু আহান জনোৱাৰ সময়ত ৰাষ্ট্ৰীয় সেৱা আগবঢ়োৱা;
- ৫) ধৰ্মীয়, ভাষিক আৰু আঞ্চলিক বৈচিত্ৰ্যক অতিক্ৰম কৰি ভাৰতৰ সকলো জনসাধাৰণৰ মাজত সমন্বয় আৰু উমৈহতীয়া ভাতৃত্ববোধৰ মনোভাৱ প্ৰসাৰ কৰা, মহিলাৰ মৰ্যাদাক হেয়জ্ঞান কৰা প্ৰথাসমূহ পৰিত্যাগ কৰা;
- ৬) আমাৰ সংমিশ্ৰিত সংস্কৃতিৰ চহকী ঐতিহ্যক মূল্য দিয়া আৰু সংৰক্ষণ কৰা;
- ৭) বনাঞ্চল, হ্ৰদ, নদী, বন্যপ্ৰাণীকে ধৰি প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ সুৰক্ষিত আৰু উন্নত কৰা আৰু জীৱ-জন্তুৰ প্ৰতি মমতা থকা;
- ৮) বৈজ্ঞানিক স্বভাৱ, মানৱতাবাদ আৰু অনুসন্ধান আৰু সংস্কাৰৰ মনোভাৱ গঢ়ি তোলা;
- ৯) ৰাজহুৱা সম্পত্তি সুৰক্ষিত কৰা আৰু হিংসাক বিৰত ৰখা;
- ১০) ব্যক্তিগত আৰু সামূহিক কাৰ্যকলাপৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে উৎকৃষ্টতাৰ দিশত চেষ্টা কৰা, যাতে জাতিটো অহৰহ উচ্চ পৰ্যায়ৰ প্ৰচেষ্টালৈ উন্নীত হয়
- ১১) নিজৰ সন্তানক শিক্ষাৰ সুযোগ প্ৰদান কৰা, ছয় বছৰৰ পৰা চৈধ্য বছৰৰ ভিতৰত। (৮৬ নং সংশোধনী আইন, ২০০২ দ্বাৰা সংযোজিত)

মৌলিক কৰ্তব্যত অন্তৰ্ভুক্ত নোহোৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ কৰ্তব্য-

- ভোটদানৰ কৰ্তব্য
- কৰ পৰিশোধ কৰাৰ কৰ্তব্য
- পৰিয়াল পৰিকল্পনা অনুসৰণ কৰাৰ কৰ্তব্য

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন -

১. কোনটো সংশোধনীত ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল? (২০১৮)

ক) ৪০ নং সংশোধনী

খ) ৪২ নং সংশোধনী

গ) ৪৪ নং সংশোধনী।

ঘ) ওপৰৰ কোনোটোৱেই নহয়

উত্তৰ - খ) ৪২ নং সংশোধনী

২. কাৰ পৰামৰ্শৰ ভিত্তিত মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ ভাৰতৰ সংবিধানত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল(২০১১)

ক) এছ ভি সিং কমিটি **খ) স্বৰন সিং কমিটি**

গ) গ হনুমন্ত ৰাও কমিটি। ঘ) ওপৰৰ কোনোটোৱেই নহয়

উত্তৰ - খ) স্বৰন সিং কমিটি

শিক্ষার্থীৰ টোকা -

ACADEMY OF
CIVIL SERVICES
ESTD 2016

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি (অনুচ্ছেদ ৫২)(President of India (Art. 52)

- ৰাষ্ট্ৰপতি হৈছে কাৰ্যবাহীৰ নামমাত্ৰ মুৰব্বী
- সংবিধানৰ পঞ্চম খণ্ডৰ ৫২ৰ পৰা ৭৮ নং অনুচ্ছেদত সংঘৰ কাৰ্যবাহীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- কেন্দ্ৰীয় কাৰ্যবাহীত ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি, প্ৰধানমন্ত্ৰী, মন্ত্ৰী পৰিষদ আৰু ভাৰতৰ এটৰ্নী জেনেৰেল থাকে।
- ৰাষ্ট্ৰপতি ভাৰতৰ প্ৰথম নাগৰিক।
- তেওঁ ভাৰতৰ ঐক্য, অখণ্ডতা আৰু সংহতিৰ প্ৰতীক হিচাপে কাম কৰে

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন অনুচ্ছেদ ৫৪(Election of the President of India Article 54)

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনৰ বাবে নিৰ্বাচনী মহাবিদ্যালয়ত তলত উল্লেখ কৰা সদস্যসকল অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে
 - ১) সংসদৰ দুয়োটা সদনৰ নিৰ্বাচিত সদস্য
 - ২) ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ নিৰ্বাচিত সদস্য।
 - ৩) কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল দিল্লী আৰু পণ্ডিচেৰীৰ বিধানসভাৰ নিৰ্বাচিত সদস্য।
- যদি কোনো বিধানসভা ভংগ হয় আৰু ৰাজ্যখন ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসনত থাকে তেন্তে ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনত সদস্যসকলে ভোটদানৰ যোগ্যতা অৰ্জন নকৰে
- বিধায়ক আৰু সাংসদসকলৰ ভোটৰ মূল্য তেওঁলোকে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা জনসংখ্যাৰ ভিত্তিত গণনা কৰা হয়
- অনুচ্ছেদ ৫৫:ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনৰ পদ্ধতি হ'ল “একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ দ্বাৰা আনুপাতিক প্ৰতিনিধিত্ব”। (আয়াৰলেণ্ডৰ পৰা ধাৰ কৰা হৈছে)
- সফল প্ৰাৰ্থীয়ে মুঠ ভোটৰ মূল্যৰ ৫০ শতাংশতকৈ অধিক লাভ কৰিব লাগিব
- ভাৰতৰ যিকোনো ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এতিয়ালৈকে সৰ্বাধিক শতাংশ ভোট লাভ কৰিছিল ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে (৯৯.৩৫%) যেতিয়া তেওঁ ১৯৫৭ চনত দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হৈছিল।
- এতিয়ালৈকে সৰ্বনিম্ন স্থান লাভ কৰিছিল ভি ভি গিৰিয়ে ১৯৬৯ চনত (৫০.২২%)
- দ্ৰোপদী মুৰ্মুই ৬৪ শতাংশ ভোট লাভ কৰিছিল
- দ্ৰোপদী মুৰ্মু ভাৰতৰ ১৫ সংখ্যক ৰাষ্ট্ৰপতি।
- ভাৰতৰ একমাত্ৰ ৰাষ্ট্ৰপতি যিজন বিনা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাবে নিৰ্বাচিত হৈছিল নীলম সঞ্জীৱ ৰেড্ডী

- দ্রৌপদী মুৰ্মু ভাৰতৰ আটাইতকৈ কনিষ্ঠ ৰাষ্ট্ৰপতি (৬৪ বছৰ)
- দ্রৌপদী মুৰ্মু ভাৰতৰ প্ৰথম জনজাতীয় ৰাষ্ট্ৰপতি
- প্ৰতিভা পাটিল ভাৰতৰ প্ৰথম মহিলা ৰাষ্ট্ৰপতি
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি পদ গ্ৰহণ কৰাৰ সময়ত কে আৰ নাৰায়ণন আছিল আটাইতকৈ বয়সীয়া ল ব্যক্তি
- কোনো ভোটৰে দিয়া ভোট প্ৰয়োজন হ'লে তেওঁৰ দ্বিতীয় বা তৃতীয় বিকল্পলৈ হস্তান্তৰ কৰিব পৰা যায়
- ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনক লৈ সকলো সন্দেহ আৰু বিবাদৰ সোধা-পোছা আৰু সিদ্ধান্ত কেৱল উচ্চতম ন্যায়ালয়েহে লয়।

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যকাল (অনুচ্ছেদ ৫৬)Term of office of president (Article 56)

- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৫ বছৰৰ বাবে নিজৰ পদত অধিষ্ঠিত
- উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক পদত্যাগ পত্ৰ সম্বোধন কৰি পদত্যাগ কৰিব পাৰে।
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যকাল সম্পূৰ্ণ হোৱাৰ ৬০ দিনৰ পূৰ্বে নতুন নিৰ্বাচনৰ বাবে অধিসূচনা আহিব।
- নতুন উত্তৰাধিকাৰীয়ে পদ গ্ৰহণ নকৰালৈকে ৫ বছৰৰ পাছতো তেওঁ কাৰ্যালয়ত থাকিব পাৰে
- তেওঁ পুনৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে যোগ্য (অনুচ্ছেদ ৫৭)
- অভিযোগনামা দাখিল পদ্ধতিৰে তেওঁক পদৰ পৰা অপসাৰণ কৰিব পাৰি

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অৰ্হতা (অনুচ্ছেদ ৫৮)(Qualifications of the President (Article 58)

- তেওঁ ভাৰতৰ নাগৰিক হব লাগে
- বয়স ৩৫ বছৰ সম্পূৰ্ণ হব লাগে
- লোকসভাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচনৰ বাবে যোগ্য হব লাগে।
- লাভৰ কোনো পদবী গ্ৰহণ কৰিব নালাগে।
- প্ৰতিজন প্ৰাৰ্থীয়ে নিৰাপত্তা হিচাপে ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংকত ১৫০০০ টকা জমা কৰিব লাগিব
- ভোটগ্ৰহণ কৰা মুঠ ভোটৰ কমেও ১/৬ ভোট লাভ কৰিব নোৱাৰিলে ইয়াক জন্ম কৰা হ'ব।

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যালয় (অনুচ্ছেদ ৫৯)(office of president (Article 59)

- ৰাজ্যসভা আৰু লোকসভাৰ সদস্য নহয়
- কোনো লাভৰ পদবীত থাকিব নালাগে
- তেওঁ ৰাষ্ট্ৰপতি ভৱন ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যকালত মৰ্যাদা আৰু ভাড়া হ্ৰাস নহ'ব।
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বৰ্তমানৰ দৰমহা ৫ লাখ ভাৰতীয় টকা
- চৰকাৰী কাৰ্যকালত তেওঁ সকলো অপৰাধমূলক কাৰ্য্যবিধিৰ পৰা মুক্ত
- ২ মাহৰ জাননী দিয়াৰ পিছতহে দেৱানী কাৰ্য্যবিধি আৰম্ভ কৰিব পাৰিব

শপত আৰু দৃঢ়তা (ধাৰা ৬০) (Oath and Affirmation (Article 60))

- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শপত গ্ৰহণ কৰে ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে।
- তেওঁৰ অনুপস্থিতিত ইয়াক উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ জ্যেষ্ঠ সৰ্বাধিক ন্যায়াধীশে কৰে।

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগনামা দাখিল (অনুচ্ছেদ ৬১)(Impeachment of president (Article 61))

- অভিযোগনামা দাখিলৰ একমাত্র ভিত্তি হ'ল সংবিধান উলংঘা
- অভিযোগনামা দাখিলৰ অভিযোগ সংসদৰ যিকোনো এটা সদনে আৰম্ভ কৰিব পাৰে।
- অভিযোগৰ আৰম্ভণি কৰা ঘৰৰ এক চতুৰ্থাংশ সদস্যৰ স্বাক্ষৰ থাকিব লাগে।
- ৰাষ্ট্ৰপতিক ১৪ দিনৰ জাননী দিব লাগে
- দুয়োটা সদনে তদন্তৰ অন্তত মুঠ সদস্যৰ ২/৩ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে এই প্ৰস্তাৱ গৃহীত কৰিব লাগিব
- এনে তদন্তৰ সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ উপস্থিতি আৰু প্ৰতিনিধিত্ব কৰাৰ অধিকাৰ আছে
- লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ সকলো সদস্যই সভাপতিক অপসাৰণৰ বাবে ভোটদান কৰিব (মনোনীত সদস্যকে ধৰি)
- অপসাৰণ প্ৰক্ৰিয়াত বিধায়কৰ কোনো ভূমিকা নাই

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যালয়ত খালী পদ (Vacancy in the president's office)

- তেওঁৰ কাৰ্যকাল শেষ হোৱাৰ লগে লগে
- পদত্যাগ কৰি
- অভিযোগনামাৰ দ্বাৰা অপসাৰণ
- তেওঁৰ মৃত্যুৰ দ্বাৰা
- যেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্বাচন বাতিল ঘোষণা কৰা হয় তেতিয়া ৬ মাহৰ ভিতৰত খালী পদ পূৰণ কৰিব লাগে। (অনুচ্ছেদ ৬২)
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদ খালী হ'লে নতুন নিৰ্বাচিত নোহোৱালৈকে উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদ গ্ৰহণ কৰে
- যদি ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি দুয়োটা পদ একেলগে খালী হয়, তেন্তে ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদ গ্ৰহণ কৰে
- ১৯৬৯ চনত ৰাষ্ট্ৰপতি জাকিৰ হুছেইনৰ মৃত্যুৰ সময়ত ন্যায়াধীশ এম হিদ্ৰাতুল্লাই ৰাষ্ট্ৰপতি পদ গ্ৰহণ কৰে, আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ভি ভি গিৰীয়ে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ পদত্যাগ কৰে

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য(Powers and Functions of the President of India)

কাৰ্যবাহী ক্ষমতা (Executive Powers)

- সকলো কাৰ্যবাহী ব্যৱস্থা তেওঁৰ নামত লোৱা হয় (অনুচ্ছেদ ৫৩)
- চৰকাৰত ব্যৱসায়ৰ অধিক সুবিধাজনক লেনদেনৰ বাবে তেওঁ নিয়ম বনাব পাৰে।
- প্ৰধানমন্ত্ৰী আৰু অন্যান্য মন্ত্ৰী নিযুক্তি

- কেগ, মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত আৰু অন্যান্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত, ইউ পি এছ চিৰ অধ্যক্ষ আৰু সদস্য, ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল, বিত্ত আয়োগৰ অধ্যক্ষ আৰু সদস্য নিযুক্তি দিয়ে।
- তেওঁ প্ৰধানমন্ত্ৰীক মন্ত্ৰী পৰিষদৰ বিবেচনাৰ বাবে দাখিল কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব পাৰে, যিটো বিষয়ত কোনো মন্ত্ৰীয়ে সিদ্ধান্ত লৈছে কিন্তু যিটো মন্ত্ৰী পৰিষদে বিবেচনা কৰা নাই
- অনুসূচিত জাতি, অনুসূচী জনজাতি আৰু অন্যান্য পিছপৰা শ্ৰেণীৰ অৱস্থাৰ তদন্তৰ বাবে তেওঁ আয়োগ নিযুক্তি দিব পাৰে।
- তেওঁ নিযুক্ত প্ৰশাসকৰ জৰিয়তে কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলসমূহ প্ৰত্যক্ষভাৱে প্ৰশাসন কৰে।
- যিকোনো ঠাইক নিৰ্ধাৰিত ঠাই হিচাপে ঘোষণা কৰিব পাৰে।
- সংসদৰ অধিবেশন নথকা সময়ত তেওঁ অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে

বিধানসভাৰ ক্ষমতা (Legislative Powers)

- তেওঁ সংসদ চমন আৰু প্ৰৰোগ কৰিব পাৰে আৰু লোকসভা ভংগ কৰিব পাৰে। তেওঁ সংসদৰ যৌথ বৈঠকৰো আহ্বান জনাব পাৰে
- তেওঁ যিকোনো সময়তে সংসদত ভাষণ দিব পাৰে
- ৰাজ্যসভালৈ ১২ জন সদস্যক মনোনীত কৰিব পাৰে
- সংসদত কিছুমান বিশেষ বিধেয়ক উত্থাপন কৰিবলৈ তেওঁৰ পূৰ্বৰ অনুমতিৰ প্ৰয়োজন
- বিধেয়ক এখন আইনত পৰিণত হয় যেতিয়া তেওঁ সন্মতি দিয়ে
- তেওঁ অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে
- তেওঁ প্ৰতি বছৰে নতুন নিৰ্বাচন আৰু প্ৰথম অধিবেশনৰ পিছত সংসদৰ প্ৰথম অধিবেশনত ভাষণ দিব পাৰে

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অধ্যাদেশ নিৰ্মাণ ক্ষমতা (Ordinance Making Power of the President)

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১২৩ নং অনুচ্ছেদত সংসদৰ অৱসৰৰ সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিক অধ্যাদেশ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে
- ই অস্থায়ী আইন
- সংসদৰ তাৎক্ষণিক পৰৱৰ্তী অধিবেশনৰ প্ৰথম দিনৰ পিছত ৬ সপ্তাহৰ ভিতৰত সংসদে একেখন অধ্যাদেশ গৃহীত কৰিব লাগিব
- অন্যথা ই স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে বাতিল হ'ব
- তেতিয়া এটা অধ্যাদেশৰ সৰ্বোচ্চ আয়ুস হ'ব ৬ মাহ (সংসদৰ ২টা অধিবেশনৰ মাজৰ সৰ্বোচ্চ ব্যৱধান) আৰু ৬ সপ্তাহ
- অধ্যাদেশ জাৰি কৰাত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্তুষ্টি দুৰ্নীতিৰ ভিত্তিত ন্যায়্য।
- চৰকাৰে পৰামৰ্শ দিলে ৰাষ্ট্ৰপতিয়েও যিকোনো সময়তে প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে অধ্যাদেশ।

বিত্তীয় ক্ষমতা (Financial Powers)

- ধন বিধেয়ক উত্থাপন কৰাৰ পূৰ্বৰ অনুমতি (অনুচ্ছেদ ১১০)
- বাৰ্ষিক বিত্তীয় বিৱৰণী (বাজেট) সংসদৰ সন্মুখত ৰখাৰ কাৰণ (অনুচ্ছেদ ১১২)
- তেওঁৰ পৰামৰ্শ অবিহনে অনুদানৰ দাবী নহয় (অনুচ্ছেদ ১১৩)

- ভাৰতৰ আকস্মিক পুঁজিৰ পৰা অগ্ৰিম ধন দিব লাগে। (অনুচ্ছেদ ২৬৭)
- প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে বিত্ত আয়োগ গঠন কৰা (অনুচ্ছেদ ২৮০)

ন্যায়িক ক্ষমতা (Judicial Powers)

- ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ নিযুক্তি দিয়ে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰা পৰামৰ্শ লোৱা
- অপৰাধীক ক্ষমা কৰাৰ ক্ষমতা তেওঁৰ আছে

কূটনৈতিক ক্ষমতা (Diplomatic Power)

- আলোচনা আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সন্ধি আৰু চুক্তি সম্পাদন তেওঁৰ নামত কৰা হয়
- তেওঁ কূটনীতিবিদ পঠায় আৰু গ্ৰহণ কৰে

সামৰিক ক্ষমতা (Military powers)

- ভাৰতৰ প্ৰতিৰক্ষা বাহিনীৰ সৰ্বোচ্চ সেনাধ্যক্ষ
- যুদ্ধ ঘোষণা কৰি শান্তি সম্পাদন কৰিব পাৰে
- সেনা, নৌসেনা আৰু বায়ুসেনাৰ মুৰব্বী নিযুক্তি দিয়ে।

জৰুৰীকালীন ক্ষমতা (Emergency Powers)

- ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন- অনুচ্ছেদ ৩৫২ ২.
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন -অনুচ্ছেদ ৩৫৬ ৩.
- আৰ্থিক নিয়ম- অনুচ্ছেদ ৩৬০

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ভেটো ক্ষমতা (Veto power of the president)

- তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে সংসদে গৃহীত কৰা এখন বিধেয়কক লৈ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ভেটো ক্ষমতা বেলেগ বেলেগ -

১. নিৰপেক্ষ ভেটো (Absolute veto)-ই হৈছে বিধায়িনী দলে গৃহীত কৰা বিধেয়কখনৰ সন্মতি ৰখাৰ ক্ষমতা। ইয়াক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ব্যক্তিগত বিধেয়ক (মন্ত্ৰীৰ বাহিৰে আন কোনো সদস্যই উত্থাপন কৰা বিধেয়ক)ত প্ৰয়োগ কৰে। চৰকাৰী বিধেয়ক (মন্ত্ৰীয়ে উত্থাপন কৰা)তো ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ইয়াক প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে ,যদি তেওঁৰ সন্মতিৰ পূৰ্বে মন্ত্ৰীসভাই পদত্যাগ কৰে আৰু নতুন চৰকাৰে তেওঁক সন্মতি ৰখাবলৈ অনুৰোধ কৰে।

২. নিলম্বিত ভেটো(Suspensive Veto)- সংসদে গৃহীত বিধেয়ক এখন মাত্ৰ এবাৰৰ বাবে ঘূৰাই দিয়াৰ ক্ষমতা থাকে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ। একেখন বিধেয়ক, যদি পুনৰ সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত হয়, তেন্তে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিজৰ সন্মতি দিব লাগিব ,ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে মানি বিলত নিলম্বিত ভেটো প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

৩. পকেট ভেটো(Pocket Veto)- সংসদে গৃহীত বিধেয়ক এখনৰ ওপৰত কোনো ব্যৱস্থা গ্ৰহণ নকৰাটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ Qualified Veto ব্যৱহাৰ কৰাৰ কৰ্তৃত্ব নাই। যোগ্যতাসম্পন্ন ভেটোৰ(Qualified veto) অৰ্থ হ'ল ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে বিল ঘূৰাই দিব পাৰে। যদি তেওঁ তেনেকৈ ঘূৰি আহে তেন্তে বিধেয়কখন বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰিব লাগিব।
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কত উপৰোক্ত কোনো ভেটো ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰিব।
- ১৯৭১ চনৰ ২৪ নং সংশোধনী আইনখনে সংসদে গৃহীত সংবিধান সংশোধনী আইন এখনত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সন্মতি দিয়াটো বাধ্যতামূলক কৰি তুলিছিল
- ৰাজ্যিক বিধেয়ক এখনৰ ওপৰতো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ তিনিওটা ভেটো ক্ষমতা থাকে যদিহে বিধেয়কখন কোনো ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনাৰ বাবে সংৰক্ষিত থাকে
- ৰাজ্যিক বিধেয়কত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যিকোনো সংখ্যক ৰাজ্যিক বিধেয়ক ঘূৰাই দিব পাৰে।

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমা ক্ষমতা (অনুচ্ছেদ ৭২)(Pardoning Power of the President (Article 72)

৭২ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি কোনো অপৰাধত দোষী সাব্যস্ত হোৱা তলত উল্লেখ কৰা ব্যক্তিসকলক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ক্ষমা দিব পাৰে -

- ক্ষমা(পৰ্দন)-দোষীক সকলো শাস্তিৰ পৰা মুক্ত কৰি মুক্ত কৰা o
- পৰিৱৰ্তন(commutation)-মৃত্যুৰ শাস্তিৰ পৰা কঠোৰ কাৰাদণ্ডলৈ হ্ৰাস কৰা o
- ৰেমিচন:(Remission)-শাস্তিৰ চৰিত্ৰ সলনি নকৰাকৈ শাস্তিৰ পৰিমাণ হ্ৰাস কৰা। যেনে ২ বছৰৰ কঠোৰ শাস্তি এটা বছৰলৈ কঠোৰ শাস্তিলৈ হ্ৰাস কৰা হয়।
- ৰেম্পিট(Respite)-মহিলাৰ অক্ষমতা বা গৰ্ভধাৰণৰ দৰে কোনো বিশেষ কাৰণত কম শাস্তি প্ৰদান কৰা।
- ৰেহাই দিয়া(Reprieve)- দোষীয়ে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পৰা ক্ষমাৰ বাবে আবেদন কৰিব পৰাকৈ শাস্তিৰ কাৰ্যকৰীকৰণ সাময়িক সময়ৰ বাবে স্থগিত ৰখা
- ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰো দুটা নিষেধাঞ্জাৰে ক্ষমা কৰাৰ ক্ষমতা থাকে
 - ১) সামৰিক আদালতে দিয়া শাস্তি ৰাজ্যপালে ক্ষমা কৰিব নোৱাৰে
 - ২) মৃত্যুদণ্ডৰ শাস্তি ৰাজ্যপালে ক্ষমা কৰিব নোৱাৰে
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীসভাৰ পৰামৰ্শতহে এই ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব

ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনাধীন ক্ষমতা (Discretionary Powers of the President)-

- বিবেচনাধীন ক্ষমতা হৈছে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সেই ক্ষমতা, যাৰ ওপৰত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিজৰ বিবেচনা অনুসৰি অৰ্থাৎ মন্ত্ৰীসকলৰ পৰামৰ্শ অবিহনে কাম কৰিব পাৰে।
- যদিও ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কোনো সাংবিধানিক বিবেচনা নাই, তথাপিও তেওঁৰ কিছু পৰিস্থিতিগত বিবেচনা আছে -
 - ১) যেতিয়া কোনো দলৰ লোকসভাত স্পষ্ট সংখ্যাগৰিষ্ঠতা নাথাকে বা যেতিয়া কাৰ্যভাৰত থকা প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ হঠাতে মৃত্যু হয় আৰু কোনো স্পষ্ট উত্তৰাধিকাৰী নাথাকে তেতিয়া প্ৰধানমন্ত্ৰী নিযুক্তি।
 - ২) লোকসভাৰ আস্থা প্ৰমাণ কৰিব নোৱাৰিলে মন্ত্ৰী পৰিষদক বৰ্খাস্ত কৰা।

- ৩) মন্ত্ৰী পৰিষদে সংখ্যাগৰিষ্ঠতা হেৰুৱালে লোকসভা ভংগ কৰা।
- ৪) কেয়াৰটেকাৰ চৰকাৰৰ গোচৰ
- ৫) ছমাহলৈকে দুয়োটা সদনত বহিব নোৱাৰাৰ গোচৰ
- ৬) ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ পৰা তথ্য বিচাৰিব পাৰে (অনুচ্ছেদ ৭৮)
- ৭) বিধেয়কত সন্মতি দিয়া বা ভোটো ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰা

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সৈতে জড়িত প্ৰবন্ধ (Article related to president of India)-

- অনুচ্ছেদ ৫২- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি
- অনুচ্ছেদ ৫৩-সংঘৰ কাৰ্যবাহী ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ৫৪-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন
- অনুচ্ছেদ ৫৫-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনৰ ধৰণ
- অনুচ্ছেদ ৫৬-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যকাল
- অনুচ্ছেদ ৫৭-পুনৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে যোগ্য
- অনুচ্ছেদ ৫৮-ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হোৱাৰ অৰ্হতা
- অনুচ্ছেদ ৫৯-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যালয়ৰ অৱস্থা
- অনুচ্ছেদ ৬০-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শপত আৰু দৃঢ়তা
- অনুচ্ছেদ ৬১-অভিযোগৰ পদ্ধতি
- অনুচ্ছেদ ৬২-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদত খালী পদ পূৰণৰ বাবে নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ সময়
- অনুচ্ছেদ ৬৫-উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰিবলৈ বা নিজৰ কাৰ্য্য সম্পাদন কৰিবলৈ
- অনুচ্ছেদ ৭০-সংবিধানত আলোচনা নকৰা পৰিস্থিতিত সংসদে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্য্য সম্পাদনৰ সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰে
- অনুচ্ছেদ ৭১-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন সম্পৰ্কীয় বিষয়সমূহ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে সিদ্ধান্ত ল'ব
- অনুচ্ছেদ ৭২-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমাশীল ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ৭৪-ৰাষ্ট্ৰপতিক সহায় আৰু পৰামৰ্শ দিবলৈ মন্ত্ৰী পৰিষদ
- অনুচ্ছেদ ৭৫-মন্ত্ৰীসকলে নিযুক্তি, কাৰ্যকাল, দৰমহা আদি পছন্দ কৰাৰ অন্যান্য বিধান।
- অনুচ্ছেদ ৭৬-ভাৰতৰ এটনী জেনেৰেল ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- অনুচ্ছেদ ৭৭-চৰকাৰৰ ব্যৱসায় চলোৱা। ভাৰত চৰকাৰৰ সকলো কাৰ্যকৰী কাৰ্য্য ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নামত গ্ৰহণ কৰা হয়
- অনুচ্ছেদ ৭৮-ৰাষ্ট্ৰপতি আদিক তথ্য প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ কৰ্তব্য।
- অনুচ্ছেদ ৭৯-ভাৰতৰ সংসদ ৰাষ্ট্ৰপতি, লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰে গঠিত হ'ব
- অনুচ্ছেদ ৮০-ৰাজ্য পৰিষদৰ গঠন (ৰাজ্য সভা)
- অনুচ্ছেদ ৮৫-সংসদৰ অধিবেশন, বৃদ্ধি আৰু ভংগ।
- অনুচ্ছেদ ৮৬-২টা সদনক সম্বোধন আৰু বাৰ্তা প্ৰেৰণ কৰাৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অধিকাৰ
- অনুচ্ছেদ ৮৭-সাধাৰণ নিৰ্বাচনৰ পিছত প্ৰথম অধিবেশনত আৰু প্ৰতি বছৰে প্ৰথম অধিবেশনত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিশেষ ভাষণ
- অনুচ্ছেদ ১০৩-সংসদৰ যিকোনো সদস্যক অযোগ্য ঘোষণা কৰাৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১১১-সংসদে গৃহীত বিধেয়কত সন্মতি

- অনুচ্ছেদ ১১২-সংঘৰ বাজেট (বাৰ্ষিক বিত্তীয় বিৱৰণ)
- অনুচ্ছেদ ১২৩-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অধ্যাদেশ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১৪৩-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামৰ্শ লোৱাৰ ক্ষমতা ৰাষ্ট্ৰপতিৰ

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন -

১.তলৰ কোনটোৱে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগনামা দাখিলৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ কৰিব পাৰে?(২০১৫)

ক) কেৱল লোকসভা

খ) সংসদৰ যিকোনো সদন

গ) কেৱল ৰাজ্যসভা

ঘ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

উত্তৰ -খ) সংসদৰ যিকোনো সদন

২.ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু এখন ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ শপত গ্ৰহণ কোনে কৰে?(২০১৪)

ক) লোকসভাৰ অধ্যক্ষ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ অধ্যক্ষ

খ) ভাৰতৰ ছলিটিটৰ জেনেৰেল আৰু ৰাজ্যৰ এডভোকেট জেনেৰেল

গ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ

ঘ) ওপৰৰ কোনোটোৱেই নহয়

উত্তৰ -ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ

৩.তলৰ কোনটোৱে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগনামা দাখিলৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ কৰিব পাৰে?(২০১১)

ক) সংসদৰ যিকোনো গৃহ

খ) অকল লোকসভা

গ) কেৱল ৰাজ্যসভা

ঘ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

উত্তৰ -ক) সংসদৰ যিকোনো গৃহ

৪.বিনা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাত নিৰ্বাচিত হোৱা ভাৰতৰ প্ৰথমজন ৰাষ্ট্ৰপতি আছিল...(২০০১)

ক) এছ ৰাধাকৃষ্ণন

খ) ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ

গ) এন সঞ্জীৱ ৰেড্ডী

ঘ) ভি ভি গিৰি

উত্তৰ -গ) এন সঞ্জীৱ ৰেড্ডী

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি(অনুচ্ছেদ ৬৩)(VICE-PRESIDENT(Article 63))

- উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে দেশৰ ২য় সৰ্বোচ্চ কাৰ্যালয় দখল কৰিছে
- এই কাৰ্যালয়টো আমেৰিকাৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আৰ্হিত নিৰ্মাণ কৰা হৈছে

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন(অনুচ্ছেদ ৬৬)

- নিৰ্বাচনী মহাবিদ্যালয়ত দুয়োটা সদনৰ সংসদৰ নিৰ্বাচিত আৰু মনোনীত সদস্য উভয়কে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়
- ইয়াত বিধায়ক অন্তৰ্ভুক্ত নহয়।
- নিৰ্বাচনৰ ব্যৱস্থাটো হৈছে একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ দ্বাৰা আনুপাতিক প্ৰতিনিধিত্ব
- উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন সম্পৰ্কীয় সন্দেহ আৰু বিবাদৰ তদন্ত আৰু সিদ্ধান্ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কৰে।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অৰ্হতা

১/ ভাৰতৰ নাগৰিক হ'ব লাগিব

২/ ৩৫ বছৰ বয়স সম্পূৰ্ণ হ'ব লাগিব

৩/ৰাজ্যসভাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচনৰ বাবে যোগ্য হ'ব লাগিব।

৪/ লাভৰ কোনো পদবী গ্ৰহণ কৰিব নালাগে।

ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি, কোনো ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল আৰু কেন্দ্ৰীয় বা ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰীক ইয়াৰ বাবে লাভৰ কাৰ্যালয় হিচাপে গণ্য কৰা নহয়।

- প্ৰাৰ্থীৰ মনোনয়ন প্ৰস্তাৱক হিচাপে কমেও ২০ জন নিৰ্বাচকে আৰু ছেকেণ্ডাৰ হিচাপে ২০ জন নিৰ্বাচকে চাবক্ষাইব কৰিব লাগিব।
- নিৰাপত্তা জমা ৫০ লাখ টকা। ১৫,০০০ টকা ভাৰতীয় ৰিজাৰ্ভ বেংকত কৰিব লাগিব
- যদিহে প্ৰাৰ্থীয়ে ভোটদান কৰা ১/৬ ভোট লাভ কৰিব নোৱাৰে তেন্তে ধন জব্দ কৰা হ'ব
- শপত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কৰে।
- তেওঁ যিকোনো সংখ্যক বাৰ পুনৰ নিযুক্তিৰ বাবে যোগ্য
- তেওঁ ৪ লাখ ভাৰতীয় টকাৰ দৰমহা পায়
- কাৰ্যকাল ৫ বছৰ আৰু তেওঁ পুনৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে যোগ্য

- তেওঁ ৰাষ্ট্ৰপতিলৈ পদত্যাগ পত্ৰ সম্বোধন কৰি পদত্যাগ কৰিব পাৰে
- সদনৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত আৰু লোকসভাৰ সন্মতি দিয়া ৰাজ্যসভাৰ প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা তেওঁক অপসাৰণ কৰিব পাৰি
- এনে প্ৰস্তাৱ উত্থাপন কৰাৰ আগতে উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক ১৪ দিনৰ জাননী দিব লাগে
- সংবিধানত অপসাৰণৰ কোনো ভিত্তি উল্লেখ কৰা হোৱা নাই
- কাৰ্যালয় খালী হ'লে খালী পদ পূৰণৰ বাবে অতি সোনকালে নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰিব লাগে
- নৱনিৰ্বাচিত উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিগৰাকীয়ে ৫ বছৰ সম্পূৰ্ণ কাৰ্যকালৰ বাবে কাৰ্যালয়ত অব্যাহত আছে

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য

- তেওঁ ৰাজ্যসভাৰ পদত অধ্যক্ষ হিচাপে কাম কৰে
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যালয়ত খালী পদ হ'লে তেওঁ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰে

ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সৈতে জড়িত প্ৰবন্ধ

- অনুচ্ছেদ ৬৩ -ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি
- অনুচ্ছেদ ৬৪-উপৰাষ্ট্ৰপতি ৰাষ্ট্ৰ পৰিষদৰ পদমৰ্যাদাৰ অধ্যক্ষ হ'ব
- অনুচ্ছেদ ৬৫-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ খালী পদ বা অনুপস্থিতিৰ সময়ত উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰা বা নিজৰ কাৰ্য্য সম্পাদন কৰা
- অনুচ্ছেদ ৬৬-উপৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্বাচন
- অনুচ্ছেদ ৬৭-উপৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যকাল
- অনুচ্ছেদ ৬৮-কাৰ্যালয়ত খালী পদ পূৰণৰ বাবে নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ সময়
- অনুচ্ছেদ ৬৯-উপৰাষ্ট্ৰপতিৰ শপত বা দৃঢ়তা
- অনুচ্ছেদ ৭০-অন্য আকস্মিক পৰিস্থিতিৰ অধীনত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্য্য সম্পাদন
- অনুচ্ছেদ ৭১-উপৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনৰ সৈতে জড়িত বিষয়সমূহৰ সিদ্ধান্ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ল'ব

Previous Questions-

Q.By whom the Vice – President of India is elected? (2014)

- a) The President of India
- b) Members of the Parliament**
- c) Members of the Rajya Sabha
- d) Members of the Parliament and Members of the Legislative Assemblies of States

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী

- প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈছে কাৰ্যবাহীৰ প্ৰকৃত বা বাস্তৱিক মুৰব্বী
- প্ৰধানমন্ত্ৰীক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিব (অনুচ্ছেদ ৭৫)
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাক প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে নিযুক্তি দিয়ে
- যেতিয়া কোনো দলৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা নাথাকে তেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিজৰ বিবেচনাৰ ব্যৱহাৰ কৰি প্ৰধানমন্ত্ৰী বাছনি কৰিব পাৰে
- তাৰ পিছত নিযুক্ত ব্যক্তিজনে সদনত সংখ্যাগৰিষ্ঠতা প্ৰমাণ কৰিব লাগিব
- যিজন কোনো সদনৰ সদস্য নহয় তেওঁক ৬ মাহৰ বাবে প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে নিযুক্তি দিব পাৰি
- প্ৰধানমন্ত্ৰী লোকসভা বা ৰাজ্যসভাৰ সদস্য হ'ব পাৰে
- প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ কাৰ্যকাল ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আনন্দ। ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল এজন ব্যক্তিয়ে যেতিয়ালৈকে ঘৰত সংখ্যাগৰিষ্ঠতা লাভ কৰে তেতিয়ালৈকে ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈ থাকিব পাৰে
- প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা সময়ে সময়ে সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰে

প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ ক্ষমতা (Powers of the Prime Minister)

- তেওঁ আন মন্ত্ৰীক পৰামৰ্শ দিয়ে
- তেওঁ যিকোনো মন্ত্ৰীক চাকৰিৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰিব পাৰে
- তেওঁ মন্ত্ৰীৰ বাবে প'ৰ্টফলিঅ' আবণ্টন দিব পাৰে
- তেওঁ ৰাষ্ট্ৰপতিক সংসদ আহ্বান, প্ৰগ্ৰগ আৰু ভংগ কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিয়ে
- তেওঁ যিকোনো সময়তে ৰাষ্ট্ৰপতিক লোকসভা ভংগ কৰাৰ পৰামৰ্শ দিব পাৰে

ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী সম্পৰ্কীয় অনুচ্ছেদ (Article related to the Prime Minister of India)

- অনুচ্ছেদ ৭৪-ৰাষ্ট্ৰপতিক সহায় আৰু পৰামৰ্শ দিবলৈ মন্ত্ৰী পৰিষদ
- অনুচ্ছেদ ৭৫-প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু অন্যান্য মন্ত্ৰীসকলে প্ৰধানমন্ত্ৰী নিযুক্তি দিব
- অনুচ্ছেদ ৭৮-ৰাষ্ট্ৰপতিক তথ্য প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ কৰ্তব্য

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদ(Central Council of Ministers)

- প্ৰধানমন্ত্ৰী কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদৰ মুৰব্বী
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ২টা দফাত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদৰ আলোচনা কৰা হৈছে
- সেইবোৰ হ'ল ৭৪ নং অনুচ্ছেদ আৰু ৭৫ নং অনুচ্ছেদ

অনুচ্ছেদ ৭৪

- ৰাষ্ট্ৰপতিক সহায় আৰু পৰামৰ্শ দিবলৈ প্ৰধানমন্ত্ৰীক লৈ মন্ত্ৰী পৰিষদ গঠন হ'ব
- মন্ত্ৰীসকলে ৰাষ্ট্ৰপতিলৈ আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শৰ কোনো আদালতত সোধা-পোছা কৰা নহ'ব
- ৪২ আৰু ৪৪ নং সাংবিধানিক সংশোধনী আইনখনে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত পৰামৰ্শ বাধ্যতামূলক কৰি তুলিছে

অনুচ্ছেদ ৭৫

- প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে মন্ত্ৰী পৰিষদ নিযুক্তি দিব
- কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদত সৰ্বাধিক মন্ত্ৰীৰ সংখ্যা সদনৰ মুঠ সদস্যৰ ১৫% হ'ব পাৰে (৯১ নং সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা সংযোজিত, ২০০৩)
- যিকোনো ৰাজনৈতিক দলৰ অন্তৰ্গত সংসদৰ যিকোনো এটা সদনৰ সদস্যক যদি পক্ষপাতিত্বৰ ভিত্তিত অযোগ্য ঘোষণা কৰা হয় তেনেহলে সেই সদস্য মন্ত্ৰী হিচাপে নিযুক্তি দিয়া নহব (২০০৩ চনৰ ৯১ সংখ্যক সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা সংযোজিত)
- মন্ত্ৰী পৰিষদ লোকসভাৰ ওচৰত সামূহিকভাৱে দায়বদ্ধ হ'ব
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আনন্দৰ সময়ত মন্ত্ৰীসকলে কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিব
- এজন মন্ত্ৰীয়ে কোনো ঘৰৰ সদস্য নহৈ সৰ্বাধিক ৬ মাহৰ বাবে কাৰ্যালয়ত থাকিব পাৰিব

অনুচ্ছেদ ৮৮-সদনসমূহৰ প্ৰতি সন্মান জনাই মন্ত্ৰীসকলৰ অধিকাৰ

- প্ৰতিজন মন্ত্ৰীয়ে যিকোনো সদনৰ কাৰ্য্যবিধি, সদনৰ যিকোনো যৌথ বৈঠক আৰু সংসদৰ যিকোনো সমিতিৰ সদস্য হিচাপে নিযুক্তি দিব পৰা যিকোনো সমিতিৰ কাৰ্য্যবিধিত কথা কোৱা আৰু অংশগ্ৰহণ কৰাৰ অধিকাৰ থাকিব। কিন্তু তেওঁ ভোটদানৰ অধিকাৰী নহ'ব

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন

১.মন্ত্ৰী পৰিষদত অন্তৰ্ভুক্ত(২০১৮)

ক. কেবিনেট মন্ত্ৰী

খ. ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী

গ. উপমন্ত্ৰী

ঘ. তেওঁলোক সকলো

উত্তৰ -

ঘ. তেওঁলোক সকলো

২.ভাৰতৰ সংবিধানত তলত উল্লেখ কৰা কোনজন বিধান বিষয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হোৱা নাই? (২০১৪) ক)

গৃহমন্ত্ৰী

খ) উপ-প্ৰধানমন্ত্ৰী

গ) সংসদীয় পৰিক্ৰমা মন্ত্ৰী

ঘ) লোকসভাৰ অধ্যক্ষ

উত্তৰ -

খ) উপ-প্ৰধানমন্ত্ৰী

ESTD 2016

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

ভাৰতৰ সংসদ (Parliament of India)

- সংসদ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ বিধায়িনী অংগ
- সংসদীয় চৰকাৰৰ পদ্ধতিক 'ৱেষ্টমিনিষ্টাৰ' চৰকাৰৰ আৰ্হি বুলিও কোৱা হয়
- সংসদীয় চৰকাৰৰ অনন্য বৈশিষ্ট্য হ'ল কাৰ্য্যনিৰ্বাহক বিধানসভাৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ হৈ থাকে
- ভাৰতত লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ আস্থা থাকিলেহে চৰকাৰে ক্ষমতাত অব্যাহত ৰাখিব পাৰিব
- সংবিধানৰ পঞ্চম খণ্ডৰ ৭৯ৰ পৰা ১২২ নং অনুচ্ছেদত সংসদৰ সংগঠন, গঠন, সময়সীমা, বিষয়া, পদ্ধতি, বিশেষাধিকাৰ, ক্ষমতা আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- সংবিধানৰ পঞ্চম খণ্ডৰ ৭৯ৰ পৰা ১২২ নং অনুচ্ছেদত সংসদৰ সংগঠন, গঠন, সময়সীমা, বিষয়া, পদ্ধতি, বিশেষাধিকাৰ, ক্ষমতা আদিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- ভাৰতৰ সংসদ তিনিটা ভাগত গঠিত; ৰাষ্ট্ৰপতি, লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভা
- ৰাজ্যসভাক উচ্চ সদন, ৰাজ্য পৰিষদ, দ্বিতীয় চেম্বাৰ আৰু বয়োজ্যেষ্ঠ সদন বুলিও কোৱা হয়
- লোকসভাক নিম্ন সদন, হাউচ অৱ পিপল, ফাৰ্ষ্ট চেম্বাৰ আৰু পপুলাৰ হাউছ বুলিও কোৱা হয়
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিক সংসদৰ অংশ হিচাপে গণ্য কৰা হয় কাৰণ সংসদে গৃহীত কৰা বিধেয়কখন ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সন্মতি দিলে আইন হ'ব পাৰে

ৰাজ্যসভা (Rajya sabha)

ৰাজ্যসভাৰ ৰচনা (Composition of Rajya Sabha)

- ৰাজ্যসভাৰ সৰ্বোচ্চ শক্তি ২৫০ (২৩৮ জন নিৰ্বাচিত আৰু ১২ জন মনোনীত)
- বৰ্তমান শক্তি ২৪৫ (ৰাজ্যৰ পৰা ২৩৩ জন নিৰ্বাচিত (২২৯) আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল(৪) আৰু ১২ জন ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে মনোনীত কৰে
- সংবিধানৰ চতুৰ্থ অনুসূচীত ৰাজ্যসভাৰ আসন ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চললৈ আবণ্টন দিয়াৰ কথা উল্লেখ আছে
- সৰ্বাধিক ৰাজ্যসভাৰ আসন, উত্তৰ প্ৰদেশ ৰাজ্যত (৩১ আসন)
- ৰাজ্যৰ পৰা ৰাজ্যসভালৈ সাংসদসকলক একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ জৰিয়তে আনুপাতিক প্ৰতিনিধিত্বৰ ভিত্তিত বিধায়কসকলে নিৰ্বাচন কৰে
- কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ ভিতৰত কেৱল পুডুচেৰী, দিল্লী আৰু জম্মু-কাশ্মীৰত ৰাজ্যসভাৰ সদস্য আছে

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে শিল্প, সাহিত্য, বিজ্ঞান আৰু সমাজ সেৱাৰ বিশেষ জ্ঞান বা ব্যৱহাৰিক অভিজ্ঞতা থকা লোকৰ পৰা ১২ জন সদস্যক ৰাজ্যসভালৈ মনোনীত কৰে (অনুচ্ছেদ ৮০)

ৰাজ্যসভাৰ সময়সীমা (Duration of Rajya Sabha)

- ৰাজ্যসভা এটা স্থায়ী সংস্থা
- ১৯৫২ চনত প্ৰথম গঠন কৰা হৈছিল
- ইয়াৰ এক তৃতীয়াংশ সদস্যই প্ৰতি ২ বছৰৰ মূৰে মূৰে অৱসৰ লয়
- সংবিধানত ৰাজ্যসভাৰ সদস্যজনৰ কোনো কাৰ্যকাল নিৰ্ধাৰণ কৰা হোৱা নাই
- অৱশ্যে জনসাধাৰণৰ প্ৰতিনিধিত্ব আইন ১৯৫১ ত ৰাজ্যসভাৰ সদস্যসকলৰ বাবে ৬ বছৰৰ কাৰ্যকাল নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে
- প্ৰথম ৰাজ্যসভাত লটাৰীৰ জৰিয়তে সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছিল যে কোনে ২ বছৰ ৪ বছৰৰ পিছত পদত্যাগ কৰিব লাগিব

ৰাজ্যসভাৰ সদস্য পদৰ বাবে অৰ্হতা (Qualifications for the Membership of Rajya Sabha)

ৰাজ্যসভাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত হ'বলগীয়া অৰ্হতাসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল-

- ভাৰতৰ নাগৰিক হ'ব লাগিব
- নিৰ্বাচন আয়োগৰ দ্বাৰা অনুমোদিত ব্যক্তিৰ আগত শপত গ্ৰহণ কৰিব লাগিব
- বয়স ৩০ বছৰৰ কম নহ'ব লাগিব
- সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰা অৰ্হতা থাকিব লাগিব
- তেওঁ ভাৰতৰ যিকোনো সমষ্টিতে ভোটৰ হিচাপে পঞ্জীয়ন কৰিব লাগিব
- তেওঁলোকৰ বাবে সংৰক্ষিত আসনৰ পৰা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিব বিচাৰিলে তেওঁ যিকোনো ৰাজ্য বা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ অনুসূচিত জাতি বা অনুসূচিত জনজাতিৰ সদস্য হ'ব লাগিব

ৰাজ্যসভাৰ প্ৰিজাইডিং অফিচাৰ/অধ্যক্ষ (Presiding Officer/Chairman of Rajya Sabha)

- ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাজ্যসভাৰ পদমৰ্মে অধ্যক্ষ
- উপ-সভাপতি যেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰিব তেতিয়া তেওঁ ৰাজ্যসভাৰ অধ্যক্ষ নহ'ব
- তেওঁৰ ক্ষমতা লোকসভাৰ অধ্যক্ষৰ সমানেই প্ৰায়
- অৱশ্যে ৰাজ্যসভাৰ অধ্যক্ষতকৈ অধ্যক্ষৰ ২টা অতিৰিক্ত ক্ষমতা আছে
 - ১) অধ্যক্ষই ধনৰ বিল প্ৰমাণিত কৰে
 - ২) লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ যৌথ অধিৱেশনৰ সভাপতিত্ব কৰে অধ্যক্ষই
- স্পীকাৰৰ দৰে চেয়াৰমেন সদনৰ সদস্য নহয়
- অৱশ্যে যিকোনো বিষয়ত সদনত ভোটৰ সমতা থাকিলে চেয়াৰমেনেও কাষ্টিং ভোট কৰিব পাৰে

- উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাজ্যসভাৰ বৈঠকৰ সভাপতিত্ব কৰিব নোৱাৰে যেতিয়া ৰাজ্যসভাই নিজকে অপসাৰণৰ প্ৰস্তাৱ বিবেচনা কৰে
- অৱশ্যে তেওঁ এনে অধিবেশনত অংশগ্ৰহণ কৰি ভোটাদিকাৰ নোহোৱাকৈ কথা ক'ব পাৰে (অধ্যক্ষৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ এনে পৰিস্থিতিত ভোটদান কৰিব পাৰে)
- অধ্যক্ষৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰে
- ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰাৰ সময়ত তেওঁ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দৰমহা পাব
- সৰ্বপল্লী ৰাধাকৃষ্ণন আছিল ৰাজ্যসভাৰ প্ৰথম অধ্যক্ষ

ৰাজ্যসভাৰ উপ অধ্যক্ষ (Deputy Chairman of Rajya Sabha)

- উপ অধ্যক্ষক ৰাজ্যসভাই নিজৰ সদস্যৰ মাজৰ পৰা নিৰ্বাচন কৰে
- ১৪ দিনৰ জাননীৰ পিছত ৰাজ্যসভাৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাই গৃহীত কৰা প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা তেওঁক অপসাৰণ কৰিব পাৰিব
- অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰি থাকোঁতে তেওঁ কেৱল টাই ভাঙিবলৈ ভোটদানহে কৰিব পাৰে
- উপাধ্যক্ষক অপসাৰণৰ প্ৰস্তাৱ বিবেচনা কৰাৰ সময়ত তেওঁ অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিব নোৱাৰে
- এছ ভি কৃষ্ণমূৰ্তি ৰাও আছিল ৰাজ্যসভাৰ প্ৰথম উপ অধ্যক্ষ

ৰাজ্যসভাৰ উপাধ্যক্ষৰ পেনেল (Panel of the Vice-Chairpersons of Rajya Sabha)

- অধ্যক্ষই ৰাজ্যসভাৰ সদস্যসকলৰ মাজৰ পৰা এটা পেনেল ভাইচ চেয়াৰমেনক মনোনীত কৰে
- অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষ দুয়োজনেই অনুপস্থিত থাকিলে তেওঁলোকৰ যিকোনো এজনে অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিব
- অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষৰ পদ খালী হ'লে তেওঁলোকে অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিব নোৱাৰে
- এনে পৰিস্থিতিত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিবলৈ এজন ব্যক্তিক নিযুক্তি দিব

লোকসভা (Lok Sabha)

- লোকসভাৰ সৰ্বোচ্চ শক্তি ৫৫০
- ৰাজ্যৰ পৰা ৫৩০ জন সদস্য, কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ পৰা ২০ জন সদস্য নিৰ্বাচিত হ'ব
- বৰ্তমান শক্তি ৫৪৩ (ৰাজ্যৰ পৰা ৫৩০, কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ পৰা ১৩)
- সৰ্বাধিক লোকসভাৰ আসন উত্তৰ প্ৰদেশ ৰাজ্যত (৮০খন আসন)
- অনুসূচিত জাতিৰ বাবে সৰ্বাধিক লোকসভাৰ আসন সংৰক্ষিত উত্তৰ প্ৰদেশত (১৭ আসন)
- অনুসূচিত জনজাতিসকলৰ বাবে সৰ্বাধিক লোকসভাৰ আসন সংৰক্ষিত হৈছে মধ্যপ্ৰদেশত (৬খন আসন)
- ১৯৭১ চনৰ লোকপিয়লৰ জনসংখ্যাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চললৈ লোকসভাত আসন আবণ্টন কৰা হয়

- লোকসভাত অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে সংৰক্ষিত আসনৰ আবণ্টন ২০০১ চনৰ লোকপিয়লত তেওঁলোকৰ জনসংখ্যাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি দিয়া হৈছে

লোকসভাৰ সময়সীমা (Duration of Lok Sabha)

- কাৰ্যকাল ৫ বছৰ, সাধাৰণ নিৰ্বাচনৰ পিছত লোকসভাৰ প্ৰথমখন বৈঠকৰ পিছত
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে পাঁচ বছৰ শেষ কৰাৰ আগতে যিকোনো সময়তে লোকসভা ভংগ কৰিব পাৰে

লোকসভাৰ সদস্য পদৰ বাবে অৰ্হতা (Qualifications for the Membership of Lok Sabha)

লোকসভাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত হ'বলগীয়া অৰ্হতাসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল-

- ভাৰতৰ নাগৰিক হ'ব লাগিব
- নিৰ্বাচন আয়োগৰ অনুমোদিত ব্যক্তিৰ আগত শপত গ্ৰহণ কৰিব লাগিব
- বয়স ২৫ বছৰৰ কম নহ'ব লাগিব
- সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰা অৰ্হতা থাকিব লাগিব
- তেওঁ ভাৰতৰ যিকোনো সমষ্টিতে ভোটাৰ হিচাপে পঞ্জীয়ন কৰিব লাগিব
- তেওঁলোকৰ বাবে সংৰক্ষিত আসনৰ পৰা প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিব বিচাৰিলে তেওঁ যিকোনো ৰাজ্য বা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ অনুসূচিত জাতি বা অনুসূচিত জনজাতিৰ সদস্য হ'ব লাগিব

লোকসভাৰ অধ্যক্ষ (Presiding Officer/ Speaker of Lok Sabha)

- লোকসভাই প্ৰথমখন বৈঠকৰ পিছত যিমান সোনকালে পাৰে সদস্যৰ মাজৰ পৰা অধ্যক্ষ নিৰ্বাচন কৰে
- অধ্যক্ষ লোকসভাৰ মুৰব্বী আৰু সেয়েহে তেওঁৰ সিদ্ধান্ত চূড়ান্ত
- অধ্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ তাৰিখ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্ধাৰণ কৰে
- ১৪ দিনৰ জাননীৰ পিছত লোকসভাৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠই গৃহীত কৰা প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা তেওঁক অপসাৰণ কৰিব পাৰিব
- অধ্যক্ষক অপসাৰণৰ প্ৰস্তাৱ সদনৰ ৫০ জন সদস্যই সমৰ্থন কৰিলেহে বিবেচনা কৰিব পাৰিব
- অধ্যক্ষক অপসাৰণৰ প্ৰস্তাৱ বিবেচনা কৰাৰ সময়ত তেওঁ অধিৱেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিব নোৱাৰে
- অৱশ্যে তেওঁ কথা ক'ব পাৰে আৰু কাৰ্য্যবিধিত অংশ ল'ব পাৰে আৰু প্ৰথম পৰ্যায়ত নিজেই ভোট দিব পাৰে
- সাধাৰণ অধিবেশনত বক্তাই টাই ভাঙিবলৈহে কাষ্টিং ভোট কৰিব পাৰে
- লোকসভা ভংগ হ'লে নৱনিৰ্বাচিত লোকসভাৰ প্ৰথমখন বৈঠকলৈকে অধ্যক্ষ কাৰ্যালয়ত চলি থাকে
- অধিৱেশনৰ সময়ত তেওঁ ঘৰ স্থগিত ৰাখে
- তেওঁ সংসদৰ দুটা সদনৰ যৌথ অধিৱেশনৰ সভাপতিত্ব কৰে

- তেওঁ সভা স্থগিত ৰাখে যদিহে অধিবেশন এখন বৈঠকত মিলিত হ'ব পাৰে (লোক সভাৰ মুঠ সদস্যৰ ১/১০ জনেই কোৰাম)
- ঘৰৰ নেতাই দাবী কৰিলে তেওঁ ঘৰৰ গোপন বহাৰ অনুমতি দিব পাৰে
- তেওঁ এটা ধনৰ বিল প্ৰমাণিত কৰে আৰু এই সন্দৰ্ভত তেওঁৰ সিদ্ধান্ত চূড়ান্ত
- পক্ষপাতিত্বৰ ভিত্তিত কোনো সদস্যক অযোগ্য ঘোষণা কৰাৰ কৰ্ত্ত্ব তেওঁৰ। এই সন্দৰ্ভত অধ্যক্ষৰ সিদ্ধান্ত ন্যায়িক পৰ্যালোচনাৰ আওতাৰে থাকে
- তেওঁ লোকসভাৰ সকলো সংসদ সমিতিৰ অধ্যক্ষ নিযুক্তি দিয়ে
- তেওঁ নিজেই ব্যৱসায়িক পৰামৰ্শদাতা সমিতি, নিয়ম সমিতি আৰু সাধাৰণ উদ্দেশ্য সমিতিৰ অধ্যক্ষ
- তেওঁৰ পদবী ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ সমান
- জিভি মাভালংকাৰ আছিল ভাৰতীয় লোকসভাৰ প্ৰথম বক্তা

লোকসভাৰ উপ অধ্যক্ষ (Deputy Speaker of Lok Sabha)

- লোকসভাৰ সদস্যৰ মাজৰ পৰাও তেওঁক নিৰ্বাচিত কৰে
- তেওঁ অধ্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ পিছত নিৰ্বাচিত হয় আৰু নিৰ্বাচনৰ তাৰিখ অধ্যক্ষই নিৰ্ধাৰণ কৰে
- ১৪ দিনৰ জাননীৰ পিছত লোকসভাৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠই গৃহীত কৰা প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা তেওঁক অপসাৰণ কৰিব পাৰিব
- অধ্যক্ষৰ বিষয়া খালী হ'লে বা অধ্যক্ষ অধিবেশনত অনুপস্থিত হ'লে তেওঁ অধ্যক্ষৰ কাম-কাজ সম্পন্ন কৰে
- আনহাতে অধ্যক্ষ অনুপস্থিত থাকিলে সংসদৰ যৌথ অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰে
- উপাধ্যক্ষৰ এটা সৌভাগ্য আছে যে যেতিয়াই তেওঁক যিকোনো সংসদীয় সমিতিৰ সদস্য হিচাপে নিযুক্তি দিয়া হয় তেতিয়াই তেওঁ স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে সেই সমিতিৰ অধ্যক্ষ হৈ পৰে
- অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰি থাকোঁতে তেওঁ কেৱল ভোটদানহে কৰিব পাৰে
- তেওঁ নিজৰ অপসাৰণৰ বাবে প্ৰস্তাৱ বিবেচনা কৰা অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিব নোৱাৰে
- দশম লোকসভাৰ পিছত এটা অধিবেশন আছে যে সাধাৰণতে বিৰোধী দলৰ পৰা উপ অধ্যক্ষ বাছনি কৰা হয়
- ভাৰত চৰকাৰৰ আইন ১৯১৯ চনত অধ্যক্ষ আৰু উপ-অধ্যক্ষ ৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল
- ভাৰত চৰকাৰৰ আইন ১৯৩৫ চনত অধ্যক্ষ আৰু উপ-অধ্যক্ষ শব্দ দুটা ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল
- কিন্তু কাৰ্যতঃ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ কাৰ্যকাল ভাৰতৰ স্বাধীনতালৈকে চলি থাকিল
- অনন্তসায়নম অয়ংগাৰ আছিল লোকসভাৰ প্ৰথম উপাধ্যক্ষ

লোকসভাৰ অধ্যক্ষৰ পেনেল (Panel of Chairpersons of Lok Sabha)

- লোকসভাৰ পৰা ১০ জনতকৈ অধিক নহয় সদস্যৰ এটা পেনেলক অধ্যক্ষ হিচাপে মনোনীত কৰে অধ্যক্ষই
- তেওঁলোকৰ পৰা যিকোনো এজনে অধ্যক্ষ আৰু উপ অধ্যক্ষৰ অনুপস্থিতিত লোকসভাৰ অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কৰিব

- অতি সোনকালে নতুন অধ্যক্ষৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হয়

স্পীকাৰ প্ৰ' টেম (Speaker Pro Tem)

- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে লোকসভাৰ প্ৰথম অধিবেশনৰ সভাপতিত্বৰ বাবে নৱনিৰ্বাচিত লোকসভাৰ এজন সদস্যক অধ্যক্ষ প্ৰ' টেম হিচাপে নিযুক্তি দিয়ে
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অধ্যক্ষ প্ৰ' টেমৰ শপত গ্ৰহণ কৰে
- অধ্যক্ষ প্ৰ' টেমে লোকসভাৰ নৱনিৰ্বাচিত সদস্যৰ শপত গ্ৰহণ কৰে
- তেওঁ সদনক এজন অধ্যক্ষ নিৰ্বাচন কৰিবলৈও সক্ষম কৰে
- নতুন অধ্যক্ষ নিৰ্বাচিত হ'লে অধ্যক্ষ প্ৰ' টেমৰ কাৰ্যালয়ৰ অস্তিত্ব বন্ধ হৈ যায়
- গতানুগতিকভাৱে লোকসভাৰ জ্যেষ্ঠ সৰ্বাধিক সদস্যক অধ্যক্ষ প্ৰ' টেম হিচাপে নিযুক্তি দিয়া হয়
- ১৭ নং লোকসভাৰ প্ৰ' টেম অধ্যক্ষ আছিল বীৰেন্দ্ৰ কুমাৰ

লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্য (Common Features of Lok Sabha and Rajya Sabha)

সংসদৰ সদস্যসকলক অযোগ্য ঘোষণা (Disqualification of the Members of Parliament)

সংবিধানত উল্লেখ কৰা অযোগ্যতাসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল-

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি এই পৰিস্থিতিত অযোগ্য হোৱাৰ কৰ্তৃত্ব (President of India is the authority to disqualify in these circumstances) -

- যদি তেওঁ লাভৰ কোনো পদত অধিষ্ঠিত হয়
- যদি তেওঁক কোনো আদালতে অসুস্থ মন বুলি ঘোষণা কৰে
- যদি তেওঁ এজন অডিচাৰ্জড ইনছলভেণ্ট
- যদি তেওঁ বিদেশী দেশৰ নাগৰিকত্ব লাভ কৰে
- সংসদে কৰা যিকোনো আইনৰ অধীনত যদি তেওঁক অযোগ্য ঘোষণা কৰা হয়

জনপ্ৰতিনিধিত্ব আইন (১৯৫১)ত উল্লেখ কৰা অযোগ্যতাসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল-

- নিৰ্বাচনী কিছুমান অপৰাধত দোষী সাব্যস্ত হব নালাগিব
- দুবছৰ বা তাতকৈ অধিক কাৰাদণ্ডৰ ফলত তেওঁক দোষী সাব্যস্ত কৰা হব নালাগিব
- চৰকাৰৰ কমেও ২৫% অংশীদাৰিত্ব থকা কোনো কোম্পানীত তেওঁ লাভৰ কোনো পদবী গ্ৰহণ কৰিব নালাগে
- দুৰ্নীতি বা ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰতি অনানুগত্যৰ বাবে তেওঁক চৰকাৰী সেৱাৰ পৰা বৰ্খাস্ত কৰা হব নালাগিব
- বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ মাজত শত্ৰুতা বৃদ্ধি কৰাৰ বাবে তেওঁক দোষী সাব্যস্ত কৰা হব নালাগিব

- অস্পৃশ্যতা, সতী, যৌতুক আদি সামাজিক অপৰাধৰ প্ৰচাৰ আৰু সাধনাৰ বাবে দোষী সাব্যস্ত হব নালাগিব

পলায়নৰ ভিত্তিত অযোগ্য ঘোষণা (Disqualification on the Ground of Defection)–

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ দশম অনুসূচীত কোনো সদস্যক দলত্যাগ বা দল সলনি কৰাৰ বাবে অযোগ্য ঘোষণা কৰাৰ ব্যৱস্থা আছে
- এজন সদস্যক তলত উল্লেখ কৰা কাৰণত সদনৰ প্ৰিজাইডিং বিষয়াই অযোগ্য ঘোষণা কৰিব
- এই সন্দৰ্ভত প্ৰিজাইডিং অফিচাৰৰ সিদ্ধান্তক আদালতত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব পাৰি আৰু ই ন্যায়িক পৰ্যালোচনাৰ আওতাত থাকে–
 - ১) যদি তেওঁ স্বেচ্ছাই যি দলৰ জৰিয়তে নিৰ্বাচিত হৈছিল সেই দলৰ সদস্যপদ ত্যাগ কৰে
 - ২) যদি তেওঁ নিজৰ দলৰ নিৰ্দেশনাৰ বিপৰীতে সংসদত ভোটদান কৰে বা ভোটদানৰ পৰা বিৰত থাকে
 - ৩) কোনোবা নিৰ্দলীয় সদস্যই যদি কোনো ৰাজনৈতিক দলত যোগদান কৰে
 - ৪) কোনো মনোনীত সদস্যই যদি ৬ মাহৰ ম্যাদ উকলি যোৱাৰ পিছত কোনো ৰাজনৈতিক দলত যোগদান কৰে

সংসদত আসন খালী কৰা (Vacating Seats in the Parliament)

তলত লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ আসন খালী হোৱাৰ ঘটনা উল্লেখ কৰা হ'ল–

১) দুগুণ সদস্যপদ–

- যদি কোনো ব্যক্তিয়ে ৰাজ্যসভা আৰু লোকসভা দুয়োখনলৈ নিৰ্বাচিত হয় তেন্তে ১০ দিনৰ ভিতৰত যিকোনো এটা বাছি ল'ব লাগিব। অন্যথা ৰাজ্যসভাত তেওঁৰ আসনখন খালী হৈ পৰে
- এটা ঘৰৰ এজন বহা সদস্যও যদি আনটো ঘৰলৈ নিৰ্বাচিত হয়, তেন্তে প্ৰথম ঘৰত তেওঁৰ আসন খালী হৈ পৰে
- যদি কোনো ব্যক্তিয়ে এটা সদনত ২ খন আসনৰ বাবে নিৰ্বাচিত হয় তেন্তে তেওঁ এখন বাছি লোৱা উচিত। অন্যথা দুয়োখন আসন খালী হৈ পৰে
- যদি কোনো ব্যক্তি সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভা উভয়লৈ নিৰ্বাচিত হয় তেন্তে ১৪ দিনৰ ভিতৰত যিকোনো এজনৰ পদত্যাগ কৰিব লাগিব। অন্যথা সংসদত তেওঁৰ আসন খালী হৈ পৰে

২) অযোগ্যতা (ওপৰত বিতংভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছে)

৩) ৰাজ্যসভাৰ অধ্যক্ষ বা লোকসভাৰ অধ্যক্ষলৈ লিখি পদত্যাগ

৪) অনুপস্থিতিঃ কোনো সদস্যই অনুমতি অবিহনে ষাঠি দিন অনুপস্থিত থাকিলে তেওঁৰ আসন খালী হৈ পৰে

শপত আৰু দৃঢ়তা (Oath and Affirmation)-

- সংসদৰ সদস্যসকলে ৰাষ্ট্ৰপতি বা তেওঁৰ দ্বাৰা নিযুক্ত কোনো ব্যক্তিৰ সন্মুখত শপত ল'ব লগা হয়
- লোকসভাৰ ক্ষেত্ৰত সাধাৰণতে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এই উদ্দেশ্যে স্পীকাৰ প্ৰ'টেম নিযুক্তি দিয়ে
- কোনো সদস্যই শপত নোলোৱাকৈ ঘৰত বহি থাকিলে প্ৰতিদিনে ৫০০ টকা জৰিমনা

দৰমহা আৰু ভাট্টা (Salaries and Allowances)-

- সংসদে সিদ্ধান্ত লয়
- বৰ্তমান দৰমহা ১ লাখ ভাৰতীয় টকা

সংসদত নেতাসকল (Leaders in Parliament)-

- লোকসভাত গৃহৰ নেতা প্ৰধানমন্ত্ৰী যদিহে তেওঁ লোকসভাৰ সদস্য হয়। যদি প্ৰধানমন্ত্ৰী লোকসভাৰ নহয়, তেন্তে প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে মনোনীত কৰা লোকসভাৰ সদস্য
- ৰাজ্যসভাৰ ক্ষেত্ৰতো একেই কথা
- এজন উপ-নেতাকো সদনৰ নেতাই মনোনীত কৰিব

বিৰোধী দলৰ নেতা (Leader of the Opposition)-

- মাভালংকৰৰ শাসনত একক বৃহত্তম বিৰোধী দলৰ নেতাক বিৰোধী নেতা হিচাপে নিযুক্তি দিবলৈ হ'লে সদনৰ মুঠ শক্তিৰ কমেও ১০ শতাংশ শক্তি থাকিব লাগিব
- তেওঁলোকৰ হাতত কেবিনেট মন্ত্ৰীৰ সমতুল্য দৰমহা, ভাট্টা আৰু অন্যান্য সা-সুবিধা আছে
- ১৯৭৭ চনৰ সংসদত বিৰোধী দলৰ নেতাৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা আইনৰ জৰিয়তে বিৰোধী দলৰ নেতা পদক বিধিগত স্বীকৃতি প্ৰদান কৰা হৈছিল

চাবুক (Whip)-

- ই ঘৰৰ প্ৰতিটো ৰাজনৈতিক দলৰ নেতা
- তেওঁ নিজৰ দলৰ সদস্যসকলৰ সদনত উপস্থিতি নিশ্চিত কৰা আৰু সদনত কোনো সিদ্ধান্তক সমৰ্থন বা বিৰোধিতা কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ সমৰ্থন নিশ্চিত কৰাৰ দায়িত্ব লয়

সংসদৰ অধিবেশন (Sessions of the Parliament)-

তলত সংসদৰ অধিবেশনৰ সৈতে জড়িত চৰ্তসমূহ উল্লেখ কৰা হ'ল-

১) চমন কৰা (Summoning)-

- অধিবেশন আৰম্ভ কৰিবলৈ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আহ্বান
- সংসদৰ দুটা অধিবেশনৰ মাজত সৰ্বাধিক ব্যৱধান ৬ মাহ হ'ব পাৰে

- সাধাৰণতে ভাৰতীয় সংসদৰ ৩টা অধিবেশন হয়
১) বাজেট অধিবেশন (ফেব্ৰুৱাৰীৰ পৰা মে'লৈ)
২) বাৰ্ষিক অধিবেশন (জুলাইৰ পৰা ছেপ্টেম্বৰলৈ)
৩) শীতকালীন অধিবেশন (নৱেম্বৰৰ পৰা ডিচেম্বৰলৈ)
- ঘৰৰ চমন আৰু প্ৰ'ৰ'গৰ মাজৰ সময়খিনি হ'ল অধিবেশন
- প্ৰ'গ আৰু পৰৱৰ্তী চমনৰ মাজৰ সময়ক ৰিচেছ বুলি জনা যায়

২) স্থগিত ৰখা(Adjournment)-

- ই হ'ল ঘৰৰ বহা ঠাইত এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ বাবে কাম স্থগিত ৰখা যিটো ঘণ্টা, দিন বা সপ্তাহ হ'ব পাৰে
- এই কামটো প্ৰিজাইডিং বিষয়াসকলে কৰে

৩) এডজাৰ্ণমেন্ট চাইন ডাই(Adjournment Sine Die)-

- অনিৰ্দিষ্টকালৰ বাবে সংসদৰ বৈঠক সমাপ্ত কৰাটোৱেই হ'ল এডজাৰ্ণমেন্ট চাইন ডাই
- সাধাৰণতে ঘৰৰ নিৰ্ধাৰিত ব্যৱসায় শেষ হ'লে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়
- ইয়াৰ কামটোও প্ৰিজাইডিং অফিচাৰে কৰে

৪) প্ৰৰোগেচন(Prorogation)-

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ঘোষণা কৰা অধিবেশনৰ আনুষ্ঠানিক সমাপ্তি

৫) বিসৰ্জন(Dissolution)-

- কেৱল লোকসভা ভংগ হ'ব পাৰে
- ভংগ হৈছে বৰ্তমানৰ লোকসভাৰ জীৱনৰ অন্ত
- লোকসভা পাঁচ বছৰ শেষ হ'লে স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে ভংগ হয়
- কাৰ্যকাল শেষ হোৱাৰ আগতেই ৰাষ্ট্ৰপতিয়েও ভংগ কৰিব পাৰে

তলত Dissolution ৰ ফলাফল দিয়া হ'ল-

- ১) লোকসভাত বিচাৰাধীন বিধেয়ক এখন ম্যাদ (লোকসভাৰ উৎপত্তি হওক বা গৃহীত হোৱাৰ পিছত ৰাজ্যসভাই ইয়াক হস্তান্তৰ কৰা হওক)
- ২) লোকসভাৰ দ্বাৰা গৃহীত কিন্তু ৰাজ্যসভাত বিচাৰাধীন হৈ থকা এখন বিধেয়কও ম্যাদ হয়
- ৩) বিধেয়ক দুয়োটা সদনে মতানৈক্যৰ বাবে গৃহীত নকৰা আৰু যদি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ভংগ হোৱাৰ পূৰ্বে যৌথ বৈঠকত অধিসূচনা কৰিছে তেন্তে ম্যাদ নহয়
- ৪) ৰাজ্যসভাত বিচাৰাধীন, কিন্তু লোকসভাৰ দ্বাৰা গৃহীত নোহোৱা বিধেয়ক এখনৰ ম্যাদ উকলি নাযায়

- ৫) দুয়োটা সদনে গৃহীত কৰা, কিন্তু ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্মতি নোহোৱালৈকে এখন বিধেয়ক ম্যাদ নহয়
- ৬) দুয়োটা সদনে গৃহীত কৰা কিন্তু ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে পুনৰ বিবেচনাৰ বাবে ঘূৰাই দিয়া বিধেয়ক এখনৰ ম্যাদ উকলি নাযায়

কোৰাম (Quorum)-

- লেনদেনৰ বাবে ঘৰত উপস্থিত থকা নূন্যতম সংখ্যক সদস্যক কোৰাম বোলে
- ই সদনৰ মুঠ সদস্যৰ ১/ ১০

সংসদত ভাষা (Language in Parliament)-

- সংবিধানে হিন্দী আৰু ইংৰাজীক সংসদত ব্যৱসায়ৰ লেনদেনৰ ভাষা হিচাপে ঘোষণা কৰিছে
- প্ৰিচাইডিং অফিচাৰে এজন সদস্যক নিজৰ মাতৃভাষাত ঘৰটোক সম্বোধন কৰিবলৈ অনুমতি দিব পাৰে

লেম-ডাক অধিবেশন (Lame-Duck Session)-

- ইয়াৰ দ্বাৰা নতুন লোকসভা নিৰ্বাচিত হোৱাৰ পিছত বৰ্তমানৰ লোকসভাৰ অন্তিম অধিবেশনৰ কথা বুজোৱা হৈছে
- নতুন লোকসভাত নিৰ্বাচিত হ'ব নোৱাৰা লোকসভাৰ যিসকল সদস্য তেওঁলোকক লেম-ডাক মেম্বাৰ বুলি কোৱা হয়

সংসদীয় কাৰ্য্যবিধিৰ যন্ত্ৰ (Devices of parliamentary Proceedings)-

১) প্ৰশ্নৰ ঘণ্টা (Questions Hour)-

- প্ৰতিখন সংসদীয় বৈঠকৰ প্ৰথম ঘণ্টা
- সাধাৰণতে সদস্যসকলে তেওঁলোকৰ প্ৰশ্ন সুধিব আৰু মন্ত্ৰীসকলে উত্তৰ দিব
- ৩ ধৰণৰ সংসদীয় প্ৰশ্ন আছে -
 ক) তাৰকাযুক্ত প্ৰশ্ন-
 ইয়াক এটা তাৰকা চিহ্নেৰে পৃথক কৰা হয় এনে প্ৰশ্নৰ বাবে মৌখিক উত্তৰৰ প্ৰয়োজন হয় আৰু সেয়েহে পৰিপূৰক প্ৰশ্নৰ পিছত আহিব পাৰে। ইয়াক সেউজীয়া ৰঙত ছপা কৰা হয়
 খ) তাৰকাবিহীন প্ৰশ্ন: ইয়াৰ বাবে লিখিত উত্তৰৰ প্ৰয়োজন হয় আৰু সেয়েহে পৰিপূৰক প্ৰশ্ন অনুসৰণ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াক বগা ৰঙত ছপা কৰা হয়
 গ) চমু জাননী প্ৰশ্ন : ১০ দিনতকৈ কম সময়ৰ চুটি জাননী দি সোধা প্ৰশ্ন। ইয়াৰ উত্তৰ মৌখিকভাৱে দিয়া হয়। ইয়াত পাতল গোলাপী ৰঙৰ ছপা কৰা হয়
- যদি প্ৰশ্নটো কোনো ব্যক্তিগত সদস্যক সম্বোধন কৰা হৈছিল তেন্তে হালধীয়া ৰঙেৰে ছপা কৰা হয়

২) শূন্য ঘণ্টা(Zero Hour)-

- কোনো পূর্ব জাননী নিদিয়াকৈ সদস্যসকলে সদনত এটা বিষয় উত্থাপন কৰাৰ সুযোগ
- সংসদীয় পদ্ধতিত ই এক ভাৰতীয় উদ্ভাৱন

৩) প্ৰস্তাৱ (Motions)-

- ৰাজহুৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় এটাৰ ওপৰত আলোচনা প্ৰিজাইডিং বিষয়াৰ সন্মতি সাপেক্ষে প্ৰস্তাৱৰ জৰিয়তে হ'ব পাৰে
- সদনে প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ বা প্ৰত্যাখ্যানৰ জৰিয়তে নিজৰ মতামত প্ৰকাশ কৰে
- ৩টা শ্ৰেণীৰ প্ৰস্তাৱ আছে -

ক) **বস্তুনিষ্ঠ প্ৰস্তাৱ:** ই ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগনামা দাখিল বা নিৰ্বাচন আয়ুক্তক অপসাৰণৰ দৰে অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ সিদ্ধান্তৰ সৈতে জড়িত স্বয়ংসম্পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰ প্ৰস্তাৱ

খ) **বিকল্প প্ৰস্তাৱ:** ই হৈছে মূল প্ৰস্তাৱৰ ঠাইত প্ৰস্তাৱ কৰা আৰু ইয়াৰ বিকল্প প্ৰস্তাৱ কৰা প্ৰস্তাৱ। যদি সদনে গ্ৰহণ কৰে তেন্তে মূল প্ৰস্তাৱ স্থগিত ৰাখে

গ) **সহায়ক প্ৰস্তাৱ:** ই এটা মূল প্ৰস্তাৱৰ সমৰ্থনকাৰী প্ৰস্তাৱ ইয়াক সাধাৰণতে মূল প্ৰস্তাৱৰ যিকোনো অংশহে পৰিৱৰ্তন বা প্ৰতিস্থাপন কৰিবলৈ আগবঢ়োৱা হয়

৪) বন্ধৰ প্ৰস্তাৱ (Closure Motion)-

- সদনৰ কোনো এটা বিষয়ত আলোচনা চুটি কৰিবলৈ এজন সদস্যই উত্থাপন কৰা প্ৰস্তাৱ। যদিহে প্ৰস্তাৱটো গ্ৰহণ কৰা হয় তেন্তে বিতৰ্ক বন্ধ কৰি দিব লাগে, আৰু বিষয়টো সদনত ভোটদানৰ বাবে ৰখা হ'ব

৫) বিশেষাধিকাৰ প্ৰস্তাৱ(Privilege Motion)-

- ই এজন মন্ত্ৰীয়ে সংসদীয় বিশেষাধিকাৰ ভংগ কৰাৰ সৈতে জড়িত
- কোনো সদস্যই যদি কোনো গোচৰৰ কিছুমান তথ্য আঁতৰাই ৰাখি বা ভুল বা বিকৃত তথ্য দি কোনো মন্ত্ৰীয়ে সদনত বিশেষাধিকাৰ ভংগ কৰিছে বুলি অনুভৱ কৰে তেন্তে ইয়াক উত্থাপন কৰে

৬) মনোযোগ আহ্বান কৰা প্ৰস্তাৱ (Calling Attention Motion)-

- জৰুৰী ৰাজহুৱা গুৰুত্বৰ বিষয় এটাৰ প্ৰতি এজন মন্ত্ৰীৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ এজন সদস্যই ইয়াৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে
- ইয়াৰ উপৰিও ই শূন্য ঘণ্টাৰ দৰে ভাৰতীয় উদ্ভাৱন

৭) স্থগিত ৰখাৰ প্ৰস্তাৱ (Adjournment Motion)-

- জৰুৰী ৰাজহুৱা গুৰুত্বৰ এটা নিৰ্দিষ্ট বিষয়ৰ প্ৰতি সদনৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সংসদত ইয়াক উত্থাপন কৰা হয়
- ইয়াক ভৰ্তি হ'বলৈ ৫০ জন সদস্যৰ সহায়ৰ প্ৰয়োজন

- কেৱল লোকসভাতহে ইয়াৰ অনুমতি। ইয়াৰ লক্ষ্য হৈছে ঘৰৰ নিৰ্ধাৰিত ব্যৱসায় স্থগিত ৰখা আৰু জৰুৰী বিষয়টোৰ ওপৰত আলোচনা কৰা
- এটা প্ৰস্তাৱে মাত্ৰ এটা বিষয় সামৰি ল'ব পাৰে
- ইয়াৰ বাবে বক্তাৰ পৰা অনুমতিৰ প্ৰয়োজন

৮) অনাস্থা প্ৰস্তাৱ (No-Confidence Motion)-

- সংবিধানৰ ৭৫ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে মন্ত্ৰী পৰিষদ লোকসভাৰ ওচৰত সামূহিকভাৱে দায়বদ্ধ হ'ব
- ই এক প্ৰস্তাৱ যাৰ জৰিয়তে লোকসভাই সৰল সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰি মন্ত্ৰালয়ক কাৰ্যভাৰৰ পৰা অপসাৰণ কৰিব পাৰে
- এই প্ৰস্তাৱ ভৰ্তি হ'বলৈ ৫০ জন সদস্যৰ সমৰ্থনৰ প্ৰয়োজন

৯) নিন্দা প্ৰস্তাৱ (Censure Motion)-

- ব্যক্তিগত মন্ত্ৰী বা মন্ত্ৰীৰ দলৰ বিৰুদ্ধে জাৰি কৰিব পাৰি
- মন্ত্ৰী পৰিষদক তেওঁলোকৰ নিৰ্দিষ্ট নীতি আৰু কাৰ্য্যৰ বাবে নিন্দা কৰাৰ বাবে ইয়াক প্ৰস্তাৱ কৰা হৈছে
- যদি লোকসভাত গৃহীত হয় তেন্তে অনাস্থা প্ৰস্তাৱৰ দৰে মন্ত্ৰী পৰিষদে পদত্যাগ কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই

১০) ধন্যবাদৰ প্ৰস্তাৱ (Motion of Thanks)-

- সাধাৰণ নিৰ্বাচনৰ পিছত প্ৰথম অধিৱেশনত আৰু প্ৰতি বছৰৰ প্ৰথম অধিৱেশনত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ভাষণ থাকিব
- এই প্ৰস্তাৱৰ সৈতে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ভাষণৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হয়

১১. কোনো- দিন - এতিয়াও- নাম দিয়া প্ৰস্তাৱ (No Day Yet Named Motion)

- ই অধ্যক্ষই স্বীকাৰ কৰা প্ৰস্তাৱ, কিন্তু আলোচনাৰ কোনো তাৰিখ নিৰ্ধাৰণ কৰা হোৱা নাই

১২) ডিলেটৰী প্ৰস্তাৱ (Dilatory Motion)

- ই হ'ল কোনো বিধেয়ক / প্ৰস্তাৱ / সংকল্প আদিৰ বিতৰ্ক স্থগিত ৰখাৰ প্ৰস্তাৱ বা সদনৰ বিবেচনাধীন কোনো ব্যৱসায়ৰ অগ্ৰগতি পিছুৱাই বা পলম কৰাৰ প্ৰস্তাৱ
- কোনো সদস্যই প্ৰস্তাৱ দিয়াৰ পিছত যিকোনো সময়তে ইয়াক উত্থাপন কৰিব পাৰে

১৩) পইন্ট অৱ অৰ্ডাৰ (Point of Order)-

- যেতিয়া সদনৰ কাৰ্য্যবিধি স্বাভাৱিক কাৰ্য্যবিধিৰ নিয়ম মানি নচলে তেতিয়া কোনো সদস্যই এটা পইন্ট অৱ অৰ্ডাৰ উত্থাপন কৰিব পাৰে

১৪) আধা ঘণ্টাৰ আলোচনা(Half an Hour Discussion)-

- ইয়াৰ উদ্দেশ্য হৈছে পৰ্যাপ্ত ৰাজহুৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় এটাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা
- আলোচনা হৈছে এটা বিষয়ৰ ওপৰত স্পষ্টতা আনিবলৈ যিটো বিষয়ৰ ওপৰত আগতেও সদনত আলোচনা কৰা হৈছে

১৫) চুটি সময়ৰ আলোচনা (Short Duration Discussion)-

- এনে আলোচনাৰ বাবে সৰ্বাধিক সময় নিৰ্ধাৰিত দুঘণ্টা হোৱাৰ বাবে ইয়াক ঘৰত দুঘণ্টীয়া আলোচনা বুলিও জনা যায়
- ইয়াৰ উপৰিও জৰুৰী গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয় এটা উত্থাপন কৰিবলৈ ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰা হয়

১৬) বিশেষ উল্লেখ (Special Mention)-

- এটা জৰুৰী বিষয় উত্থাপন কৰিবলৈ কেৱল ৰাজ্যসভাত উপলব্ধ এই যন্ত্ৰ

১৭) সংকল্প (Resolutions)-

- সাধাৰণ জনস্বার্থৰ বিষয়ত সদন বা চৰকাৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সদস্যসকলে ইয়াক উত্থাপন কৰে
- কোনো প্ৰস্তাৱৰ ওপৰত হোৱা আলোচনা সংকল্পৰ সৈতে আৰু ইয়াৰ পৰিসৰৰ ভিতৰত কঠোৰভাৱে প্ৰাসংগিক
- তিনি ধৰণৰ সংকল্প আছে-

ক) ব্যক্তিগত সদস্যৰ প্ৰস্তাৱ (Private Member's Resolution) : ই হৈছে মন্ত্ৰীৰ বাহিৰে আন কোনো সদস্যই উত্থাপন কৰা প্ৰস্তাৱ

খ) চৰকাৰী প্ৰস্তাৱ (Government Resolution) : ই কোনো মন্ত্ৰীয়ে উত্থাপন কৰা প্ৰস্তাৱ

গ) বিধিগত সিদ্ধান্ত (Statutory Resolution) : ইয়াক ব্যক্তিগত সদস্য বা মন্ত্ৰীয়ে আগবঢ়াব পাৰে। সংবিধানৰ কোনো ব্যৱস্থা বা সংসদৰ কোনো আইনক অনুসৰণ কৰিবলৈ ইয়াক সদায় টেবুলত ৰখা হয়

১৮) মজিয়াখন উৎপাদন কৰা (Yielding the Floor)-

- অধ্যক্ষই সদনৰ কোনো সদস্যক কথা কোৱা বন্ধ কৰিবলৈ ক'ব পাৰে আৰু আন এজন সদস্যক কথা ক'বলৈ দিব পাৰে

ধন বিল/মানি বিল (অনুচ্ছেদ ১১০) (Money Bill (Article 110))

- ধন বিলঃ ১১০ নং অনুচ্ছেদত ধন বিলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে

- ই এনে এখন বিল যি ভাৰতৰ বিভিন্ন পুঁজিৰ পৰা কৰ আৰোপ কৰা আৰু ব্যয় কৰা আদি বিভিন্ন ধৰণেৰে ধনৰ সৈতে জড়িত
- কোনো বিধেয়ক ধন বিল হয় নে নহয় সেই সন্দৰ্ভত যদি কিবা প্ৰশ্ন উত্থাপন হয়, তেন্তে লোকসভাৰ অধ্যক্ষৰ সিদ্ধান্তই চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত
- ধন বিল লোকসভাতহে উত্থাপন কৰিব পাৰিব আৰু সেইটোও ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পূৰ্ব অনুমতি সাপেক্ষে
- যদিহে ধন বিল লোকসভাৰ দ্বাৰা গৃহীত হয়, তেন্তে ৰাজ্যসভাই নাকচ কৰিব নোৱাৰে। ১৪ দিনৰ ভিতৰত ৰাজ্যসভাই গৃহীত কৰিব লাগিব
- দুয়োটা সদনে গৃহীত হোৱাৰ পিছত যদি বিধেয়কখন তেওঁৰ সন্মতিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰলৈ যায় তেন্তে তেওঁ হয় সন্মতি দিব পাৰে, নহয় সন্মতি ৰখাব পাৰে। কিন্তু তেওঁ ঘূৰাই দিব নোৱাৰে

দুটা ঘৰৰ যৌথ বহা (অনুচ্ছেদ ১০৮)(Joint Sitting of Two Houses (Article 108))

- যিকোনো বিধেয়কৰ ওপৰত থকা অচলারস্থা সমাধানৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ইয়াক আহ্বান কৰে
- ধন বিধেয়ক বা সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ অনুমতি নাই
- লোকসভাৰ অধ্যক্ষৰ সভাপতিত্বত যুটীয়া বৈঠক
- যদি অধ্যক্ষ অনুপস্থিত, তেন্তে লোকসভাৰ উপ অধ্যক্ষই অধ্যক্ষতা বৈঠক কৰে
- যদি অধ্যক্ষ আৰু উপ অধ্যক্ষ দুয়োজনেই অনুপস্থিত হয়, তেন্তে ৰাজ্যসভাৰ উপ অধ্যক্ষই অধিৱেশনৰ সভাপতিত্ব কৰে
- যৌথ বৈঠকৰ কোৰাম দুটা সদনৰ মুঠ সদস্যৰ ১/১০
- এতিয়ালৈকে সংসদৰ ৩খন যৌথ বৈঠক অনুষ্ঠিত হৈছে
 - ১) যৌতুক নিষেধাজ্ঞা বিধেয়ক ১৯৬০
 - ২) বেংকিং সেৱা আয়োগ (বাতিল) বিল ১৯৭৭
 - ৩) সন্ত্ৰাসবাদ প্ৰতিৰোধ বিল ২০০২

সংসদত বাজেট (অনুচ্ছেদ ১১২)(Budget in Parliament (Article 112))

- ১১২ নং অনুচ্ছেদত চৰকাৰৰ বাৰ্ষিক বিত্তীয় বিৱৰণী বা বাজেটৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- সংবিধানত ক'তো 'বাজেট' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হোৱা নাই
- ই হৈছে বিত্তীয় বৰ্ষৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰৰ আনুমানিক লাভ আৰু ব্যয়
- বাজেটত তলত দিয়া তথ্যসমূহ সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে-
 - ১) ৰাজহ আৰু মূলধনী লাভৰ অনুমান
 - ২) ৰাজহ বৃদ্ধিৰ উপায়
 - ৩) ব্যয়ৰ আনুমানিক হিচাপ
 - ৪) বন্ধ বিত্তীয় বৰ্ষৰ প্ৰকৃত লাভ আৰু ব্যয়ৰ সবিশেষ আৰু সেই বছৰত যিকোনো ঘাটী বা উদ্বৃত্তৰ কাৰণ

৫) আগন্তুক বছৰৰ অৰ্থনৈতিক আৰু বিত্তীয় নীতি অৰ্থাৎ কৰ প্ৰস্তাৱ, ৰাজহৰ সম্ভাৱনা, খৰচৰ কাৰ্যসূচী আৰু নতুন আঁচনি/প্ৰকল্পৰ প্ৰৱৰ্তন

- যদি লোকসভাৰ বাজেট গৃহীত নহয়, তেন্তে চৰকাৰে পদত্যাগ কৰিব লাগিব
- ২০১৭ চনলৈকে ভাৰত চৰকাৰৰ দুটা বাজেট আছিল; সাধাৰণ বাজেট আৰু ৰেল বাজেট
- ২০১৭ চনত চৰকাৰে ৰেল বাজেটক সাধাৰণ বাজেটৰ সৈতে একত্ৰিত কৰিছিল
- একৱৰ্থ কমিটীৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি ১৯২১ চনত ব্ৰিটিছৰ সময়ত ৰেলৱে বাজেটক সাধাৰণ বাজেটৰ পৰা পৃথক কৰা হয়
- বাজেট সাধাৰণতে অৰ্থনৈতিক পৰিক্ৰমা বিভাগে প্ৰস্তুত কৰে আৰু বিত্তমন্ত্ৰীয়ে দাখিল কৰে

পুঁজি (Funds)-

- ভাৰতৰ সংবিধানত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ বাবে তলত দিয়া তিনিবিধ পুঁজিৰ ব্যৱস্থা আছে-
 ১) ভাৰতৰ একত্ৰিত পুঁজি (অনুচ্ছেদ ২৬৬)
 ২) ভাৰতৰ ৰাজহুৱা একাউন্ট (অনুচ্ছেদ ২৬৬)
 ৩) ভাৰতৰ আকস্মিক পুঁজি (অনুচ্ছেদ ২৬৭)

ভাৰতৰ একত্ৰিত পুঁজি(Consolidated Fund of India)-

- ই এনে এটা পুঁজি য'ত সকলো ৰচিদ জমা কৰা হয় আৰু সকলো ধন ডেবিট কৰা হয়
- সংসদীয় আইনৰ অনুমতি অবিহনে এই পুঁজিৰ পৰা কোনো ধন আবণ্টন (জাৰি বা উলিয়াব) নোৱাৰিব

ভাৰতৰ ৰাজহুৱা একাউন্ট (Public Account of India)-

- ভাৰত চৰকাৰে বা ভাৰত চৰকাৰৰ হৈ লাভ কৰা আন সকলো ৰাজহুৱা ধন (ভাৰতীয় সমন্বিত পুঁজিত জমা কৰা ধনৰ বাহিৰে) ভাৰত চৰকাৰৰ ৰাজহুৱা একাউন্টত জমা কৰা হ'ব
- ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰভিডেণ্টফাণ্ড জমা, ন্যায়িক জমা, চেভিংছ বেংক জমা, বিভাগীয় জমা, ৰেমিটেন্স ইত্যাদি
- এই একাউন্টটো কাৰ্যবাহী ব্যৱস্থাৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়, অৰ্থাৎ এই একাউন্টৰ পৰা ধন পৰিশোধ সংসদীয় ব্যয় অবিহনে কৰিব পাৰি

ভাৰতৰ আকস্মিক পুঁজি (Contingency Fund of India)-

- সংবিধানে সংসদক 'ভাৰতৰ আকস্মিক পুঁজি' স্থাপন কৰিবলৈ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰিছিল, য'ত আইনে নিৰ্ধাৰণ কৰা ধনৰাশি সময়ে সময়ে প্ৰদান কৰা হয়
- সেই অনুসৰি সংসদে ১৯৫০ চনত ভাৰত আইনৰ আকস্মিক পুঁজি প্ৰণয়ন কৰে
- এই পুঁজি ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিষ্পত্তিত ৰখা হয়, আৰু সংসদৰ অনুমোদন নোহোৱালৈকে তেওঁ ইয়াৰ পৰা অগ্ৰিম ধন দি অভাৱনীয় ব্যয় পূৰণ কৰিব পাৰে

- এই পুঁজি ৰাষ্ট্ৰপতিৰ হৈ বিত্ত সচিবৰ হাতত আছে
- ভাৰতৰ ৰাজহুৱা একাউন্টৰ দৰেই ইয়াকো কাৰ্যবাহী কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা পৰিচালিত কৰা হয়

ৰাজ্যসভাৰ বিশেষ ক্ষমতা (Special Powers of Rajya Sabha)-

- ই বৰ্তমান আৰু ভোটদানকাৰী সদস্যৰ দুই তৃতীয়াংশই সংসদক ৰাজ্য তালিকাত গণনা কৰা কোনো বিষয়ৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিবলৈ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰিব পাৰে (অনুচ্ছেদ ২৪৯)
- ই বৰ্তমান আৰু ভোটদানকাৰী সদস্যৰ দুই তৃতীয়াংশই সংসদক কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য উভয়ৰে বাবে সাধাৰণ নতুন সৰ্বভাৰতীয় সেৱা সৃষ্টিৰ বাবে অনুমোদন দিব পাৰে (অনুচ্ছেদ ৩১২)
- ই অকলেই উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক অপসাৰণৰ বাবে পদক্ষেপ আৰম্ভ কৰিব পাৰে। অৰ্থাৎ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক অপসাৰণৰ প্ৰস্তাৱ লোকসভাত নহয় ৰাজ্যসভাতহে উত্থাপন কৰিব পাৰি (অনুচ্ছেদ ৬৭)
- যদিহে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন বা ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন বা আৰ্থিক জৰুৰীকালীন অৱস্থা জাৰি কৰাৰ বাবে ঘোষণা জাৰি কৰে যেতিয়া লোকসভা ভংগ কৰা হৈছে বা লোকসভা ভংগ হোৱাৰ সময়সীমা অনুমোদিত সময়সীমাৰ ভিতৰত হয় তাৰ অনুমোদনৰ বাবে, তেতিয়া ঘোষণাটো কাৰ্যকৰী হৈ থাকিব পাৰে যদিও ইয়াক অনুমোদন জনোৱা হয় কেৱল ৰাজ্যসভাত (অনুচ্ছেদ ৩৫২, ৩৫৬ আৰু ৩৬০)

লোকসভাৰ বিশেষ ক্ষমতা (Special Powers of Lok Sabha)-

- মনি বিল কেৱল লোকসভাতহে উত্থাপন কৰিব পাৰিব ৰাজ্যসভাত নহয়
- কেৱল ১১০ নং অনুচ্ছেদৰ বিষয়সমূহ নথকা বিত্তীয় বিধেয়ক এখনো কেৱল লোকসভাতহে উত্থাপন কৰিব পাৰি আৰু ৰাজ্যসভাত নহয়। কিন্তু, ইয়াৰ গৃহীতকৰণৰ ক্ষেত্ৰত দুয়োটা সদনৰ সমান ক্ষমতা আছে
- দুয়োখন সদনৰ যৌথ অধিৱেশনৰ সভাপতিত্ব কৰে লোকসভাৰ অধ্যক্ষই
- ৰাজ্যসভাই বাজেটৰ বিষয়েহে আলোচনা কৰিব পাৰে কিন্তু অনুদানৰ দাবীত ভোট দিব নোৱাৰে (যিটো লোকসভাৰ একচেটিয়া বিশেষাধিকাৰ)
- ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা বন্ধ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ কেৱল লোকসভাইহে গৃহীত কৰিব পাৰে, ৰাজ্যসভাই নহয়
- লোকসভাই অনাস্থা প্ৰস্তাৱ গৃহীত কৰি মন্ত্ৰী পৰিষদক অপসাৰণ কৰিব পাৰে

একাউন্টত ভোট দিয়ক (অনুচ্ছেদ ১১৬) (Vote on Account (Article 116))

- ভোট অন একাউন্ট হৈছে আগতীয়াকৈ দিয়া অনুদান যাতে চৰকাৰে অনুদানৰ দাবীৰ ভোটদান আৰু ব্যয় বিধেয়ক আৰু বিত্ত বিধেয়ক গৃহীত নোহোৱালৈকে আগবাঢ়ি যাব পাৰে
- ২০১৬ চনলৈকে ভোট অন একাউন্টৰ ব্যৱহাৰ সঘনাই কৰা হৈছিল যেতিয়া ফেব্ৰুৱাৰী মাহৰ শেষ কৰ্মদিনত বাজেট দাখিল কৰা হৈছিল
- কিন্তু ২০১৭ চনৰ পৰা বাজেট দাখিলৰ তাৰিখ ১ ফেব্ৰুৱাৰীলৈ আগবঢ়াই দিয়া হৈছিল
- সেয়েহে ২০১৭ চনৰ পৰা সাধাৰণতে চৰকাৰী বাজেট প্ৰক্ৰিয়াৰ অংশ হিচাপে ভোট অন একাউন্ট ব্যৱহাৰ কৰা নহয়

- নিৰ্বাচনী বৰ্ষত একাউণ্টত ভোটৰ পৰিৱৰ্তে চৰকাৰে অন্তৰ্ৱৰ্তীকালীন বাজেট দাখিল কৰে

সংসদীয় সমিতিসমূহ (Parliamentary Committees)

স্থায়ী সমিতিসমূহ (Standing Committees)

বিত্তীয় সমিতিসমূহ (Financial Committees)-

- (ক) ৰাজহুৱা হিচাপ সমিতি (Public Accounts Committee)
- (খ) অনুমান সমিতি (Estimates Committee)
- (গ) ৰাজহুৱা উদ্যোগ সমিতি (Committee on Public Undertakings)

বিভাগীয় স্থায়ী সমিতি (২৪) (Departmental Standing Committees (24))

তদন্ত কৰিবলৈ সমিতিসমূহ (Committees to Inquire)-

- (ক) আবেদন সমিতি
- (খ) বিশেষাধিকাৰ সমিতি
- (গ) নৈতিকতা সমিতি

তদন্ত আৰু নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে সমিতি (Committees to Scrutinize and Control)-

- (ক) চৰকাৰী আশ্বাস সমিতি
- (খ) অধীনস্থ আইন প্ৰণয়নৰ সমিতি
- (গ) টেবুলত ৰখা কাগজসমূহৰ ওপৰত সমিতি
- (ঘ) অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ কল্যাণ সমিতি
- (ঙ) মহিলা সবলীকৰণ সমিতি
- (চ) লাভৰ কাৰ্যালয়সমূহৰ যুটীয়া সমিতি

সদনৰ দৈনন্দিন ব্যৱসায়ৰ সৈতে জড়িত সমিতিসমূহ (Committees Relating to the Day-to-Day Business of the House)-

- (ক) ব্যৱসায়িক পৰামৰ্শদাতা সমিতি
- (খ) ব্যক্তিগত সদস্যৰ বিধেয়ক আৰু প্ৰস্তাৱ সমিতি
- (গ) নিয়ম সমিতি
- (ঘ) সদনৰ বৈঠকত সদস্য অনুপস্থিতিৰ সমিতি

গৃহ পৰিচালনা সমিতি বা সেৱা সমিতি (House-Keeping Committees or Service Committees)-

- (ক) সাধাৰণ উদ্দেশ্য সমিতি
- (খ) গৃহ সমিতি
- (গ) পুৰিঙাৰাল সমিতি
- (ঘ) সদস্যৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা সম্পৰ্কীয় যুটীয়া সমিতি

গুৰুত্বপূৰ্ণ সমিতিসমূহ (Important Committees)

ৰাজহুৱা হিচাপ সমিতি (Public Accounts Committee)-

- ১৯১৯ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ বিধান অনুসৰি ১৯২১ চনত প্ৰথমে গঠন কৰা এই সমিতিখন তেতিয়াৰ পৰাই অস্তিত্বত আছে
- বৰ্তমান, ইয়াত ২২ জন সদস্য আছে (লোক সভাৰ পৰা ১৫ জন আৰু ৰাজ্যসভাৰ পৰা ৭ জন)
- সংসদে প্ৰতি বছৰে সদস্যসকলৰ মাজৰ পৰা একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ জৰিয়তে আনুপাতিক প্ৰতিনিধিত্বৰ নীতি অনুসৰি নিৰ্বাচিত কৰে
- সদস্যসকলৰ কাৰ্যকাল এবছৰ
- এজন মন্ত্ৰীক কমিটিৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত কৰিব নোৱাৰি
- সমিতিৰ অধ্যক্ষক সদস্যৰ মাজৰ পৰা অধ্যক্ষই নিযুক্তি দিয়ে
- ১৯৬৬ - '৬৭ চনলৈকে কমিটিৰ অধ্যক্ষ শাসকীয় দলৰ আছিল
- কিন্তু ১৯৬৭ চনৰ পৰা এনে এখন সন্মিলন গঢ় লৈ উঠিছে য'ত সমিতিৰ অধ্যক্ষক বিৰোধীৰ পৰা নিৰ্বাচিত কৰা হয়
- এই সমিতিৰ কাম হৈছে ভাৰতীয় নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহানিৰীক্ষক (CAG) ৰ বাৰ্ষিক নিৰীক্ষণ প্ৰতিবেদন পৰীক্ষা কৰা

অনুমান সমিতি (Estimates Committee)-

- এই সমিতিৰ উৎপত্তি ১৯২১ চনত গঠন হোৱা স্থায়ী বিত্তীয় সমিতিৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি
- ই লোকসভাৰ (সংসদৰ বৃহত্তম সমিতি) ৩০ জন সদস্যৰে গঠিত
- এই সমিতিত ৰাজ্যসভাৰ কোনো প্ৰতিনিধিত্ব নাই
- এই সদস্যসকলক লোকসভাই প্ৰতি বছৰে নিজৰ সদস্যৰ মাজৰ পৰা নিৰ্বাচন কৰে, একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ জৰিয়তে আনুপাতিক প্ৰতিনিধিত্বৰ নীতি অনুসৰি
- কাৰ্যকাল এবছৰ
- এজন মন্ত্ৰীক কমিটিৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত কৰিব নোৱাৰি
- সমিতিৰ অধ্যক্ষক অধ্যক্ষই ইয়াৰ সদস্যৰ মাজৰ পৰা নিযুক্তি দিয়ে আৰু তেওঁ নিৰ্বাচিত হোৱাৰে শাসকীয় দলৰ হয়
- সমিতিৰ কাম হ'ল বাজেটত অন্তৰ্ভুক্ত অনুমানসমূহ পৰীক্ষা কৰি ৰাজহুৱা ব্যয়ত 'অর্থনীতি'ৰ পৰামৰ্শ দিয়া

- সেয়েহে ইয়াক 'ধাৰাবাহিক অৰ্থনীতি সমিতি' বুলি অভিহিত কৰা হৈছে

ৰাজহুৱা উদ্যোগ সমিতি (Committee on Public Undertakings)-

- এই সমিতিখন ১৯৬৪ চনত কৃষ্ণ মেনন সমিতিৰ পৰামৰ্শ মতে গঠন কৰা হৈছিল
- ইয়াত ২২ জন সদস্য আছে (লোকসভাৰ ১৫ জন আৰু ৰাজ্যসভাৰ ৭ জন)
- এই সমিতিৰ সদস্যসকলক আনুপাতিক প্ৰতিনিধিত্বৰ নীতি অনুসৰি একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত কৰা হয়
- কেৱল লোকসভাৰ পৰা নিৰ্বাচিত হোৱা সদস্যসকলৰ মাজৰ পৰা অধ্যক্ষই কমিটিৰ অধ্যক্ষ নিযুক্তি দিয়ে
- সমিতিৰ প্ৰধান কাম হ'ল ৰাজহুৱা উদ্যোগসমূহৰ প্ৰতিবেদন আৰু হিচাপ পৰীক্ষা কৰা

বিভাগীয় স্থায়ী সমিতিসমূহ (Departmental Standing Committees)-

- বৰ্তমান ২৪ খন বিভাগীয় স্থায়ী সমিতি আছে
- বাজেটৰ ওপৰত অধিক ফলপ্ৰসূ বিতৰ্কত সংসদক সহায় কৰে
- ২৪ খন স্থায়ী সমিতিয়ে নিজৰ অধীনস্থ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ সকলো মন্ত্ৰালয় / বিভাগ সামৰি লয়
- প্ৰতিখন স্থায়ী সমিতিত ৩১ জন সদস্য (লোকসভাৰ ২১ জন আৰু ৰাজ্যসভাৰ ১০ জন) থাকে
- সদস্যসকলক লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ অধ্যক্ষ বিষয়াসকলে মনোনীত কৰে
- প্ৰতিখন স্থায়ী সমিতিৰ কাৰ্যকাল সংবিধানৰ তাৰিখৰ পৰা এবছৰ
- ২৪খন স্থায়ী সমিতিৰ ভিতৰত ৮খনে ৰাজ্যসভাৰ অধীনত আৰু ১৬খনে লোকসভাৰ অধীনত কাম কৰে

ব্যৱসায়িক পৰামৰ্শদাতা সমিতি (Business Advisory Committee)-

- এই কমিটিয়ে সদনৰ কাৰ্যসূচী আৰু সময়সূচী নিয়ন্ত্ৰণ কৰে
- লোকসভা সমিতিৰ অধ্যক্ষ হিচাপে অধ্যক্ষকে ধৰি ১৫ জন সদস্যৰে গঠিত
- ৰাজ্যসভাত ইয়াৰ পদত অধ্যক্ষ হিচাপে অধ্যক্ষকে ধৰি ১১ জন সদস্য আছে

নিয়ম সমিতি (Rules Committee)-

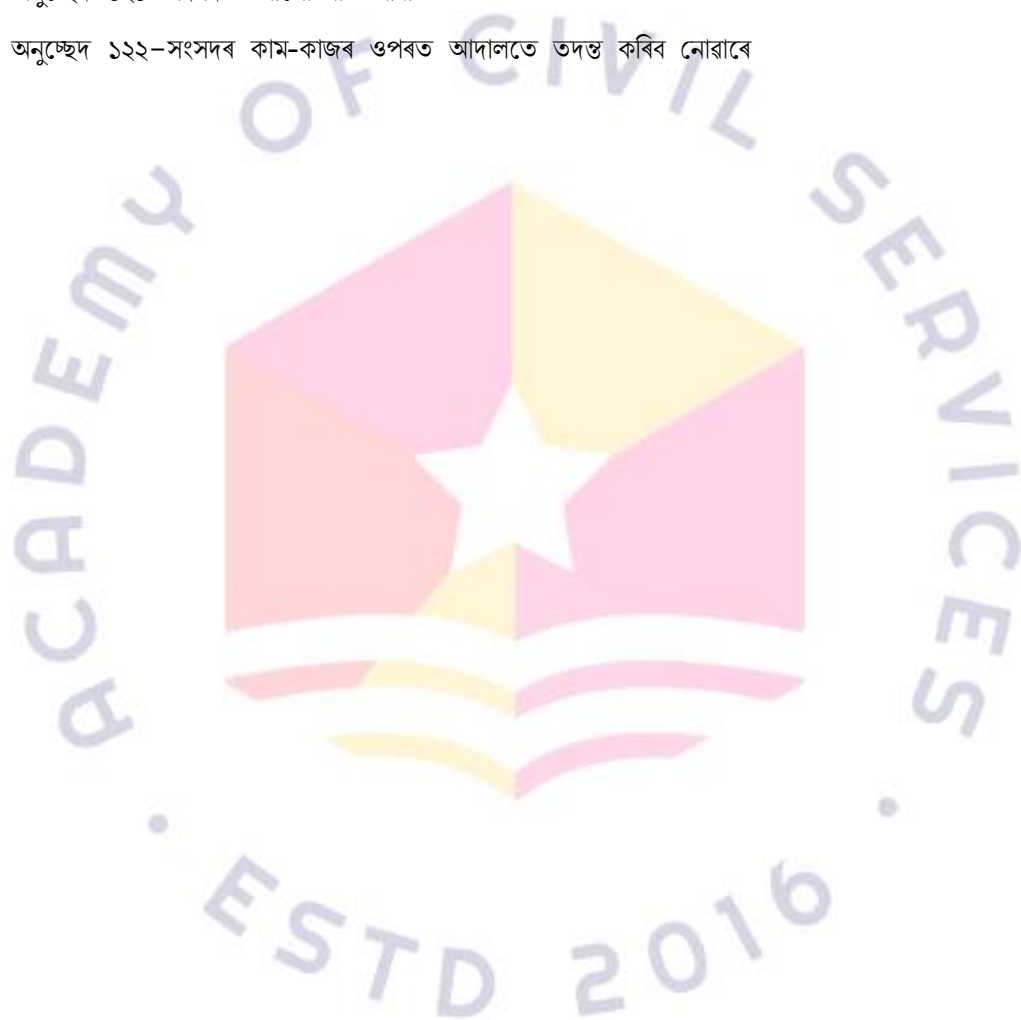
- এই কমিটিয়ে সদনত কাৰ্যপন্থা আৰু ব্যৱসায় চলোৱাৰ বিষয়সমূহ বিবেচনা কৰি সদনৰ নিয়মসমূহৰ প্ৰয়োজনীয় সংশোধনী বা সংযোজনৰ পৰামৰ্শ দিয়ে
- লোকসভা সমিতিৰ পদত অধ্যক্ষ হিচাপে অধ্যক্ষকে ধৰি ১৫জন সদস্যৰে গঠিত
- ৰাজ্যসভাত ইয়াৰ পদত অধ্যক্ষ হিচাপে অধ্যক্ষকে ধৰি ১৬ জন সদস্যৰে গঠিত

ভাৰতৰ সংসদ সম্পৰ্কীয় অনুচ্ছেদ (Articles related to the parliament of India)-

- অনুচ্ছেদ ৭৯ -সংসদ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু দুটা গৃহৰে গঠিত

- অনুচ্ছেদ ৮০-ৰাজ্য পৰিষদৰ গঠন/ ৰাজ্যসভা
- অনুচ্ছেদ ৮১-জনসদন/ লোকসভাৰ গঠন
- অনুচ্ছেদ ৮২-প্ৰতিটো লোকপিয়লৰ পিছত পুনৰ সামঞ্জস্য
- অনুচ্ছেদ ৮৩-সংসদৰ সদনৰ সময়সীমা
- অনুচ্ছেদ ৮৪-সংসদৰ সদস্য পদৰ বাবে অৰ্হতা
- অনুচ্ছেদ ৮৫-সংসদৰ আহ্বান অধিবেশন, বৃদ্ধি আৰু ভংগ
- অনুচ্ছেদ ৮৬-সংসদলৈ সম্বোধন আৰু বাৰ্তা প্ৰেৰণ কৰাৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অধিকাৰ
- অনুচ্ছেদ ৮৭-প্ৰতিটো সাধাৰণ নিৰ্বাচনৰ পিছত আৰু প্ৰতি বছৰৰ আৰম্ভণিতে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিশেষ ভাষণ
- অনুচ্ছেদ ৮৮-সদনত মন্ত্ৰী আৰু এটৰ্নী জেনেৰেলৰ অধিকাৰ
- অনুচ্ছেদ ৮৯-ৰাজ্যসভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপ অধ্যক্ষ
- অনুচ্ছেদ ৯০-ছুটী আৰু পদত্যাগ আৰু উপ অধ্যক্ষৰ কাৰ্যালয়ৰ পৰা অপসাৰণ
- অনুচ্ছেদ ৯১-ডেপুটি চেয়াৰমেনৰ অধ্যক্ষ হিচাপে কাম কৰাৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ৯২-অধ্যক্ষ আৰু উপ অধ্যক্ষই তেওঁলোকক অপসাৰণৰ কথা বিবেচনা কৰা বৈঠকৰ সভাপতিত্ব নকৰে
- অনুচ্ছেদ ৯৩- লোক সভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপ-সভাপতি
- অনুচ্ছেদ ৯৪-ছুটী, পদত্যাগ আৰু অধ্যক্ষ আৰু উপ অধ্যক্ষক অপসাৰণ
- অনুচ্ছেদ ৯৫-উপ অধ্যক্ষৰ অধ্যক্ষ হিচাপে কাম কৰাৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ৯৬-অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষই তেওঁক অপসাৰণৰ কথা বিবেচনা কৰা বৈঠকৰ সভাপতিত্ব কৰিব নোৱাৰিব
- অনুচ্ছেদ ৯৭-ৰাজ্যসভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপ অধ্যক্ষ আৰু লোকসভাৰ অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা
- অনুচ্ছেদ ৯৮-সংসদৰ সচিবালয়
- অনুচ্ছেদ ৯৯-সংসদৰ সদস্যসকলৰ শপত আৰু দৃঢ়তা
- অনুচ্ছেদ ১০০-সদনত ভোটদান, খালী পদ আৰু কোৰামৰ সত্ত্বেও কাম কৰাৰ ঘৰৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১০১-ঘৰত আসনৰ ছুটী
- অনুচ্ছেদ ১০২-সদস্যপদৰ অযোগ্যতা
- অনুচ্ছেদ ১০৩-সদস্যৰ অযোগ্যতাৰ প্ৰশ্নৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত
- অনুচ্ছেদ ১০৪-৯৯ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত শপত বা দৃঢ়তা দিয়াৰ আগতে বা যোগ্য নহ'লে বা অযোগ্য হ'লে ভোটদান কৰাৰ শাস্তি
- অনুচ্ছেদ ১০৫-সংসদৰ সদন আৰু সমিতিৰ সদস্য সকলৰ ক্ষমতা আৰু বিশেষাধিকাৰ
- অনুচ্ছেদ ১০৬-সদস্যৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা
- অনুচ্ছেদ ১০৭-সদনত বিধেয়ক উত্থাপন আৰু গৃহীত কৰা সম্পৰ্কীয় বিধান
- অনুচ্ছেদ ১০৮-দুয়োটা ঘৰৰ যৌথ বহা
- অনুচ্ছেদ ১০৯-ধনৰ বিলৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ পদ্ধতি
- অনুচ্ছেদ ১১০-ধন বিল
- অনুচ্ছেদ ১১১-সভাপতিৰ দ্বাৰা বিধেয়কসমূহৰ সন্মতি
- অনুচ্ছেদ ১১২-বাৰ্ষিক বিত্তীয় বিৱৰণী
- অনুচ্ছেদ ১১৩-অনুমানৰ ক্ষেত্ৰত সংসদত পদ্ধতি

- অনুচ্ছেদ ১১৪-ব্যয় বিধেয়ক
- অনুচ্ছেদ ১১৫-পৰিপূৰক, অতিৰিক্ত বা অতিৰিক্ত অনুদান
- অনুচ্ছেদ ১১৬-একাউন্টত ভোট দিয়ক
- অনুচ্ছেদ ১১৭-বিত্তীয় বিলৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ ব্যৱস্থা
- অনুচ্ছেদ ১১৮-ঘৰত কাৰ্য্যবিধিৰ নিয়ম
- অনুচ্ছেদ ১১৯-বিত্তীয় ব্যৱসায়ৰ সম্পৰ্কত সংসদত পদ্ধতিৰ আইন অনুসৰি নিয়ন্ত্ৰণ কৰা
- অনুচ্ছেদ ১২০-সংসদত ব্যৱহাৰ হোৱা ভাষা
- অনুচ্ছেদ ১২১-সংসদত আলোচনাত বাধা
- অনুচ্ছেদ ১২২-সংসদৰ কাম-কাজৰ ওপৰত আদালতে তদন্ত কৰিব নোৱাৰে

পূৰ্বৰ প্ৰশ্ন-

১.ভাৰতীয় সংসদৰ লোকসভাৰ প্ৰথম অধ্যক্ষ কোন আছিল? (২০২১)

ক)হুকুমসিং

খ)কে.এছ.হেগডে

গ)চি এম এ অয়্যাংগাৰ

ঘ)ডি জি ভি মাৱলংকাৰ

উত্তৰ -ঘ)ডি জি ভি মাৱলংকাৰ

২.ভাৰতৰ সংবিধান সংসদীয় কাৰণ(২০১৮)

ক)এজন নিৰ্বাচিত সভাপতি আছে

খ)উচ্চতম ন্যায়ালয় আছে

গ)সংসদ আছে

ঘ)কাৰ্য্যবাহী বিধানসভাৰ ওচৰত দায়বদ্ধ

উত্তৰ - ঘ)কাৰ্য্যবাহী বিধানসভাৰ ওচৰত দায়বদ্ধ

৩.সংসদৰ কোৰাম নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে (২০১৬)

ক) সদনৰ সদস্যৰ এক দশমাংশ

খ) সদনৰ সদস্যৰ দুই তৃতীয়াংশ

গ) সদনৰ সদস্যৰ এক তৃতীয়াংশ

ঘ) সদনৰ এক অষ্টমাংশ ঘৰৰ সদস্য সংখ্যা

উত্তৰ -ক) সদনৰ সদস্যৰ এক দশমাংশ

৪.অধ্যক্ষই সদনৰ কোনো সদস্যক কথা কোৱা বন্ধ কৰিবলৈ ক'ব পাৰে আৰু আন এজন সদস্যক কথা ক'বলৈ দিব পাৰে। ইয়াক নামেৰে জনা যায়(২০১৬)

ক) ডিকোৰাম

খ) মজিয়া পাৰ হোৱা

গ) ব্যাখ্যা

ঘ) মজিয়াখন উৎপাদন কৰা

উত্তৰ - ঘ)মজিয়াখন উৎপাদন কৰা

৫.লোকসভাত অনুসূচী জনজাতিসকলৰ বাবে সৰ্বাধিক আসন সংৰক্ষিত ৰাজ্যখন হ'ল(২০১৬)

ক) বিহাৰ

খ) গুজৰাট

গ) উত্তৰ প্ৰদেশ

ঘ) মধ্যপ্ৰদেশ

উত্তৰ -গ) উত্তৰ প্ৰদেশ

৬. যদি কোনো প্রশ্ন উত্থাপন হয় যে কোনো বিল ধন বিল হয় নে নহয়, তেন্তে কাৰ সিদ্ধান্ত চূড়ান্ত হ'ব? (২০১৬)

ক) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

খ) ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি

গ) লোকসভাৰ অধ্যক্ষ

ঘ) যুটীয়া সংসদীয় সমিতি

উত্তৰ - গ) লোকসভাৰ অধ্যক্ষ

৭. ভাৰতৰ সংসদৰ তলৰ কোনখন কমিটীৰ ৰাজ্যসভাৰ কোনো সদস্য নাই? (২০১৬)

ক) ৰাজহুৱা হিচাপ সমিতি

খ) অনুমান সমিতি

গ) ৰাজহুৱা উদ্যোগ সমিতি

ঘ) বিভাগীয় সম্পৰ্কীয় বিত্তৰ স্থায়ী সমিতি

উত্তৰ - খ) অনুমান সমিতি

৮. তলত উল্লেখ কৰা সকলৰ ভিতৰত কোন ৰাজ্যসভাৰ পদত অধ্যক্ষ? (২০১৫)

ক) ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি

খ) ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী

গ) ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি

ঘ) দিল্লীৰ উপ-ৰাজ্যপাল

উত্তৰ - গ) ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি

৯. কেন্দ্ৰীয় বাজেট প্ৰস্তুত আৰু সংসদত দাখিল কৰাৰ দায়িত্ব তলৰ কোনটো বিভাগৰ? (২০১৫)

ক) বিত্ত

খ) ৰাজহ

গ) ব্যয়

ঘ) অৰ্থনৈতিক বিষয়

উত্তৰ -

ঘ) অৰ্থনৈতিক বিষয়

১০. সংসদত দুটা অধিবেশনৰ মাজত সৰ্বোচ্চ অনুমোদিত সময়ৰ ব্যৱধান কিমান? (২০১৫)

ক) ৩ মাহ

খ) ৬ মাহ

গ) ৯ মাহ

ঘ) ১২ মাহ

উত্তৰ - খ) ৬ মাহ

১১. ভাৰতত সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ যৌথ অধিবেশনৰ সভাপতিত্ব কোনে কৰে? (২০১৪)

ক) ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি

খ) ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী

গ) ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি

ঘ) লোকসভাৰ অধ্যক্ষ

১২.ৰাজ্যসভাৰ একচেটিয়া অধিকাৰ আছে (২০১৩)

ক) ৰাজ্য সৃষ্টি আৰু বিলুপ্ত

খ) জৰুৰীকালীন ঘোষণাত অনুমোদন দিয়া

গ) উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন

ঘ) ৰাজ্যৰ তালিকাৰ কোনো বিষয়ৰ ওপৰত সংসদক আইন প্ৰণয়ন কৰিবলৈ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰা

উত্তৰ - ঘ) ৰাজ্যৰ তালিকাৰ কোনো বিষয়ৰ ওপৰত সংসদক আইন প্ৰণয়ন কৰিবলৈ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰা

১৩.তলৰ কোনটো ধন বিল নহয়? (২০১৩)

ক) বাজেট

খ) ব্যয় বিধেয়ক

গ) একাউন্টত ভোট বিচৰা বিধেয়ক

ঘ) বিত্ত বিধেয়ক

উত্তৰ - ঘ) বিত্ত বিধেয়ক

১৪.ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৮০ নং অনুচ্ছেদত কাৰগঠনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে (২০১১)

ক) ৰাজ্যসভা

খ) লোকসভা

গ) বিধান পৰিষদ

ঘ) জিলা পৰিষদ

উত্তৰ -ক) ৰাজ্যসভা

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

ন্যায়পালিকা- উচ্চতম ন্যায়ালয়(Judiciary- Supreme Court)

- ভাৰতত আমেৰিকাৰ ব্যৱস্থাৰ বিপৰীতে এক ঐক্যবদ্ধ বা সংহত ন্যায়পালিকাৰ ব্যৱস্থা আছে
- এই ব্যৱস্থা ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫ৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছিল

উচ্চতম ন্যায়ালয় (Supreme Court)

- ১৯৫০ চনৰ ২৮ জানুৱাৰীত ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ শুভাৰম্ভ কৰা হয়
- ই ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ৰ অধীনত স্থাপিত ভাৰতীয় ফেডাৰেল আদালতৰ উত্তৰাধিকাৰী হয়
- সংবিধানৰ পঞ্চম খণ্ডৰ ১২৪ৰ পৰা ১৪৭ নং অনুচ্ছেদত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সংগঠন, স্বাধীনতা, অধিকাৰক্ষেত্ৰ, ক্ষমতা আৰু পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সংগঠন (Organization of Supreme Court)

- বৰ্তমান ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশকে ধৰি ৩৪জন ন্যায়াধীশ আছে
- মূলতঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ শক্তি আছিল ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশকে ধৰি ৮জন ন্যায়াধীশ

বিচাৰকসকল (Judges)

ন্যায়াধীশ নিযুক্তি (Appointment of Judges)-

- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ লগত আলোচনা কৰি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে মুখ্য ন্যায়াধীশ নিযুক্তি দিয়ে
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অন্যান্য ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সৈতে আলোচনা কৰি তেওঁ নিযুক্তি দিয়ে
- মুখ্য ন্যায়াধীশৰ বাহিৰে আন ন্যায়াধীশ নিযুক্তিৰ ক্ষেত্ৰত মুখ্য ন্যায়াধীশৰ সৈতে আলোচনা কৰাটো বাধ্যতামূলক

ন্যায়াধীশ নিযুক্তিৰ সৈতে জড়িত গোচৰ (Cases Related to Appointment of Judges)-

- ন্যায়াধীশ নিযুক্তিৰ সৈতে জড়িত সংবিধানত উল্লেখ কৰা 'পৰামৰ্শ' শব্দটোৰ ওপৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ভিন্ন ব্যাখ্যা আগবঢ়াইছে-

১) প্রথম ন্যায়াধীশৰ গোচৰ, ১৯৮২ (এছ পি গুপ্ত বনাম ভাৰত চৰকাৰ): উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰায় দিছিল যে পৰামৰ্শৰ অৰ্থ সন্মতি নহয় আৰু ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে কেৱল মত বিনিময়। তেতিয়া, আলোচনাৰ সময়ত ন্যায়াধীশসকলে প্ৰকাশ কৰা মতামত অনুসৰণ কৰাটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বাবে বাধ্যতামূলক নহয়।

২) দ্বিতীয় ন্যায়াধীশৰ গোচৰ ১৯৯৩ (এডভোকেটছ অন ৰেকৰ্ডছ কেছ): উচ্চতম ন্যায়ালয়ে পূৰ্বৰ ৰায় উলটিলে আৰু পৰামৰ্শ শব্দটোৰ অৰ্থক সন্মতিলৈ সলনি কৰিলে।

এইদৰে মুখ্য ন্যায়াধীশে দিয়া পৰামৰ্শ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে গ্ৰহণ কৰাটো বাধ্যতামূলক কৰি তুলিছিল।

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ২ জন জ্যেষ্ঠ ন্যায়াধীশৰ পৰামৰ্শ লোৱাৰ পিছত মুখ্য ন্যায়াধীশে তেওঁৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়াব।

এই গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ জ্যেষ্ঠতম ন্যায়াধীশক মুখ্য ন্যায়াধীশ হিচাপে নিযুক্তি দিব লাগে বুলিও ৰায় দিয়ে।

৩) তৃতীয় ন্যায়াধীশৰ গোচৰ ১৯৯৮ (১৪৩ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামৰ্শ বিচৰা ৰাষ্ট্ৰপতি):

ইয়াত পুনৰবাৰ উল্লেখ কৰা হৈছে যে পৰামৰ্শ হৈছে সন্মতি। কিন্তু ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে দ্বিতীয় ন্যায়াধীশৰ গোচৰত উল্লেখ কৰা মতে ২ জন ন্যায়াধীশৰ পৰিৱৰ্তে ৪ জনীয়া কলেজীয়াৰ সৈতে পৰামৰ্শ লোৱা উচিত। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ পৰামৰ্শ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বাবে বাধ্যতামূলক।

৪) চতুৰ্থ ন্যায়াধীশৰ গোচৰ-

২০১৪ চনৰ ৯৯ সংখ্যক সংশোধনী আইন আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যায়িক নিযুক্তি আয়োগ আইন ২০১৪ৰ অধীনত ন্যায়াধীশৰ কলেজিয়ামৰ ঠাইত ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যায়িক নিযুক্তি আয়োগ নামেৰে নতুন সংস্থা গঠন কৰা হয়।

২০১৫ চনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৯৯ নং সাংবিধানিক সংশোধনী ৰায় দি ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যায়িক নিযুক্তি আয়োগক অসাংবিধানিক আৰু বাতিল বুলি কয়।

ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যায়িক নিযুক্তি আয়োগ (National Judicial Appointments Commission)-

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৯৯ সংখ্যক সংশোধনী আইন, ২০১৪ৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠিত
- ইয়াত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ, উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ২ জন জ্যেষ্ঠ সৰ্বাধিক ন্যায়াধীশ, কেন্দ্ৰীয় আইন মন্ত্ৰী আৰু ২ জন বিশিষ্ট ব্যক্তি অন্তৰ্ভুক্ত
- ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ, প্ৰধানমন্ত্ৰী আৰু লোকসভাৰ বিৰোধী নেতা বা বৃহত্তম বিৰোধী দলৰ নেতাৰে গঠিত এখন সমিতিৰ দ্বাৰা দুজন বিশিষ্ট ব্যক্তিক নিৰ্বাচন কৰা হ'ব
- ২০১৫ চনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ইয়াক বাতিল ঘোষণা কৰিছিল

বিচাৰকৰ অৰ্হতা (Qualifications of Judges)-

- তেওঁ ভাৰতৰ নাগৰিক হোৱা উচিত
- তেওঁ পাঁচ বছৰ হাইকোৰ্টৰ বিচাৰক হ'ব লাগিব বা তেওঁ ১০ বছৰ হাইকোৰ্টত অধিবক্তা হ'ব লাগিব
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ মতে তেওঁ এজন বিশিষ্ট ন্যায়িক হ'ব লাগে
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হোৱাৰ কোনো নূন্যতম বয়স নাই

শপত বা দৃঢ়তা (Oath or Affirmation)-

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি বা ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এই উদ্দেশ্যে নিযুক্ত কৰা কোনো ব্যক্তিৰ আগত শপত গ্ৰহণ কৰা হয়

ন্যায়াধীশসকলৰ কাৰ্যকাল (Tenure of Judges)-

- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ কাৰ্যকাল সংবিধানে নিৰ্ধাৰণ কৰা নাই
- সংবিধানত কোৱা হৈছে যে তেওঁ ৬৫ বছৰ বয়স নোপোৱালৈকে কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে
- তেওঁৰ বয়স সম্পৰ্কীয় যিকোনো প্ৰশ্ন সংসদে প্ৰদান কৰা ধৰণে কোনো কৰ্তৃপক্ষই নিৰ্ধাৰণ কৰে
- ৰাষ্ট্ৰপতিলৈ লিখি তেওঁ পদত্যাগ কৰিব পাৰে

ন্যায়াধীশসকলক অপসাৰণ কৰা(Removal of Judges)-

- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্দেশত তেওঁক অপসাৰণ কৰিব পাৰি
- সংসদৰ প্ৰতিটো সদনৰ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত হোৱা সংসদত ভাষণ দিয়াৰ পিছতহে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ন্যায়াধীশক অপসাৰণ কৰিব পাৰে
- আঁতৰোৱাৰ ভিত্তি - প্ৰমাণিত অসৎ আচৰণ বা অক্ষমতা
- ন্যায়াধীশ তদন্ত আইন, ১৯৬৮ য়ে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক অভিযোগনামা দাখিলৰ প্ৰক্ৰিয়াৰে অপসাৰণৰ সৈতে জড়িত পদ্ধতি নিয়ন্ত্ৰণ কৰে। ই তলত দিয়া ধৰণৰ —

১) লোকসভাৰ ১০০ জন সদস্য বা ৰাজ্যসভাৰ ৫০ জন সদস্যৰ স্বাক্ষৰিত অপসাৰণ প্ৰস্তাৱ প্ৰিজাইডিং বিষয়াক দিব লাগে

২) প্ৰিজাইডিং বিষয়ই প্ৰস্তাৱ স্বীকাৰ কৰিব পাৰে বা স্বীকাৰ কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে

৩) যদি ইয়াক স্বীকৃতি দিয়া হয় তেন্তে প্ৰিজাইডিং বিষয়ই অভিযোগৰ তদন্তৰ বাবে ৩ জনীয়া কমিটি গঠন কৰিব লাগিব

৪) সমিতিখন গঠিত হ'ব লাগে-

ক) মুখ্য ন্যায়াধীশ বা উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশ

খ) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ

গ) এজন বিশিষ্ট আইনবিদ

৫) যদি কমিটিয়ে ন্যায়াধীশক দোষী বুলি বিবেচনা কৰে তেন্তে প্ৰতিটো সদনে বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰিব লাগিব

৬) তাৰ পিছত ন্যায়াধীশক অপসাৰণৰ বাবে প্ৰস্তাৱটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত দাখিল কৰা হয়

৭) তাৰ পিছত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ন্যায়াধীশক অপসাৰণ কৰিব আদেশ দিয়ে

- অভিযোগনামা দাখিলৰ প্ৰথমটো গোচৰ আছিল উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ ভি ৰামাছামীৰ (১৯৯১ চনৰ পৰা ১৯৯৩ চনলৈ)। তদন্ত সমিতিয়ে তেওঁক দোষী সাব্যস্ত কৰে যদিও সেই প্ৰস্তাৱ লোকসভাত গৃহীত নহ'ল। কংগ্ৰেছে ভোটদানৰ পৰা বিৰত থাকে।

দৰমহা আৰু ভাট্টা (Salaries and Allowances)-

- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা সময়ে সময়ে সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰে
- আৰ্থিক জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ বাহিৰে ই হ্ৰাস হ'ব নোৱাৰে
- বৰ্তমান মুখ্য ন্যায়াধীশৰ দৰমহা ২.৮ লাখ ভাৰতীয় টকা আৰু ন্যায়াধীশৰ ২.৫ লাখ টকা
- ৫০ শতাংশ দৰমহা তেওঁলোকৰ বাবে পেঞ্চন

ভাৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য ন্যায়াধীশ(Acting Chief Justice)-

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিম্নোক্ত পৰিস্থিতিত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক ভাৰতৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য ন্যায়াধীশ হিচাপে নিযুক্তি দিব পাৰে-
 - ১) ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ পদ খালী
 - ২) ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ সাময়িকভাৱে অনুপস্থিত
 - ৩) ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিবলৈ অক্ষম

এড হক ন্যায়াধীশ/তদৰ্থ ন্যায়াধীশ (Ad Hoc Judge)-

- উচ্চতম ন্যায়ালয়ত ন্যায়াধীশৰ অভাৱ হ'লে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশক উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ তদৰ্থ ন্যায়াধীশ হিচাপে নিযুক্তি দিব পাৰে ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে
- সংশ্লিষ্ট উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ পৰামৰ্শ আৰু ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পূৰ্ব সন্মতিৰ পিছত তেওঁ তেনে কৰিব পাৰিব
- এনে ন্যায়াধীশে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ, ক্ষমতা আৰু বিশেষাধিকাৰ ভোগ কৰে

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ (Acting Judge of Supreme Court)-

- ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে উচ্চতম ন্যায়ালয় বা উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশক (তেওঁ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হ'বলৈ যোগ্য হ'ব লাগে) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে অস্থায়ী সময়ৰ বাবে অযুৰোধ কৰিব পাৰে
- এনে ন্যায়াধীশে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ, ক্ষমতা আৰু বিশেষাধিকাৰ ভোগ কৰে

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আসন (Seat of Supreme Court)-

- সাংবিধানিকভাৱে দিল্লী হৈছে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আসন
- সংবিধানে ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশক উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আসন হিচাপে অন্য স্থান নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈও কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰিছে
- এই কামটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পূৰ্ব অনুমোদন লৈহে কৰিব পাৰিব

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ আৰু ক্ষমতা (Jurisdiction and Powers of Supreme Court)-

- তলত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ প্ৰকাৰসমূহ উল্লেখ কৰা হ'ল-

- ১)মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- ২)ৰিট অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- ৩)আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- ৪)পৰামৰ্শদাতা অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- ৫)অভিলেখৰ আদালত
- ৬)ন্যায়িক পৰ্যালোচনা

মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ (Original Jurisdiction)-

- ইয়াত কেন্দ্ৰ আৰু এখন বা ততোধিক ৰাজ্যৰ মাজত বা আৰু ৰাজ্যৰ মাজত হোৱা বিবাদ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে
- ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনৰ লগত জড়িত যিকোনো বিষয়
- এনে ক্ষেত্ৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ একচেটিয়া মূল বিচাৰ ক্ষমতা থাকে (এনে বিষয়ৰ সিদ্ধান্ত আন কোনো আদালতে ল'ব নোৱাৰে)

ৰিট অধিকাৰক্ষেত্ৰ (Writ Jurisdiction)-

- ই হৈছে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ সুৰক্ষিত কৰা
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৩২ নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা পাঁচখন ৰিট জাৰি কৰিব পাৰে
- এই বিচাৰ ক্ষমতা একচেটিয়া নহয় কাৰণ উচ্চ ন্যায়ালয়েও ইয়াক জাৰি কৰিব পাৰে
- উচ্চ ন্যায়ালয়ে মৌলিক অধিকাৰৰ বাহিৰে অন্যান্য অধিকাৰৰ বাবেও ৰিট জাৰি কৰিব পাৰে। কিন্তু উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কেৱল মৌলিক অধিকাৰ বলবৎ কৰাৰ বাবে ৰিট জাৰি কৰিব পাৰে

আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ (Appellate Jurisdiction)-

- সাংবিধানিক বিষয়ত আপীল: যদি উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্ৰমাণ কৰে যে গোচৰটোত আইনৰ কোনো গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্ন জড়িত হৈ আছে যাৰ বাবে সংবিধানৰ ব্যাখ্যাৰ প্ৰয়োজন
- আইনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্নৰ অৰ্থ হ'ল এনে এটা প্ৰশ্ন যাৰ ওপৰত দুখন বা তাতকৈ অধিক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মাজত মতানৈক্য হৈছে
- দেৱানী বিষয়ত আপীল: যদি উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্ৰমাণ কৰে যে গোচৰটোত সাধাৰণ গুৰুত্বপূৰ্ণ আইন সম্পৰ্কীয় এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্ন জড়িত হৈ আছে আৰু প্ৰশ্নটোৰ সিদ্ধান্ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে লোৱাৰ প্ৰয়োজন হয়
- সাধাৰণ গুৰুত্বপূৰ্ণ আইনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্নৰ অৰ্থ হ'ল এই গোচৰটোৱে সমাজৰ বহল শ্ৰেণীৰ বাবে আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰে
- অপৰাধমূলক বিষয়ত আপীল: যদি উচ্চ ন্যায়ালয়ে আপীলত কোনো অভিযুক্ত ব্যক্তিক দোষমুক্ত কৰাৰ আদেশ উলংঘা কৰি মৃত্যুদণ্ড বা যাৱজ্জীৱন কাৰাদণ্ড বা ১০ বছৰৰ কাৰাদণ্ডৰ শাস্তি প্ৰদান কৰিছে

- বা উচ্চ ন্যায়ালয়ে যদি কোনো অধীনস্থ আদালতৰ পৰা যিকোনো গোচৰ নিজৰ সন্মুখত লৈ অভিযুক্ত ব্যক্তিজনক দোষী সাব্যস্ত কৰি মৃত্যুদণ্ড বা যাবজ্জীৱন কাৰাদণ্ড বা ১০ বছৰৰ কাৰাদণ্ডৰ শাস্তি প্ৰদান কৰিছে বা উচ্চ ন্যায়ালয়ে গোচৰটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আপীলৰ বাবে উপযুক্ত বুলি প্ৰমাণ কৰে
- বিশেষ ছুটীৰ দ্বাৰা আপীল (অনুচ্ছেদ ১৩৬): সামৰিক ন্যায়াধিকৰণ আৰু সামৰিক আদালতৰ বাহিৰে ভাৰতৰ যিকোনো আদালত বা ন্যায়াধিকৰণে গৃহীত যিকোনো বিষয়ৰ যিকোনো ৰায়ৰ পৰা আপীল কৰিবলৈ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে বিশেষ অনুমতি দিব পাৰে
- অসাধাৰণ পৰিস্থিতিত ইয়াৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয়

পৰামৰ্শদাতা অধিকাৰক্ষেত্ৰ (Advisory Jurisdiction)-

- ১৪৩ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামৰ্শ লোৱাটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামৰ্শ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বাবে বাধ্যতামূলক নহয়

অভিলেখৰ আদালত (A Court of Record)

- এই বিধানৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা আছে —
 - ১) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ৰায়, কাৰ্য্যবিধি আৰু কাৰ্য্যসমূহ চিৰস্থায়ী স্মৃতি আৰু সাক্ষ্যৰ বাবে লিপিবদ্ধ কৰা হয়
 - এই অভিলেখসমূহৰ প্ৰমাণিক মূল্য আছে আৰু কোনো আদালতত হাজিৰ হ'লে প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰি
 - ইয়াক আইনী ৰেফাৰেন্স হিচাপে গণ্য কৰা হয়
 - ২) যিকোনো আদালত অৱমাননা কৰিলে ৬ মাহ পৰ্যন্ত সাধাৰণ কাৰাদণ্ড বা ২০০০ টকা পৰ্যন্ত জৰিমনা বা দুয়োটাৰে শাস্তি দিয়াৰ ক্ষমতা আছে
 - আদালতৰ অৱমাননা দেৱানী বা অপৰাধমূলক হ'ব পাৰে
 - নাগৰিক অৱজ্ঞাৰ অৰ্থ হ'ল আদালতৰ যিকোনো ৰায় বা আদেশ ইচ্ছাকৃতভাৱে অমান্য কৰা
 - অপৰাধমূলক অৱজ্ঞাৰ অৰ্থ হ'ল যিকোনো বিষয় প্ৰকাশ কৰা বা এনে কোনো কাম কৰা যিয়ে আদালতৰ কৰ্তৃত্বক কলংকিত আৰু হ্ৰাস কৰে বা আদালতৰ ন্যায় প্ৰশাসনত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে

ন্যায়িক পৰ্যালোচনা (Judicial Review)-

- কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ উভয়ৰে বিধান প্ৰণয়ন আৰু কাৰ্য্যবাহী আদেশৰ সাংবিধানিকতা পৰীক্ষা কৰাটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা
- সংবিধান উলংঘা কৰা বুলি ধৰা পৰিলে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কাৰ্য্য আৰু আদেশক অসাংবিধানিক আৰু বাতিল ঘোষণা কৰিব পাৰে

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অন্যান্য ক্ষমতা (Other Powers of the Supreme Court)-

- বিভিন্ন সাংবিধানিক আৰু অসাংবিধানিক কৰ্তৃপক্ষক আঁতৰোৱাৰ উদ্দেশ্যে তদন্ত কৰাৰ কৰ্তৃত্ব উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আছে
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে নিজৰ ৰায় শুধৰণি কৰিব পাৰে(অনুচ্ছেদ ১৩৭)

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সন্মুখত বিচাৰাধীন গোচৰসমূহ প্ৰত্যাহাৰ কৰি নিজেই নিষ্পত্তি কৰিব পাৰে
- ই এটা উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পৰা আন এখন উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ গোচৰ হস্তান্তৰ কৰিব পাৰে
- ইয়াৰ আইন ভাৰতৰ সকলো আদালতৰ বাবে বাধ্যতামূলক
- ইয়াৰ আদেশ সমগ্ৰ দেশতে বলবৎ কৰিব পৰা যায়
- দেশৰ সকলো কৰ্তৃপক্ষই (দেৱানী আৰু ন্যায়িক) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সহায়ত কাম কৰিব লাগে
- ই সংবিধানৰ চূড়ান্ত ব্যাখ্যাকাৰী

জনস্বার্থৰ মামলা (Public Interest Litigation)-

- ন্যায়াধীশ কৃষ্ণ আয়াৰে, মুম্বাই কামগৰ সভা বনাম আব্দুল ভাই ফাইজুল্লা ভাই (১৯৭৬) গোচৰত প্ৰথমবাৰৰ বাবে পিআইএল(PIL)অভিযুক্তি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ন্যায়াধীশ ভাগৱতীয়ে সত্তৰৰ দশকৰ শেষৰ ফালে পিআইএলত গতি বৃদ্ধি কৰিছিল।
- কিন্তু পিআইএল, সংবিধান আৰু আইন উলংঘাৰ বলি হোৱাসকল দুৰ্বল আৰু নিৰক্ষৰ হ'ব পাৰে।
- সেয়েহে তেওঁলোকৰ হৈ গোচৰ ৰুজু কৰা ব্যক্তি বা সংস্থাটোৰ বাবে লোকাছ ষ্টেণ্ডি থকাৰ প্ৰয়োজন নাই
- বহু গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে ব্লাড বেংকৰ বাবে জনকল্যাণমূলক কঠোৰ নীতিৰ বাবে ৰায় দিছিল; অযথা দীৰ্ঘ সময়ৰ বাবে বিচাৰ অবিহনে কাৰাগাৰত থকা বিচাৰৰ অধীনত থকাসকলক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ অহা, সংকোচিত প্ৰাকৃতিক গেছ ভিত্তিক বাছ আদি প্ৰৱৰ্তনৰ বাবে নিৰ্দেশনা নিৰ্ধাৰণ কৰা; দিল্লীত; যমুনা আদি পৰিষ্কাৰ কৰা; দিল্লী ঔদ্যোগিক ইউনিটসমূহক শিশু শ্ৰমিকৰ যত্ন ল'বলৈ নিৰ্দেশ দি ২০০৯ চনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক ভাৰতীয়সকলে গোপনে বিদেশী বেংকত ৰখা ক'লা ধন ঘূৰাই অনাৰ ক্ষেত্ৰত নিষ্ক্ৰিয়তাৰ অভিযোগ উত্থাপন কৰি পিআইএলৰ উত্তৰ দিবলৈ কয়।
- জনস্বার্থৰ মামলা হৈছে ন্যায়িক সক্ৰিয়তাবাদৰ জৰিয়তে আদালতে জনসাধাৰণক দিয়া ক্ষমতা। ন্যায়পালিকাই জনসাধাৰণক সামাজিক স্বার্থত আদালতৰ কাষ চাপিবলৈ সক্ৰিয় কৰি তোলাৰ দৰে ই ন্যায়িক সক্ৰিয়তাৰ গোচৰ।

বিকল্প বিবাদ নিৰাময় ব্যৱস্থা (Alternate Dispute Redressal (ADR) Mechanism)

- লোক আদালতঃ ১৯৮৭ চনৰ আইনী সেৱা কৰ্তৃপক্ষ আইন অনুসৰি গঠন কৰা হৈছে। সীমিত পৰিসৰলৈকে তেওঁলোকক দেৱানী আদালতৰ ক্ষমতা দিয়া হৈছে।
- কোনো আইনৰ অধীনত যৌগিক নোহোৱা অপৰাধৰ সৈতে জড়িত কোনো গোচৰ বা বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত লোক আদালতৰ কোনো অধিকাৰক্ষেত্ৰ নাথাকিব।
- ন্যায় পঞ্চায়তঃ ভাৰত উপমহাদেশৰ গাঁও পৰ্যায়ত বিবাদ নিষ্পত্তিৰ এক ব্যৱস্থা হৈছে ন্যায় পঞ্চায়ত। ন্যায় পঞ্চায়তসমূহক প্ৰাকৃতিক ন্যায়ৰ বহল নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কাৰ্য্য সম্পাদন কৰিব পাৰি আৰু পদ্ধতিগতভাৱে যিমান পাৰি সহজ হৈ থকাৰ প্ৰৱণতা থাকিব পাৰে। তেওঁলোকক দেৱানী আৰু ক্ষুদ্ৰ অপৰাধমূলক অধিকাৰ প্ৰদান কৰিব পাৰি।

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সৈতে জড়িত অনুচ্ছেদ (Articles Related to Supreme Court)-

- অনুচ্ছেদ ১২৪ — উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু সংবিধান
- অনুচ্ছেদ ১২৪ ক — ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যায়িক নিযুক্তি আয়োগ
- অনুচ্ছেদ ১২৪ খ- ৰাষ্ট্ৰীয় ন্যায়িক নিযুক্তি আয়োগৰ কাম-কাজ
- অনুচ্ছেদ ১২৪ গ-ন্যায়াধীশ নিযুক্তিৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰাৰ সংসদৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১২৫-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা
- অনুচ্ছেদ ১২৬-ভাৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য ন্যায়াধীশ নিযুক্তি
- অনুচ্ছেদ ১২৭-তদৰ্থ ন্যায়াধীশ নিযুক্তি
- অনুচ্ছেদ ১২৮-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ বৈঠকত অৱসৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশৰ উপস্থিতি
- অনুচ্ছেদ ১২৯-উচ্চতম ন্যায়ালয় ৰেকৰ্ডৰ আদালত হ'ব
- অনুচ্ছেদ ১৩০-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আসন
- অনুচ্ছেদ ১৩১-মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ১৩২-কিছুমান বিশেষ গোচৰত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পৰা আপীলত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ১৩৩-দেৱানী বিষয়ৰ সন্দৰ্ভত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পৰা আপীলত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ১৩৪-অপৰাধমূলক বিষয়ৰ সন্দৰ্ভত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ১৩৪ ক -উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আবেদনৰ বাবে প্ৰমাণপত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ১৩৫-উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰাকৈ বৰ্তমানৰ আইন অনুসৰি ফেডাৰেল আদালতৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ আৰু ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১৩৬-বিশেষ ছুটিৰ আবেদন
- অনুচ্ছেদ ১৩৭-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ৰায় আৰু আদেশৰ পৰ্যালোচনা
- অনুচ্ছেদ ১৩৮-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ বৃদ্ধি
- অনুচ্ছেদ ১৩৯-সংসদে উচ্চতম ন্যায়ালয়ক কিছুমান ৰিট জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰিব পাৰে
- অনুচ্ছেদ ১৩৯ ক -কিছুমান বিশেষ গোচৰৰ বদলি
- অনুচ্ছেদ ১৪০-সংসদে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আনুষংগিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰিব পাৰে
- অনুচ্ছেদ ১৪১-উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ঘোষণা কৰা আইন আন সকলো আদালতৰ বাবে বাধ্যতামূলক
- অনুচ্ছেদ ১৪২-সমগ্ৰ ভাৰতত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ আদেশ বলবৎ কৰা
- অনুচ্ছেদ ১৪৩-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামৰ্শ লোৱাৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১৪৪-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সহায়ত কাম কৰিবলৈ দেৱানী আৰু ন্যায়িক কৰ্তৃপক্ষ
- অনুচ্ছেদ ১৪৫-উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অনুমোদন সাপেক্ষে আদালতৰ নিয়ম প্ৰণয়ন কৰে
- অনুচ্ছেদ ১৪৬-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ বিষয়া-কৰ্মচাৰী আৰু খৰচ

- অনুচ্ছেদ ১৪৭-এই অংশত শব্দৰ ব্যাখ্যা

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন

১. তলত উল্লেখ কৰা কেইটাৰ ভিতৰত কোন ভাৰতৰ সংবিধানৰ ৰক্ষক? (২০১৬)

(ক) ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি

(খ) ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী

(গ) লোকসভা সচিবালয়

(ঘ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

উত্তৰ - (ঘ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

২.ভাৰতীয় ন্যায়পালিকাৰ তলৰ কোনটো অধিকাৰক্ষেত্ৰই জনস্বার্থৰ মামলা সামৰি লয়? (২০১৬)

- (ক) আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ (খ) মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
(গ) পৰামৰ্শদাতা অধিকাৰক্ষেত্ৰ (ঘ) এপিষ্টোলাৰী অধিকাৰক্ষেত্ৰ

উত্তৰ-ঘ) এপিষ্টোলাৰী অধিকাৰক্ষেত্ৰ

৩.কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত হোৱা বিবাদৰ সিদ্ধান্ত লোৱাৰ ক্ষমতা ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধীনত পৰে (২০১৬)

- (ক) ৰিট জুৰিচিডিকচন (খ) এডভাইজাৰী জুৰিচিডিকচন
(গ) মূল জুৰিচিডিকচন (ঘ) আপীল জুৰিচিডিকচনৰ অধীনত পৰে

উত্তৰ-(গ) মূল জুৰিচিডিকচন

৪.কোনটো অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ নিজৰ ৰায় বা আদেশ পুনৰীক্ষণ কৰাৰ ক্ষমতা আছে? (২০১৬)

- (ক) অনুচ্ছেদ ১৩৭ (খ) অনুচ্ছেদ ২৫৪ (গ) অনুচ্ছেদ ২৫৬ (ঘ) অনুচ্ছেদ ১৪২

উত্তৰ-(ক) অনুচ্ছেদ ১৩৭

৫.ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন সম্পৰ্কীয় বিবাদ তলৰ কোনটোৰ দ্বাৰা সিদ্ধান্ত লোৱা হয়? (২০১৫)

- (ক) ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগ (খ) সংসদ
(গ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয় (ঘ) ৰাজ্যসভা

উত্তৰ-(গ) ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

ৰাজ্যপাল (Governor)

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ষষ্ঠ খণ্ডৰ ১৫৩ৰ পৰা ১৬৭ নং অনুচ্ছেদত ৰাজ্যৰ কাৰ্যনিৰ্বাহকৰ বিষয়ে উল্লেখ আছে।
- ৰাজ্যিক কাৰ্যবাহীত ৰাজ্যপাল, মুখ্যমন্ত্ৰী, মন্ত্ৰী পৰিষদ আৰু মহাধিবক্তা থাকে।
- ৰাজ্যপাল ৰাজ্যখনৰ মুখ্য কাৰ্যবাহী মুৰব্বী আৰু ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দৰেই তেওঁও নামমাত্ৰ মুৰব্বী।
- ৰাজ্যপালে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ এজেন্ট হিচাপেও কাম কৰে।

ৰাজ্যপালৰ নিযুক্তি (Appointment of the Governor)–

- ৰাজ্যপাল নিৰ্বাচিত নহয়, আৰু তেওঁক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- ৰাষ্ট্ৰপতি/কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে নিযুক্তি দিয়া ৰাজ্যপালৰ ব্যৱস্থাটো কানাডাৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছিল।
- সংবিধানত ৰাজ্যপালৰ বাবে মাত্ৰ দুটা অৰ্হতা নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে–
 - ১) তেওঁ ভাৰতৰ নাগৰিক হ'ব লাগে
 - ২) ৩৫ বছৰ বয়স সম্পূৰ্ণ কৰিব লাগে

ৰাজ্যপালৰ কাৰ্যালয়ৰ চৰ্ত (Conditions of Governor's Office)–

- তেওঁ লাভৰ কোনো পদত অধিষ্ঠিত হ'ব নালাগে।
- কোনো ভাড়া নিদিয়াকৈ তেওঁ ৰাজভৱন ব্যৱহাৰ কৰাৰ অধিকাৰ আছে।
- তেওঁৰ পাৰিতোষিক, বিশেষাধিকাৰ আৰু ভাট্টা সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰে।
- যেতিয়া এজন ব্যক্তিক দুখন ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল হিচাপে নিযুক্তি দিয়া হয় তেতিয়া তেওঁৰ পাৰিতোষিক আৰু ভাট্টা দুয়োখন ৰাজ্যৰ মাজত ভাগ কৰা হয়।
- ৰাজ্যপালৰ বৰ্তমান দৰমহা ৩.৫ লাখ ভাৰতীয় টকা।
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দৰেই ৰাজ্যপালও অপৰাধমূলক কাৰ্য্যবিধিৰ পৰা মুক্ত।
- তেওঁৰ ব্যক্তিগত বিষয়ৰ সন্দৰ্ভত ২ মাহৰ জাননীৰ পিছত দেৱানী কাৰ্য্যবিধি আৰম্ভ কৰিব পাৰি।
- সংশ্লিষ্ট উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ সন্মুখত ৰাজ্যপালৰ শপত গ্ৰহণ কৰা হয়।

কাৰ্যকাল (Term of Office)–

- এজন ৰাজ্যপালে সৰ্বাধিক পাঁচ বছৰ কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰে। অৱশ্যে তেওঁৰ পাঁচ বছৰ কাৰ্যকাল ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আনন্দৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।
- সেয়েহে ৰাজ্যপালৰ কোনো নিৰাপদ কাৰ্যকাল নাই।
- নতুন উত্তৰাধিকাৰী ক্ষমতালৈ অহালৈকে ৫ বছৰৰ পাছতো ৰাজ্যপালৰ কাৰ্যালয়ত থাকিব পাৰিব।
- একেখন ৰাজ্য বা আন যিকোনো ৰাজ্যৰ বাবে এজন ৰাজ্যপালক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে পুনৰ নিযুক্তি দিব পাৰে।
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত পদত্যাগ পত্ৰ জমা দি যিকোনো সময়তে পদত্যাগ কৰিব পাৰে।

ৰাজ্যপালৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য (Powers and functions of the Governor)-

১) কাৰ্যবাহী ক্ষমতা (Executive Powers)-

- সকলো কাৰ্যবাহী ব্যৱস্থা তেওঁৰ নামত লোৱা হয়।
- ৰাজ্যিক বিধানসভাত ব্যৱসায়ৰ অধিক সুবিধাজনক লেনদেনৰ বাবে তেওঁ নিয়ম বনাব পাৰে।
- মুখ্যমন্ত্ৰী আৰু অন্যান্য মন্ত্ৰী নিযুক্তি দিয়ে। ছত্তীশগড়, বাৰখণ্ড, মধ্যপ্ৰদেশ আৰু ওড়িশাত এজন জনজাতীয় কল্যাণ মন্ত্ৰী থাকিব লাগে।
- তেওঁ ৰাজ্যৰ মহাধিবক্তা নিযুক্তি দিয়ে আৰু তেওঁৰ সেৱা আৰু কাৰ্যকালৰ চৰ্ত নিৰ্ধাৰণ কৰে।
- তেওঁ ৰাজ্যৰ নিৰ্বাচন আয়ুক্তক নিযুক্তি দিয়ে আৰু তেওঁৰ সেৱা আৰু কাৰ্যকালৰ চৰ্ত নিৰ্ধাৰণ কৰে। কিন্তু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক অপসাৰণ কৰাৰ ধৰণৰ দৰেই ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়ুক্তক অপসাৰণ কৰিব পাৰি।
- তেওঁ ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগৰ অধ্যক্ষ আৰু সদস্য নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁলোকক আঁতৰাব পাৰিব কেৱল ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে।
- তেওঁ ৰাজ্যৰ বিশ্ববিদ্যালয়সমূহৰ চ্যাম্পেলৰ হিচাপে কাম কৰে। তেওঁ উপাচাৰ্যসকলকো নিযুক্তি দিয়ে।

২) বিধানসভাৰ ক্ষমতা (Legislative Powers)-

- তেওঁ ৰাজ্যিক বিধানসভাক আহ্বান, সময়সীমা আৰু ভংগ কৰিব পাৰে।
- তেওঁ যিকোনো সময়তে ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলক সম্বোধন কৰিব পাৰে।
- তেওঁ সদনলৈ মেছেজ পঠাব পাৰে।
- প্ৰতিখন বিধানসভাৰ আৰম্ভণিতে আৰু প্ৰতি বছৰৰ আৰম্ভণিতে তেওঁ ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলক সম্বোধন কৰিব পাৰে।
- তেওঁ ১/৬ সদস্যক ৰাজ্যিক বিধান পৰিষদলৈ মনোনীত কৰে যিসকল ব্যক্তি বিজ্ঞান, সাহিত্য, শিল্প আদি বিশেষজ্ঞ।
- মানি বিল উত্থাপন কৰিবলৈ তেওঁৰ পূৰ্বৰ অনুমতিৰ প্ৰয়োজন।
- এটা বিল আইন হৈ পৰে আৰু কাম কৰে, যেতিয়া তেওঁ সন্মতি দিয়ে।
- বিধানসভাৰ অধিৱেশন নথকা সময়ত তেওঁ অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে।
- এটা বিলত তেওঁৰ হাতত চাৰিটা বিকল্প আছে -
 - ১) বিধেয়ক এখনত সন্মতি দিয়া
 - ২) সন্মতি ৰখা
 - ৩) বিল ঘূৰাই দিব (মানি বিলত নহয়)
 - ৪) ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনাৰ বাবে সংৰক্ষিত

৩) আৰ্থিক ক্ষমতা (Financial Powers)-

- ধনৰ বিল/ মানি বিল উত্থাপন কৰাৰ পূৰ্বৰ অনুমতি।
- বাৰ্ষিক বিত্তীয় বিৱৰণী (বাজেট) সংসদৰ সন্মুখত উত্থাপন কৰাৰ কাৰণ।
- তেওঁৰ পৰামৰ্শ অবিহনে অনুদানৰ কোনো দাবী নাই।

- ৰাজ্যৰ আকস্মিক পুঁজিৰ পৰা অগ্ৰিম ধন লওক।
- পঞ্চায়ত আৰু পৌৰসভাৰ বিত্তীয় অৱস্থাৰ পৰ্যালোচনাৰ বাবে প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে ৰাজ্যিক বিত্ত আয়োগ গঠন কৰা।

8)ন্যায়িক ক্ষমতা (Judicial Powers)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ নিযুক্তি দিওঁতে তেওঁৰ পৰামৰ্শ লয় ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে।
- অপৰাধীক ক্ষমা কৰাৰ ক্ষমতা তেওঁৰ আছে।
- তেওঁ মৃত্যুদণ্ডক ক্ষমা কৰিব নোৱাৰে আৰু সামৰিক আদালতে দিয়া শাস্তিকো ক্ষমা কৰিব নোৱাৰে।
- ৰাজ্যিক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ লগত আলোচনা কৰি তেওঁ জিলা ন্যায়াধীশ নিযুক্তি দিয়ে।
- ৰাজ্যৰ ন্যায়িক সেৱাৰ জৰিয়তে নিৰ্বাচিত হোৱা আন ন্যায়াধীশকো নিযুক্তি দিয়ে।

ৰাজ্যপালৰ বিবেচনাধীন ক্ষমতা (Discretionary Powers of the Governor)

সাংবিধানিক বিবেচনা (Constitutional Discretion)-

- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনাৰ বাবে এখন বিধেয়ক সংৰক্ষণ।
- ৰাজ্যত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন জাপি দিয়াৰ পৰামৰ্শ।
- কাষৰীয়া ইউনিয়ন টেৰিটৰীৰ প্ৰশাসক হিচাপে নিজৰ কাৰ্য্য সম্পাদন কৰাৰ সময়ত (অতিৰিক্ত চাৰ্জৰ ক্ষেত্ৰত)।
- খনিজ অন্বেষণৰ অনুজ্ঞাপত্ৰৰ পৰা লাভ কৰা ৰয়েল্টি হিচাপে অসম, মেঘালয়, ত্ৰিপুৰা আৰু মিজোৰাম চৰকাৰে স্বায়ত্তশাসিত জনজাতি জিলা পৰিষদক প্ৰদান কৰিবলগীয়া ধনবাশি নিৰ্ধাৰণ কৰা।
- ৰাজ্যৰ প্ৰশাসনিক আৰু বিধানসভাৰ বিষয় সন্দৰ্ভত মুখ্যমন্ত্ৰীৰ পৰা তথ্য বিচৰা।

পৰিস্থিতিগত বিবেচনা (Situational Discretion)-

- যেতিয়া কোনো দলৰ ৰাজ্যিক বিধানসভাত স্পষ্ট সংখ্যাগৰিষ্ঠতা নাথাকে বা যেতিয়া কাৰ্য্যভাৰত থকা মুখ্যমন্ত্ৰীৰ হঠাৎ মৃত্যু হয় আৰু কোনো স্পষ্ট উত্তৰাধিকাৰী নাথাকে তেতিয়া মুখ্যমন্ত্ৰী নিযুক্তি।
- ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ আস্থা প্ৰমাণ কৰিব নোৱাৰাৰ সময়ত মন্ত্ৰী পৰিষদক বৰ্খাস্ত কৰা।
- মন্ত্ৰী পৰিষদে সংখ্যাগৰিষ্ঠতা হেৰুৱালে ৰাজ্যৰ বিধানসভা ভংগ কৰা।
- কেয়াৰটেকাৰ চৰকাৰৰ গোচৰ।
- হুমাছ ধৰি দুয়োটা সদনত বহিব নোৱাৰাৰ গোচৰ।
- বিধেয়কত সন্মতি দিয়া বা ভেটো ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰা।

কিছুমান ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা (Special Powers of Some Governors)-

- মহাৰাষ্ট্ৰঃ বিদৰ্ভ আৰু মাৰাথৱাড়াৰ বাবে পৃথক উন্নয়ন ব'ৰ্ড স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।

- গুজৰাট:সৌৰাষ্ট্ৰ আৰু কুচৰ বাবে পৃথক উন্নয়ন ব'ৰ্ড স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।
- নাগালেণ্ডঃ নগা পাহাৰ- টুয়েছাং অঞ্চলত অভ্যন্তৰীণ অশান্তি অব্যাহত থকালৈকে ৰাজ্যখনৰ আইন-শৃংখলাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।
- অসমঃ জনজাতীয় অঞ্চলৰ প্ৰশাসনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।
- মণিপুৰঃ পাহাৰীয়া অঞ্চলৰ প্ৰশাসনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।
- ছিক্কিমঃ জনসাধাৰণৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক উন্নতি নিশ্চিত কৰাৰ বাবে ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।
- অৰুণাচল প্ৰদেশঃ ৰাজ্যৰ আইন-শৃংখলাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।
- কৰ্ণাটকঃ হায়দৰাবাদ-কৰ্ণাটক অঞ্চলৰ বাবে পৃথক উন্নয়ন ব'ৰ্ড স্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে।

ৰাজ্যপালৰ সৈতে জড়িত অনুচ্ছেদ (Articles Related to the Governor)-

- অনুচ্ছেদ ১৫৩- ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল
- অনুচ্ছেদ ১৫৪- ৰাজ্যৰ কাৰ্যকৰী ক্ষমতা ৰাজ্যপালৰ ওপৰত নিহিত
- অনুচ্ছেদ ১৫৫- ৰাজ্যপালক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- অনুচ্ছেদ ১৫৬- ৰাজ্যপালৰ কাৰ্যকাল ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আনন্দ
- অনুচ্ছেদ ১৫৭ -ৰাজ্যপালৰ অৰ্হতা
- অনুচ্ছেদ ১৫৮- ৰাজ্যপালৰ কাৰ্যালয়ৰ চৰ্ত
- অনুচ্ছেদ ১৫৯ -ৰাজ্যপালৰ শপত বা দৃঢ়তা
- অনুচ্ছেদ ১৬০- কিছুমান বিশেষ পৰিস্থিতিত ৰাজ্যপালৰ কাৰ্য্য সম্পাদন। এই সন্দৰ্ভত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সিদ্ধান্ত ল'ব
- অনুচ্ছেদ ১৬১- ৰাজ্যপালৰ ক্ষমা প্ৰদানৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১৬২- ৰাজ্যৰ কাৰ্যবাহী ক্ষমতা বৃদ্ধি
- অনুচ্ছেদ ১৬৩- ৰাজ্যপালক সহায় আৰু পৰামৰ্শ দিবলৈ মন্ত্ৰী পৰিষদ
- অনুচ্ছেদ ১৬৪- মন্ত্ৰীসকলৰ ক্ষেত্ৰত অন্যান্য বিধান যেনে নিযুক্তি, কাৰ্যকাল, দৰমহা আদি
- অনুচ্ছেদ ১৬৫- ৰাজ্যৰ মহাধিবক্তা ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা নিযুক্তি দিয়া হয়
- অনুচ্ছেদ ১৬৬- এখন ৰাজ্যৰ চৰকাৰৰ ব্যৱসায় চলোৱা। সকলো কাৰ্যবাহী ব্যৱস্থা ৰাজ্যপালৰ নামত গ্ৰহণ কৰা হয়
- অনুচ্ছেদ ১৬৭- ৰাজ্যপালক তথ্য প্ৰদানৰ সন্দৰ্ভত মুখ্যমন্ত্ৰীৰ কৰ্তব্য
- অনুচ্ছেদ ১৭৪- বিধায়িনী দলৰ আহ্বান অধিবেশন, সময়সীমা আৰু ভংগ
- অনুচ্ছেদ ১৭৫- ৰাজ্যপালৰ ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলক সম্বোধন আৰু বাৰ্তা প্ৰেৰণ কৰাৰ অধিকাৰ
- অনুচ্ছেদ ১৭৬- ৰাজ্যপালৰ বিশেষ ভাষণ
- অনুচ্ছেদ ২০০- বিধেয়কসমূহৰ সম্মতি আৰু ৰাজ্যপালৰ ভেটো ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ২০১- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনাৰ বাবে ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা সংৰক্ষিত বিধেয়ক

- অনুচ্ছেদ ২১৩- অধ্যাদেশ জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা ৰাজ্যপালৰ
- অনুচ্ছেদ ২১৭- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ নিযুক্তিৰ ক্ষেত্ৰত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পৰামৰ্শ লোৱা
- অনুচ্ছেদ ২৩৩- ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা জিলা ন্যায়াধীশ নিযুক্তি
- অনুচ্ছেদ ২৩৪- ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা ৰাজ্যৰ ন্যায়িক সেৱাত ব্যক্তিক (জিলা ন্যায়াধীশৰ বাহিৰে) নিযুক্তি দিয়া

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন

১.ভাৰতত জিলা ন্যায়াধীশসকলক কোনে নিযুক্তি দিয়ে? (২০১৮)

(ক) ৰাজ্যপাল

(খ) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল

(গ) মুখ্যমন্ত্ৰী

(ঘ) ৰাষ্ট্ৰপতি

উত্তৰ-(ক) ৰাজ্যপাল

২.অনুসূচিত জনজাতীয় এলেকাৰ সন্দৰ্ভত কোনখন ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালক বিশেষ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে?
(২০১৬)

(ক) অৰুণাচল প্ৰদেশ

(খ) অসম

(গ) মহাৰাষ্ট্ৰ

(ঘ) পশ্চিম বংগ

উত্তৰ - (খ) অসম

৩.ৰাজ্য এখনৰ ৰাজ্যপাল অংশ হয় (২০১৪)

(ক) ৰাজ্যিক কেবিনেট

(খ) সংসদ

(গ) ৰাজ্যিক বিধানসভা

(ঘ) ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগ

উত্তৰ-(গ) ৰাজ্যিক বিধানসভা

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

মুখ্যমন্ত্রী (Chief Minister)-

- মুখ্যমন্ত্রী হৈছে ৰাজ্যৰ প্ৰকৃত বা বাস্তৱিক কাৰ্যবাহী

মুখ্যমন্ত্ৰীৰ নিযুক্তি (Appointment of the Chief Minister)-

- ১৬৪ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে মুখ্যমন্ত্ৰীক ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা নিযুক্তি দিয়া হ'ব
- যেতিয়া কোনো দলৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা নাথাকে তেতিয়া ৰাজ্যপালে মুখ্যমন্ত্ৰী নিযুক্তিৰ ক্ষেত্ৰত নিজৰ বিবেচনাৰ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে
- এনে পৰিস্থিতিত নিযুক্তিপ্ৰাপ্ত মুখ্যমন্ত্ৰীয়ে এমাহৰ ভিতৰত সদনত সংখ্যাগৰিষ্ঠ সমৰ্থন প্ৰমাণ কৰিব লগা হয়
- ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলৰ সদস্য নহোৱা ব্যক্তিয়ে ৬ মাহলৈকে মুখ্যমন্ত্ৰী হিচাপে থাকিব পাৰিব
- ৰাজ্যৰ বিধান পৰিষদৰ এজন সদস্যকো মুখ্যমন্ত্ৰী হিচাপে নিযুক্তি দিব পাৰি

শপত, কাৰ্যকাল আৰু দৰমহা (Oath, Term and Salary)-

- তেওঁৰ শপতনামা ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা পৰিচালিত হয়
- তেওঁৰ কাৰ্যকাল ৰাজ্যপালৰ আনন্দৰ বিষয় যাৰ অৰ্থ হৈছে ৰাজ্যিক বিধানসভাত সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমৰ্থন
- মুখ্যমন্ত্ৰীৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলে নিৰ্ধাৰণ কৰে

ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী পৰিষদ (State Council of Ministers)-

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১৬৩ আৰু ১৬৪ নং অনুচ্ছেদত ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী পৰিষদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে

১৬৩ নং অনুচ্ছেদ (Article 163)-

- ৰাজ্যপালক সহায় আৰু পৰামৰ্শ দিবলৈ মুখ্যমন্ত্ৰীক লৈ মন্ত্ৰী পৰিষদ হ'ব
- যদি কোনো প্ৰশ্ন উত্থাপন হয় যে কোনো বিষয় ৰাজ্যপালৰ বিবেচনাৰ ভিতৰত পৰে নে নহয়, তেন্তে ৰাজ্যপালৰ সিদ্ধান্ত চূড়ান্ত হ'ব
- মন্ত্ৰীসকলে ৰাজ্যপালক দিয়া পৰামৰ্শৰ কোনো আদালতত অনুসন্ধান কৰা নহ'ব

অনুচ্ছেদ ১৬৪ (Article 164)-

- মুখ্যমন্ত্ৰীক মুখ্যমন্ত্ৰীৰ পৰামৰ্শ মতে ৰাজ্যপাল আৰু অন্যান্য মন্ত্ৰীসকলে নিযুক্তি দিব
- ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী পৰিষদত সৰ্বাধিক মন্ত্ৰীৰ সংখ্যা সদনৰ মুঠ সদস্যৰ ১৫% হ'ব পাৰে
- একে সময়তে মুখ্যমন্ত্ৰীকে ধৰি যিকোনো ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰীৰ সংখ্যা ১২জনতকৈ কম হ'ব নালাগে
- মন্ত্ৰী পৰিষদ ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলৰ প্ৰতি সামূহিকভাৱে দায়বদ্ধ হ'ব
- এজন মন্ত্ৰীয়ে কোনো সদনৰ সদস্য নহৈ সৰ্বাধিক ৬ মাহৰ বাবে কাৰ্যালয়ত থাকিব পাৰে

ৰাজ্যিক বিধানসভা (State Legislature)-

- ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলৰ বেছিভাগ বৈশিষ্ট্যই লোকসভাৰ সৈতে মিল আছে
- ভাৰতৰ ৬ খন ৰাজ্যত বিধানসভা আৰু বিধান পৰিষদ দুয়োখনেই আছে
- সেইবিলাক হল অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ, তেলেংগানা, উত্তৰ প্ৰদেশ, বিহাৰ, মহাৰাষ্ট্ৰ আৰু কৰ্ণাটক
- ৰাজ্যিক বিধান পৰিষদৰ আকাৰ ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ সদস্যৰ এক তৃতীয়াংশতকৈ অধিক হ'ব নোৱাৰে
- কিন্তু ইয়াৰ আকাৰ ৪০ জনতকৈ কম হ'ব নোৱাৰে

বিধান পৰিষদৰ গঠন (Composition of the Legislative Council)-

- ১/৩ জন ৰাজ্যৰ পৌৰসভাৰ দৰে স্থানীয় সংস্থাৰ সদস্য নিৰ্বাচন কৰে
- ১/৩ জনক বিধানসভাৰ সদস্য নিৰ্বাচিত কৰে
- ১/১২ ৰাজ্যত বাস কৰা ৩ বছৰীয়া স্নাতকসকলক নিৰ্বাচিত কৰে
- ১/১২ সকলক মাধ্যমিক বিদ্যালয় পৰ্যায়ৰ তলৰ নহয় ৰাজ্যত থকা ৩ বছৰীয়া শিক্ষকক নিৰ্বাচিত কৰে
- বাকী থকা লোকসকলক ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা মনোনীত কৰা হয় (এয়া মুঠ সদস্যৰ ১/৬ হ'ব)

বিধান পৰিষদৰ সময়সীমা (Duration of Legislative Council)-

- বিধান পৰিষদ ৰাজ্যসভাৰ দৰে এটা স্থায়ী সংস্থা
- কাৰ্যকাল ৬ বছৰ আৰু প্ৰতি ২ বছৰৰ মূৰে মূৰে ১/৩ সদস্য নিৰ্বাচিত হয়
- বিধান পৰিষদৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত হ'বলৈ এজন ব্যক্তিৰ বয়স ৩০ বছৰৰ ওপৰৰ হ'ব লাগিব (বিধায়কৰ বাবে ২৫ বছৰ)
- বিধানসভাৰ অন্যান্য বিধানসমূহ লোকসভাৰ দৰেই একে

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন

১.ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ দুটা অধিবেশনৰ মাজৰ সৰ্বোচ্চ অনুমোদিত সময়সীমা হ'ল(২০১৬)

(ক) এবছৰ

(খ) ছমাহ

(গ) তিনিমাহ

(ঘ) অনিৰ্দিষ্টকালীন

২.যদি কোনো ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ নিৰ্বাচনত নিৰ্বাচিত বুলি ঘোষণা কৰা প্ৰাৰ্থীজনে নিজৰ জমা ধন হেৰুৱাই পেলায়, তেন্তে ইয়াৰ অৰ্থ হ'ল যে(২০১৫)

(ক) ভোটদান অতি দুৰ্বল আছিল

(খ) নিৰ্বাচন বহু সদস্য সমষ্টিৰ বাবে আছিল

(গ) নিৰ্বাচিত নিকটতম প্ৰতিদ্বন্দ্বীজনৰ ওপৰত প্ৰাৰ্থীৰ জয় অতি প্ৰান্তীয় আছিল

(ঘ) নিৰ্বাচনত অতি বৃহৎ সংখ্যক প্ৰাৰ্থীয়ে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিছিল

উচ্চ ন্যায়ালয় (High Courts)

- সংবিধানৰ ষষ্ঠ খণ্ডৰ ২১৪ৰ পৰা ২৩১ নং অনুচ্ছেদত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সংগঠন, স্বাধীনতা, অধিকাৰক্ষেত্র, ক্ষমতা আৰু পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ তলত আৰু অধীনস্থ আদালতৰ ওপৰত উচ্চ ন্যায়ালয়ে কাম কৰে।
- এখন ৰাজ্যৰ ন্যায়িক প্রশাসনত উচ্চ ন্যায়ালয়ে শীৰ্ষ স্থান দখল কৰে।
- ভাৰতত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ১৮৬২ চনত কলিকতা, বম্বে আৰু মাদ্ৰাজত উচ্চ ন্যায়ালয় স্থাপন কৰা হয়।
- ১৮৬৬ চনত এলাহাবাদত ভাৰতৰ চতুৰ্থ উচ্চ ন্যায়ালয় স্থাপিত হয়।
- ১৯৪৮ চনৰ ১ মাৰ্চত গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয় স্থাপন কৰা হয়।
- সংবিধানে প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ দাবী জনাইছে।
- কিন্তু, ১৯৫৬ চনত সংবিধানৰ ৭ম সংশোধনে দুখন বা তাতকৈ অধিক ৰাজ্যৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয় স্থাপনৰ বাবে সংসদক কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰে।
- উদাহৰণস্বৰূপে, গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ে অসম, নাগালেণ্ড, মিজোৰাম আৰু অৰুণাচল প্ৰদেশৰ বাবে কাম কৰে।
- বৰ্তমান ভাৰতত ২৫ খন উচ্চ ন্যায়ালয় আছে।
- অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ উচ্চ ন্যায়ালয় আছিল ২৫ সংখ্যক উচ্চ ন্যায়ালয় (২০১৯ চনত প্ৰতিষ্ঠা)।
- দিল্লী আৰু জম্মু-কাশ্মীৰ একমাত্ৰ দুখন কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল যাৰ নিজা উচ্চ ন্যায়ালয় আছে।
- প্ৰতিখন উচ্চ ন্যায়ালয়ত ন্যায়াধীশৰ সংখ্যা সময়ে সময়ে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্ধাৰণ কৰে।

বিচাৰকসকল/ন্যায়াধীশ (Judges)-

ন্যায়াধীশ নিযুক্তি (Appointment of Judges)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ নিযুক্তিৰ বাবে কলেজিয়ামত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ২ জন জ্যেষ্ঠ সৰ্বাধিক ন্যায়াধীশ (৩য় ন্যায়াধীশৰ গোচৰ) অন্তৰ্ভুক্ত।

ন্যায়াধীশসকলৰ অৰ্হতা (Qualifications of Judges)-

- তেওঁ ভাৰতৰ নাগৰিক হোৱা উচিত।
- ভাৰতৰ ভূখণ্ডত তেওঁ ১০ বছৰ ন্যায়িক পদবীত থাকিব লাগিব বা ১০ বছৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ত অধিবক্তা হ'ব লাগিব।
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হ'বলৈ কোনো নূন্যতম বয়স নাই।
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে বিশিষ্ট ন্যায়িক নিযুক্তিৰ কোনো ব্যৱস্থা নাই (এইটো কেৱল উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষেত্ৰতহে)।

শপত বা দৃঢ়তা (Oath or Affirmation)-

- ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল বা ৰাজ্যপালে এই উদ্দেশ্যে নিযুক্ত কৰা কোনো ব্যক্তিৰ আগত শপত গ্ৰহণ কৰা হয়।

ন্যায়াধীশসকলৰ কাৰ্যকাল (Tenure of Judges)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ কাৰ্যকাল সংবিধানে নিৰ্ধাৰণ কৰা নাই।
- সংবিধানত কোৱা হৈছে যে তেওঁ ৬২ বছৰ বয়স নোপোৱালৈকে কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰে।
- ৰাষ্ট্ৰপতিলৈ লিখি তেওঁ পদত্যাগ কৰিব পাৰে।

ন্যায়াধীশসকলক অপসাৰণ কৰা (Removal of Judges)-

- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক অপসাৰণৰ দৰেই (উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধ্যায়ত উল্লেখ কৰা হৈছে) ।

দৰমহা আৰু ভাট্টা (Salaries and Allowances)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা সময়ে সময়ে সংসদে নিৰ্ধাৰণ কৰে।
- আৰ্থিক জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ বাহিৰে ইয়াক হ্ৰাস কৰিব নোৱাৰিব।
- বৰ্তমান মুখ্য ন্যায়াধীশৰ দৰমহা ২.৫ লাখ ভাৰতীয় টকা আৰু ন্যায়াধীশৰ ২.২৫ লাখ ভাৰতীয় টকা।
- ৫০ শতাংশ দৰমহা তেওঁলোকৰ বাবে পেঞ্চন।

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য ন্যায়াধীশ (Acting Chief Justice of High Court)-

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিম্নোক্ত পৰিস্থিতিত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য ন্যায়াধীশ হিচাপে নিযুক্তি দিব পাৰে –
- ১/ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ পদ খালী
 - ২/ মুখ্য ন্যায়াধীশ সাময়িকভাৱে অনুপস্থিত
 - ৩/ মুখ্য ন্যায়াধীশে নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিবলৈ অক্ষম

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অতিৰিক্ত আৰু ভাৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ (Additional and Acting Judge of High Court)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ত অত্যধিক কাম থাকিলে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যথাযথ যোগ্য ব্যক্তিক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অতিৰিক্ত ন্যায়াধীশ হিচাপে ২ বছৰতকৈ অধিক নহয় অস্থায়ী সময়ৰ বাবে নিযুক্তি দিব পাৰে।
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়েও যথাযথ যোগ্য ব্যক্তিক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ হিচাপে নিযুক্তি দিব পাৰে যেতিয়া সেই উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কোনো ন্যায়াধীশে নিজৰ কৰ্তব্য পালন কৰিব নোৱাৰে।
- অতিৰিক্ত আৰু ভাৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ উভয়ে ৬২ বছৰ বয়স পূৰণৰ পিছত কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে।

অৱসৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ (Retired Judges)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশে যিকোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশক অস্থায়ী সময়ৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিব পাৰে।
- ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু নিযুক্তি হ'বলগীয়া ব্যক্তিজনৰ পূৰ্ব সন্মতি সাপেক্ষেহে কৰিব পাৰিব।
- এনে ন্যায়াধীশে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ, ক্ষমতা আৰু বিশেষাধিকাৰ ভোগ কৰে।
- কিন্তু তেওঁক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ বুলি গণ্য কৰা নহ'ব।

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ আৰু ক্ষমতা (Jurisdiction and Powers of High Courts)-

- তলত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ প্ৰকাৰসমূহ উল্লেখ কৰা হ'ল-
 ১. মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
 ২. ৰিট অধিকাৰক্ষেত্ৰ
 ৩. আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ
 ৪. তত্ত্বাবধায়ক অধিকাৰক্ষেত্ৰ
 ৫. অধীনস্থ আদালতৰ ওপৰত নিয়ন্ত্ৰণ
 ৬. অভিলেখ আদালত
 ৭. ন্যায়িক পৰ্যালোচনা

মূল অধিকাৰক্ষেত্ৰ (Original Jurisdiction)-

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মূল বিচাৰ ক্ষমতা তলত উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহলৈকে বিস্তৃত -
 - ক) বিবাহ, বিবাহ বিচ্ছেদ, কোম্পানী আইন আৰু আদালত অৱমাননাৰ বিষয়
 - খ) সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ সদস্য নিৰ্বাচন সম্পৰ্কীয় বিবাদ
 - গ) ৰাজহ বিষয় বা ৰাজহ সংগ্ৰহৰ সৈতে জড়িত কোনো কাৰ্য্যৰ সন্দৰ্ভত
 - ঘ) মৌলিক অধিকাৰ বলবৎ কৰা
 - ঙ) সংবিধানৰ ব্যাখ্যাৰ সৈতে জড়িত অধীনস্থ আদালতৰ পৰা হস্তান্তৰ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া গোচৰ
 - চ) অধিক মূল্যৰ গোচৰত চাৰিখন উচ্চ ন্যায়ালয় (কলকাতা, বম্বে, মাদ্ৰাজ আৰু দিল্লী)ৰ মূল দেৱানী বিচাৰ ক্ষমতা আছে

ৰিট অধিকাৰক্ষেত্ৰ(Writ Jurisdiction)-

- ২২৬ নং অনুচ্ছেদে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ বাবে ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উল্লেখ কৰা পাঁচোটা ৰিট জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা উচ্চ ন্যায়ালয়ক প্ৰদান কৰে

- ই হৈছে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ সুৰক্ষিত কৰা আৰু আন যিকোনো উদ্দেশ্যৰ বাবে
- সেয়েহে, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰিট জুৰিচিডিকচন উচ্চতম ন্যায়ালয়তকৈ বহল
- উচ্চ ন্যায়ালয়ে নিজৰ ভূখণ্ডৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ বাহিৰতো কোনো ব্যক্তি বা কৰ্তৃপক্ষৰ বিৰুদ্ধে ৰিট জাৰি কৰিব পাৰে যদিহে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ভূখণ্ডৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত গোচৰৰ কাৰণ উদ্ভৱ হয়
- উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰিট অধিকাৰক্ষেত্ৰ সংবিধানৰ মৌলিক গাঁথনিৰ অংশ

আপীল অধিকাৰক্ষেত্ৰ (Appellate Jurisdiction)–

- উচ্চ ন্যায়ালয় মূলতঃ আপিল আদালত
- সেয়েহে ই নিম্ন আদালতৰ পৰা আপীলত অপৰাধমূলক আৰু দেৱানী দুয়োটা বিষয় লয়

অধীনস্থ আদালতৰ ওপৰত তত্ত্বাবধায়ক অধিকাৰক্ষেত্ৰ আৰু নিয়ন্ত্ৰণ (Supervisory Jurisdiction and Control over Subordinate Courts)–

- উচ্চ ন্যায়ালয়ে সামৰিক আদালত বা ন্যায়াধিকৰণৰ বাহিৰে ইয়াৰ ভূখণ্ডৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰত কাম কৰা সকলো আদালত আৰু ন্যায়াধিকৰণৰ ওপৰত তত্ত্বাবধান আছে
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনস্থ আদালতৰ ওপৰতো প্ৰশাসনিক নিয়ন্ত্ৰণ থাকে
- জিলা ন্যায়াধীশৰ নিযুক্তি আৰু পদোন্নতিৰ বিষয়ত আৰু ৰাজ্যৰ ন্যায়িক সেৱাত ব্যক্তিসকলক নিযুক্তি দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত উচ্চ ন্যায়ালয়ে ৰাজ্যপালৰ পৰামৰ্শ লয়
- যদিহে সংবিধানৰ ব্যাখ্যাৰ প্ৰয়োজন হোৱা আইনৰ কোনো গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰশ্ন জড়িত হৈ থাকে তেন্তে ই অধীনস্থ আদালতত বিচাৰাধীন গোচৰ প্ৰত্যাহাৰ কৰিব পাৰে
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ এখন আইন ইয়াৰ ভূখণ্ডীয় অধিকাৰক্ষেত্ৰৰ ভিতৰত কাম কৰা সকলো অধীনস্থ আদালতৰ বাবে বাধ্যতামূলক

অভিলেখৰ আদালত (A Court of Record)–

এই বিধানৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ নিম্নোক্ত ক্ষমতা আছে–

- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়, কাৰ্য্যবিধি আৰু কাৰ্য্যসমূহ চিৰস্থায়ী স্মৃতি আৰু সাক্ষ্যৰ বাবে লিপিবদ্ধ কৰা হয়
- এই অভিলেখসমূহৰ প্ৰমাণিক মূল্য আছে আৰু কোনো অধীনস্থ আদালতত দাখিল কৰিলে প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰি
- ইয়াক আইনী ৰেফাৰেন্স হিচাপে গণ্য কৰা হয়
- আদালত অৱমাননাৰ বাবে সাধাৰণ কাৰাদণ্ড বা জৰিমনা বা দুয়োটাৰে শাস্তি দিয়াৰ ক্ষমতা আছে
- আদালতৰ অৱমাননা দেৱানী বা অপৰাধমূলক হ'ব পাৰে
- নাগৰিক অৱজ্ঞাৰ অৰ্থ হ'ল আদালতৰ যিকোনো ৰায় বা আদেশ ইচ্ছাকৃতভাৱে অমান্য কৰা
- অপৰাধমূলক অৱজ্ঞাৰ অৰ্থ হ'ল যিকোনো বিষয় প্ৰকাশ কৰা বা এনে কোনো কাম কৰা যিয়ে আদালতৰ কৰ্তৃত্বক কলংকিত আৰু হ্ৰাস কৰে বা আদালতৰ ন্যায় প্ৰশাসনত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে

ন্যায়িক পর্যালোচনা (Judicial Review)-

- কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ উভয়ৰে বিধান প্ৰণয়ন আৰু কাৰ্যবাহী আদেশৰ সাংবিধানিকতা পৰীক্ষা কৰাটো উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা
- সংবিধান উলংঘা কৰা বুলি ধৰা পৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ে আইন আৰু আদেশক অসাংবিধানিক আৰু বাতিল ঘোষণা কৰিব পাৰে
- সংবিধানত ক'তো ন্যায়িক পর্যালোচনাৰ বাক্যাংশ উল্লেখ নাই
- কিন্তু ১৩ আৰু ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ বিধানে উচ্চ ন্যায়ালয়ক ন্যায়িক পর্যালোচনাৰ ক্ষমতা স্পষ্টভাৱে প্ৰদান কৰে

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সৈতে জড়িত অনুচ্ছেদ (Articles Related to High Courts)-

- অনুচ্ছেদ ২১৪- ৰাজ্যসমূহৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয়। প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয় থাকিব লাগে
- অনুচ্ছেদ ২১৫-উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহ ৰেকৰ্ডৰ আদালত হ'ব
- অনুচ্ছেদ ২১৬-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ সংবিধান (উচ্চ ন্যায়ালয়ত ন্যায়াধীশৰ সংখ্যা সময়ে সময়ে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্ধাৰণ কৰে)
- অনুচ্ছেদ ২১৭-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ কাৰ্যালয়ৰ নিযুক্তি আৰু চৰ্ত
- অনুচ্ছেদ ২১৮-উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সৈতে জড়িত কিছুমান বিধান উচ্চ ন্যায়ালয়ত প্ৰয়োগ কৰা
- অনুচ্ছেদ ২১৯-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ শপত বা দৃঢ়তা
- অনুচ্ছেদ ২২০-স্থায়ী ন্যায়াধীশ হোৱাৰ পিছত অনুশীলনত বাধা
- অনুচ্ছেদ ২২১-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা
- অনুচ্ছেদ ২২২-এখন উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ পৰা আন এখন উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ ন্যায়াধীশ বদলি
- অনুচ্ছেদ ২২৩-ভাৰপ্ৰাপ্ত মুখ্য ন্যায়াধীশৰ নিযুক্তি
- অনুচ্ছেদ ২২৪-অতিৰিক্ত আৰু ভাৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ নিযুক্তি
- অনুচ্ছেদ ২২৪ ক-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বৈঠকত অৱসৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ নিযুক্তি
- অনুচ্ছেদ ২২৫-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ২২৬-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ কিছুমান ৰিট জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ২২৭-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ দ্বাৰা সকলো আদালতৰ ওপৰত অধীক্ষকৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ২২৮-কিছুমান বিশেষ গোচৰ উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ হস্তান্তৰ কৰা
- অনুচ্ছেদ ২২৯-বিষয়া-কৰ্মচাৰী আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ খৰচ
- অনুচ্ছেদ ২৩০-উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিকাৰক্ষেত্ৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চললৈ সম্প্ৰসাৰণ

- অনুচ্ছেদ ২৩১-দুখন বা তাতকৈ অধিক ৰাজ্যৰ বাবে উমৈহতীয়া উচ্চ ন্যায়ালয় স্থাপন

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন

১.তলৰ কোনটো অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ত অতিৰিক্ত আৰু ভাৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ নিযুক্তি দিব পাৰি? (২০১৬)

(ক) অনুচ্ছেদ ২২০

(খ) অনুচ্ছেদ ২২৯

(গ) অনুচ্ছেদ ২২৪

(ঘ) অনুচ্ছেদ ২৩১

উত্তৰ – (গ) অনুচ্ছেদ ২২৪

কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল (Union Territories)

- সংবিধানৰ অষ্টম খণ্ডৰ ২৩৯ৰ পৰা ২৪২ৰ ভিতৰৰ অনুচ্ছেদত ইয়াৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- গৃহ পৰিক্ৰমা মন্ত্ৰালয় হৈছে কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলসমূহৰ সকলো বিষয়ৰ ন'ডেল/মূল মন্ত্ৰালয়
- হিমাচল প্ৰদেশ, মণিপুৰ, ত্ৰিপুৰা, মিজোৰাম, অৰুণাচল প্ৰদেশ আৰু গোৱা পূৰ্বতে কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল আছিল আৰু পিছলৈ ৰাজ্যলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছিল
- বৰ্তমান ৮ টা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল আছে
- তেওঁলোকৰ ৰাজধানী চহৰৰ সৈতে তলত দিয়া ধৰণৰ-
 - ১) আন্দামান আৰু নিকোবৰ: প'ৰ্ট ব্লেয়াৰ
 - ২) দিল্লী: দিল্লী
 - ৩) লক্ষদ্বীপ: কাৰবাতি
 - ৪) দাদৰা আৰু নগৰ হাভেলী আৰু দমন আৰু দিউ: দমন
 - ৫) পুডুচেৰী: পুডুচেৰী
 - ৬) চণ্ডীগড়: চণ্ডীগড়
 - ৭) জম্মু আৰু কাশ্মীৰ: জম্মু আৰু শ্ৰীনগৰ
 - ৮) লাডাখ: লেহ আৰু কাৰ্গিল

কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ প্ৰশাসন(Administration of Union Territories)-

- সংবিধানৰ অষ্টম খণ্ডৰ ২৩৯ৰ পৰা ২৪২ নং অনুচ্ছেদত কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- সকলো কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়া প্ৰশাসকৰ জৰিয়তে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে পৰিচালনা কৰে
- বৰ্তমান দিল্লী, পুডুচেৰী, আন্দামান আৰু নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জ, জম্মু-কাশ্মীৰ আৰু লাডাখৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ এজেন্ট হিচাপে লেফটেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ হিচাপে পৰিচিত
- বাকী থকা ৩টা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ গোচৰটোত তেওঁ প্ৰশাসক হিচাপে পৰিচিত
- কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল দিল্লী, পুডুচেৰী আৰু জম্মু-কাশ্মীৰত বিধানসভা আৰু মন্ত্ৰালয় আছে
- সংসদে ৰাজ্য তালিকা আৰু সমান্তৰাল তালিকাৰ যিকোনো বস্ত্তৰ ওপৰত সকলো ৮ টা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ বাবে আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে
- পুডুচেৰীৰ বিধানসভাইও ৰাজ্যিক তালিকা আৰু সমান্তৰাল তালিকাৰ যিকোনো বস্ত্তৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে
- দিল্লীৰ বিধানসভাই আৰক্ষী, জনশৃংখলা আৰু মাটিৰ বাহিৰে সমান্তৰাল তালিকা আৰু ৰাজ্যিক তালিকাৰ যিকোনো বস্ত্তৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে
- দিল্লী আৰু জম্মু-কাশ্মীৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল যিবোৰৰ নিজাকৈ উচ্চ ন্যায়ালয় আছে
- দাদৰা আৰু নগৰ হাভেলী আৰু দমন আৰু দিউ বম্বে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনলৈ আহে
- আন্দামান আৰু নিকোবৰ দ্বীপপুঞ্জ কলিকতা উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনলৈ আহে
- চণ্ডীগড় পঞ্জাব উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত
- লক্ষদ্বীপ কেৰালা উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত
- পুডুচেৰী মাদ্ৰাজ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত আছে

- লাডাখ জম্মু-কাশ্মীৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত

দিল্লীৰ বাবে বিশেষ ব্যৱস্থা (Special Provisions for Delhi)–

- ১৯৯১ চনৰ ৬৯ সংখ্যক সংশোধনী আইনখনে দিল্লীৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলক বিশেষ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছিল
- এই আইনখনে ইয়াক দিল্লীৰ ৰাষ্ট্ৰীয় ৰাজধানী ভূখণ্ড বুলি পুনৰ চিহ্নিত কৰে
- সমাবেশৰ শক্তি ৭০ সদস্য হিচাপে নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে
- নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হ'ব ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগে
- মুঠ সদস্যৰ ১০ শতাংশ (এয়া ৭) মন্ত্ৰী পৰিষদৰ শক্তি নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে
- দিল্লীৰ মুখ্যমন্ত্ৰী আৰু অন্যান্য মন্ত্ৰীসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আনন্দৰ সময়ত মন্ত্ৰীসকলে এই পদত অধিষ্ঠিত কৰে
- দিল্লীৰ লেফটেনেণ্ট গৱৰ্ণৰেও অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে

কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ লগত জড়িত অনুচ্ছেদ (Articles related to the UT)–

- অনুচ্ছেদ ২৩৯–কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ প্ৰশাসন
- অনুচ্ছেদ ২৩৯ ক –কিছুমান কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ বাবে স্থানীয় বিধানসভা বা মন্ত্ৰী পৰিষদ বা দুয়োটাৰে সৃষ্টি
- অনুচ্ছেদ ২৩৯ কক –দিল্লীৰ সন্দৰ্ভত বিশেষ বিধান
- অনুচ্ছেদ ২৩৯ ক খ –সাংবিধানিক যন্ত্ৰপাতিৰ বিফলতাৰ সন্দৰ্ভত ব্যৱস্থা
- অনুচ্ছেদ ২৩৯ খ –অধ্যাদেশ জাৰি কৰাৰ প্ৰশাসকৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ২৪০–কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ বাবে নিয়ম প্ৰণয়ন কৰাৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ২৪১–কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ বাবে উচ্চ ন্যায়ালয়

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন

১.কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ প্ৰশাসনৰ বিষয়ে (২০০১)

(ক) সংবিধানৰ অষ্টম খণ্ড

(খ) সংবিধানৰ নৱম অংশ

(গ) সংবিধানৰ দশম অংশ

(ঘ) সংবিধানৰ একাদশ অংশত আলোচনা কৰা হৈছে

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

পঞ্চায়ত ৰাজ (Panchayat Raj)

- নিৰ্দেশনামূলক নীতিৰ ৪০ নং অনুচ্ছেদত ইয়াৰ উল্লেখ আছে
- ১৯৯২ চনৰ ৭৩ সংখ্যক সংশোধনী আইনৰ জৰিয়তে ইয়াক সাংবিধানিকীকৰণ কৰা হৈছিল
- দক্ষিণ ভাৰতৰ চোলা বংশই পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠান ৰূপায়ণ কৰা ভাৰতৰ প্ৰথম লোক
- আধুনিক ভাৰতীয় ইতিহাসত ৰিপনৰ ১৮৮২ চনৰ প্ৰস্তাৱটোৱেই আছিল পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠান স্থাপনৰ প্ৰথম প্ৰয়াস
- সেয়েহে ৰিপন ভাৰতত স্থানীয় স্বশাসন ব্যৱস্থাৰ পিতৃ হিচাপে পৰিচিত

পঞ্চায়ত ৰাজৰ বিৱৰ্তন (Evolution of Panchayat Raj)-

বলৱন্ত ৰায় মেহতা কমিটি (Balwant Rai Mehta Committee)-

- ১৯৫৭ চনত ভাৰত চৰকাৰে ৰাষ্ট্ৰীয় উন্নয়ন কাৰ্যসূচী (১৯৫২) আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় সম্প্ৰসাৰণ সেৱা (১৯৫৩) পৰ্যালোচনাৰ বাবে বলৱন্ত ৰায় মেহতাৰ অধীনত এখন সমিতি গঠন কৰে।

পৰামৰ্শ (Suggestions)-

১) তিনি স্তৰৰ পঞ্চায়ত ৰাজ ব্যৱস্থা স্থাপন-

- গাঁও পঞ্চায়তত গ্ৰাম পঞ্চায়ত
- ব্লক পৰ্যায়ত পঞ্চায়ত সমিতি
- জিলা পৰ্যায়ত জিলা পৰিষদ

২) গাওঁ পঞ্চায়তৰ বাবে প্ৰত্যক্ষ নিৰ্বাচন আৰু আন দুটা স্তৰৰ বাবে পৰোক্ষ নিৰ্বাচন

- এই পৰামৰ্শ অনুযায়ী পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠা কৰা প্ৰথমখন ৰাজ্য আছিল ৰাজস্থান
- ১৯৫৯ চনৰ ২ অক্টোবৰত নগৌৰ জিলাত নেহৰুৱে এই আঁচনিখন উদ্বোধন কৰে
- এই ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ দ্বিতীয়খন ৰাজ্য আছিল
- যদিও বহু ৰাজ্যই ব্যৱস্থাটো গঠন কৰিছিল, তথাপিও সকলো ৰাজ্যতে আৰ্হিটো বেলেগ বেলেগ আছিল

অশোক মেহতা কমিটি (Ashok Mehta Committee)-

- ১৯৭৭ চনত জনতা চৰকাৰে ইয়াক নিযুক্তি দিছিল
- পঞ্চায়ত ৰাজ ব্যৱস্থা পুনৰুজ্জীৱিত কৰাৰ বাবে ১৩২টা পৰামৰ্শ দাখিল কৰে

- মুখ্য পৰামৰ্শসমূহ তলত দিয়া ধৰণৰ —
 - ১) তিনি স্তৰৰ ব্যৱস্থাৰ ঠাইত দুটা স্তৰৰ ব্যৱস্থা জিলা পৰ্যায়ত জিলা পৰিষদ আৰু তাৰ তলত মণ্ডল পঞ্চায়ত
 - ২) পঞ্চায়ত নিৰ্বাচনত ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ আনুষ্ঠানিক অংশগ্ৰহণ থাকিব লাগে
 - ৩) ৰাজ্যৰ মুখ্য নিৰ্বাচনী বিষয়াই ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগৰ লগত আলোচনা কৰি নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰিব লাগে
 - ৪) ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী পৰিষদত পঞ্চায়ত ৰাজৰ বাবে এজন মন্ত্ৰী নিযুক্তি দিব লাগে
 - ৫) অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ বাবে আসন তেওঁলোকৰ জনসংখ্যা অনুপাতে সংৰক্ষিত কৰিব লাগে

ডান্টৱালা কমিটিৰ প্ৰতিবেদন ১৯৭৮ (Dantwala Committee Report 1978)-

- ইয়াত ৱাক পৰ্যায়ৰ পৰিকল্পনাৰ পোষকতা কৰা হৈছিল

জিভিকে ৰাও কমিটি (GVK Rao Committee)-

- ১৯৮৫ চনত পৰিকল্পনা আয়োগে গ্ৰাম্য উন্নয়ন আৰু দৰিদ্ৰতা নিৰ্মূলকৰণৰ পৰ্যালোচনাৰ বাবে এই সমিতিখন নিযুক্তি দিয়ে
- পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহ শক্তিশালী কৰাৰ বাবে কমিটিয়ে তলত দিয়া পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়-
 - ১/ জিলাখনৰ উন্নয়নমূলক কাম-কাজ পৰিচালনাৰ বাবে জিলা উন্নয়ন আয়ুক্তৰ নতুন পদৰ পৰামৰ্শ দিয়া
 - ২/ পঞ্চায়ত ৰাজ অনুষ্ঠানৰ নিয়মীয়া নিৰ্বাচন হ'ব লাগে

হনুমন্ত ৰাও সমিতি (Hanumantha Rao Committee)-

- এই সমিতি জিলা পৰ্যায়ৰ পৰিকল্পনাৰ বাবে আছিল
- ইয়াত জিলা উপায়ুক্ত বা এজন মন্ত্ৰীৰ অধীনত পৃথক পৃথক জিলা পৰ্যায়ৰ পৰিকল্পনা সংস্থাৰ পোষকতা কৰা হৈছিল

এল এম সিংভি কমিটি (LM Singhvi Committee)-

- ৰাজীৱ গান্ধী চৰকাৰে ১৯৮৬ চনত পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ পুনৰুজ্জীৱিতকৰণৰ বাবে এই সমিতিখন নিযুক্তি দিছিল
- পৰামৰ্শসমূহ তলত দিয়া ধৰণৰ —
 - ১) পঞ্চায়ত ৰাজ অনুষ্ঠান সমূহক সংবিধানত এটা অধ্যায় সংযোজন কৰি সাংবিধানিকভাৱে স্বীকৃতি দিব লাগে
 - ২) গাঁৱৰ থুপৰ বাবে ন্যায় পঞ্চায়ত স্থাপন কৰিব লাগে
 - ৩) ইয়াত গ্ৰাম সভাৰ গুৰুত্ব আৰু স্থানীয় জনসাধাৰণক ক্ষমতা প্ৰদানৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছিল
 - ৪) পঞ্চায়ত প্ৰতিষ্ঠানলৈ নিৰ্বাচনৰ লগত জড়িত গোচৰৰ বিচাৰৰ বাবে প্ৰতিখন ৰাজ্যত ন্যায়িক ন্যায়াধিকৰণ গঠন কৰিব লাগে

থুংগন কমিটি (Thungon Committee)-

- জিলা পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্যে জিলাসমূহৰ ৰাজনৈতিক আৰু প্ৰশাসনিক গাঁথনি পৰীক্ষা কৰিবলৈ ১৯৮৮ চনত গঠন কৰা হৈছিল
- তলত পৰামৰ্শ দিয়া হ'ল-
 - ১) পঞ্চায়ত ৰাজ সংস্থাসমূহক সাংবিধানিকভাৱে স্বীকৃতি দিয়া উচিত
 - ২) গাঁও, ব্লক আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ সৈতে তিনি স্তৰৰ পঞ্চায়ত ব্যৱস্থা
 - ৩) জিলা পৰিষদে জিলাখনত পৰিকল্পনা আৰু উন্নয়ন সংস্থা হিচাপে কাম কৰিব লাগে
 - ৪) পঞ্চায়ত সংস্থাসমূহৰ ৫ বছৰৰ নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকাল থাকিব লাগে
 - ৫) পৰিকল্পনা মন্ত্ৰীৰ অধীনত আৰু জিলা পৰিষদৰ সভাপতিসকলক সদস্য হিচাপে লৈ এখন ৰাজ্যিক পৰিকল্পনা আয়োগ গঠন কৰিব লাগে
 - ৬) পঞ্চায়ত ৰাজ অনুষ্ঠানত মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষণ থাকিব লাগে
 - ৭) পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানলৈ বিত্ত হস্তান্তৰৰ বাবে এটা ৰাজ্যিক বিত্ত আয়োগ গঠন কৰিব লাগে
 - ৮) জিলা পৰিষদৰ মুখ্য কাৰ্যবাহী বিষয়া হব লাগে জিলা উপায়ুক্ত

গাডগিল কমিটি (Gadgil Committee)-

- ১৯৮৮ চনত ভি এন গাডগিলৰ অধীনত কংগ্ৰেছ দলে গঠন কৰিছিল
- এই সন্দৰ্ভত কমিটিয়ে তলত দিয়া পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়-
 - ১) পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহক সাংবিধানিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিব লাগে
 - ২) গাঁও, ব্লক আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ সৈতে তিনি স্তৰৰ পঞ্চায়ত ৰাজ ব্যৱস্থা কৰিব লাগে
 - ৩) পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ বাবে পাঁচ বছৰৰ নিৰ্দিষ্ট ম্যাদ থাকিব লাগে
 - ৪) পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানৰ তিনিটা পৰ্যায়ৰ সদস্য নিৰ্বাচিত কৰা হ'ব
 - ৫) অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি আৰু মহিলাৰ বাবে আসন সংৰক্ষণ হ'ব লাগে
 - ৬) পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহলৈ সম্পদ আবণ্টনৰ বাবে ৰাজ্যিক বিত্ত আয়োগ গঠন কৰা
 - ৭) পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ বাবে ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগ গঠন কৰিব লাগে

৭৩ সংখ্যক সংশোধনী আইন ১৯৯২ (73rd Amendment Act 1992)-

- ইয়াৰ দ্বাৰা সংবিধানত 'পঞ্চায়তসমূহ' শীৰ্ষক নতুন নৱম খণ্ড সংযোজন কৰা হয়।
- ইয়াত ২৪৩ৰ পৰা ২৪৩ অ' অনুচ্ছেদ আছে
- এই আইনখনে সংবিধানত ১১ নং অনুসূচীও সংযোজন কৰিছে য'ত ২৪৩ জি ত ব্যাখ্যা কৰা অনুসৰি পঞ্চায়তৰ ২৯টা কাম সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে
- আইনখনৰ বিধানসমূহ বাধ্যতামূলক আৰু স্বেচ্ছামূলক হিচাপে গোট কৰা হ'ব পাৰে। ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে বাধ্যতামূলক বিধানসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো বাধ্যতামূলক আৰু স্বেচ্ছামূলক বিধানসমূহ ৰাজ্যসমূহৰ বিবেচনাধীন

আইনখনৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্যসমূহ (Salient Features of the Act)-

১) গ্রাম সভাৰ অনুচ্ছেদ ২৪৩ক (Gram Sabha Article 243A)

- গ্রাম সভা হৈছে পঞ্চায়ত ৰাজ ব্যৱস্থাৰ ভেটি
- গ্রাম সভা গাঁৱৰ নিৰ্বাচনী তালিকাত নাম থকা সকলো ব্যক্তিকে গঠিত
- ৰাজ্যিক বিধানসভাই গ্রাম সভাৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য নিৰ্ধাৰণ কৰে

২) তিনিটা স্তৰৰ ব্যৱস্থা ২৪৩ খ (Three-tier System 243B)

- প্ৰতিখন ৰাজ্যই গাঁও, মধ্যম আৰু জিলা পৰ্যায়ত তিনিটা স্তৰৰ ব্যৱস্থা ৰূপায়ণ কৰিব লাগে
- ২০ লাখতকৈ অধিক জনসংখ্যা থকা ৰাজ্যই মধ্যম স্তৰ গঠন কৰিব নোৱাৰিব

৩) সদস্য আৰু অধ্যক্ষ নিৰ্বাচন ২৪৩ গ (Election of Members and Chairpersons 243C)

- তিনিটা স্তৰৰ সকলো সদস্যকে পোনপটীয়াকৈ জনসাধাৰণে নিৰ্বাচন কৰিব
- মধ্যম আৰু জিলা পৰ্যায়ৰ অধ্যক্ষসকলক তেওঁলোকৰ মাজৰ পৰা নিৰ্বাচিত সদস্যসকলে পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰিব
- গাঁও পঞ্চায়ত পৰ্যায়ৰ অধ্যক্ষক ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে নিৰ্ধাৰণ কৰা ধৰণে নিৰ্বাচিত কৰা হ'ব

৪) আসন সংৰক্ষণ ২৪৩ ঘ (Reservation of Seats 243 D)

- এই আইনখনে পঞ্চায়ত অঞ্চলৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ অনুপাতে পঞ্চায়তৰ তিনিওটা স্তৰতে অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিসমূহৰ বাবে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিছে
- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে যিকোনো স্তৰৰ অধ্যক্ষৰ কাৰ্যালয় সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিব
- অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ মহিলাকে ধৰি মহিলাৰ বাবে এক তৃতীয়াংশতকৈ কম নহয় আসন সংৰক্ষণ হ'ব লাগে
- তিনিওটা স্তৰৰ অধ্যক্ষৰ বাবে মুঠ আসনৰ এক তৃতীয়াংশতকৈ কম নহয় মহিলাৰ বাবেও সংৰক্ষিত হ'ব লাগে
- ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলে ৰাজ্যৰ আন যিকোনো পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে

৫) পঞ্চায়তৰ সময়সীমা ২৪৩ ঙ (Duration of Panchayats 243E)

- এই আইনত সকলো স্তৰৰ বাবে পাঁচ বছৰৰ কাৰ্যকালৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে
- ৫ বছৰৰ আগতে পূৰ্বতে ভংগ হ'লে ৬ মাহৰ ভিতৰত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰিব লাগে
- বাকী থকা সময়ছোৱা (সম্পূৰ্ণ ৫ বছৰ নহয়) কাৰ্যালয়ত থাকিব নতুন সংস্থাটো
- সোঁৱৰাই দিয়াৰ সময় ছমাহতকৈ কম হ'লে উপ-নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই

৬) অযোগ্যতা ২৪৩ চ (Disqualifications 243 F)

- সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে বলবৎ থকা যিকোনো আইন অনুসৰি সদস্যক অযোগ্য ঘোষণা কৰিব পাৰি
- পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানৰ বাবে ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলে প্ৰস্তুত কৰা যিকোনো আইনৰ অধীনতো তেওঁক অযোগ্য ঘোষণা কৰিব পাৰি
- পঞ্চায়ত ৰাজ প্ৰতিষ্ঠানৰ সদস্য হ'বলৈ নূন্যতম বয়স ২১ বছৰ

৭) পঞ্চায়তৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য ২৪৩ ছ (Powers and Functions of Panchayats 243 G)

- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে পঞ্চায়তসমূহৰ বাবে ক্ষমতা আৰু কাম-কাজ প্ৰদান কৰিব পাৰে
- ইয়াৰ ভিতৰত অৰ্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু সামাজিক ন্যায্যৰ বাবে পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰা, চৰকাৰী আঁচনি ৰূপায়ণ কৰা আদি অন্তৰ্ভুক্ত
- ২৯টা কাৰ্য্য একাদশ সূচীত তালিকাভুক্ত কৰা হৈছে

৮) বিত্ত ২৪৩ জ (Finances 243 H)

- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে পঞ্চায়তক কৰ, শুল্ক, টোল আৰু মাচুল আৰোপ, সংগ্ৰহ আৰু উপযুক্ত কৰাৰ বাবে অনুমোদন দিব পাৰে
- ৰাজ্য চৰকাৰে সংগ্ৰহ কৰা কিছুমান কৰ ৰাজ্যৰ বিধায়িনীও নিযুক্তি দিব পাৰে
- পঞ্চায়তসমূহক সাহায্য হিচাপে অনুদানও দিব পাৰে
- পঞ্চায়তসমূহক ক্ৰেডিট প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে

৯) বিত্ত আয়োগ ২৪৩ ঈ (Finance Commission 243 I)

- এখন ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালে পঞ্চায়তসমূহৰ আৰ্থিক অৱস্থাৰ পৰ্যালোচনাৰ বাবে প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে বিত্ত আয়োগ গঠন কৰে
- ইয়াত ৰাজ্য চৰকাৰ আৰু পঞ্চায়তৰ মাজত ৰাজ্যই আৰোপ কৰা কৰ, শুল্ক আৰু টোলৰ নিকা উপাৰ্জন বিতৰণৰ বাবে পৰামৰ্শ দিয়া হৈছে
- ৰাজ্যপালে আয়োগৰ পৰামৰ্শ ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলৰ সন্মুখত ৰাখে

১০.একাউন্টৰ অভিত ২৪৩ জ (Audit of Accounts 243 J)

- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে একাউন্টৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু নিৰীক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰে

১১.ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগ ২৪৩ ট (State Election Commission 243 K)

- ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগে পঞ্চায়ত নিৰ্বাচনৰ লগত জড়িত সকলো কাম সম্পন্ন কৰে
- ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়ুক্তক ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা নিযুক্তি দিয়া হয়
- উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক অপসাৰণৰ পদ্ধতিৰ ওপৰতহে তেওঁক অপসাৰণ কৰিব পাৰিব

১২. কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত আবেদন ২৪৩ ঠ (Application to Union Territories 243 L)

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্দেশ দিব পাৰে যে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে পৰামৰ্শ দিব পৰা কিছু পৰিৱৰ্তন আৰু ব্যতিক্ৰমৰ সৈতে এই আইনৰ ব্যৱস্থা যিকোনো কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য হ'ব পাৰে

১৩. ৰেহাইপ্ৰাপ্ত ৰাজ্য আৰু অঞ্চল ২৪৩ ড (Exempted States and Areas 243 M)

- তলত দিয়া ৰাজ্যসমূহৰ ক্ষেত্ৰত এই আইন প্ৰযোজ্য নহয় –
 ১. জম্মু-কাশ্মীৰ
 ২. নাগালেণ্ড
 ৩. মেঘালয়
 ৪. মিজোৰাম
 ৫. ৰাজ্যসমূহত অনুসূচিত এলেকা আৰু জনজাতীয় অঞ্চল
 ৬. মণিপুৰৰ পাহাৰীয়া অঞ্চল যাৰ বাবে এখন জিলা পৰিষদ আছে
 ৭. পশ্চিম বংগৰ দাৰ্জিলিং জিলা যাৰ বাবে দাৰ্জিলিং গোৰ্খা পাহাৰ পৰিষদ আছে
- অৱশ্যে সংসদে এই আইনখন সংশোধন কৰি অনুসূচিত এলেকা আৰু জনজাতীয় এলেকালৈ সম্প্ৰসাৰিত কৰিব পাৰে

১৪. বৰ্তমানৰ আইন আৰু পঞ্চায়তসমূহ অব্যাহত ৰখা ২৪৩ চ (Continuation of Existing Laws and Panchayats 243 N)

- পঞ্চায়ত সম্পৰ্কীয় সকলো ৰাজ্যৰ আইন ৭৩ সংখ্যক সংশোধনী আইনৰ পিছত এবছৰলৈকে চলি থাকিব
- এই আইনৰ এবছৰৰ ভিতৰত ৰাজ্যই নতুন ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব লাগিব
- সেই সময়ত বিভিন্ন ৰাজ্যত বৰ্তমানৰ সকলো পঞ্চায়ত কাৰ্যকাল শেষ নোহোৱালৈকে বা ৰাজ্য চৰকাৰে ভংগ নোহোৱালৈকে চলি থাকিব

১৫. নিৰ্বাচনী বিষয়ত আদালতৰ হস্তক্ষেপত বাধা ২৪৩ ও (Bar to interference of Courts in Election Matters 243 O)

- সমষ্টিৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ বা আসন আবণ্টন সম্পৰ্কীয় যিকোনো আইনক কোনো আদালতত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব
- নিৰ্দিষ্ট কৰ্তৃপক্ষৰ ওচৰত দাখিল কৰা নিৰ্বাচনী আবেদনৰ বাহিৰে পঞ্চায়তলৈ কোনো নিৰ্বাচনক লৈ প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব

সংবিধানৰ একাদশ অনুসূচী (Eleventh Schedule of the Constitution)

- ইয়াত পঞ্চায়তৰ তলত দিয়া ১৯টা কাৰ্য্য সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে-

- ১) কৃষি আৰু কৃষি সম্প্রসাৰণ
- ২) ভূমি উন্নয়ন আৰু ভূমি সংস্কাৰ ৰূপায়ণ
- ৩) জলসিঞ্চন আৰু পানী ব্যৱস্থাপনা
- ৪) পশুপালন, দুগ্ধ আৰু হাঁহ-কুকুৰা
- ৫) মীন পালন
- ৬) সামাজিক বনানীকৰণ আৰু কৃষি বনানীকৰণ
- ৭) সবু সবু বনজ সামগ্ৰী
- ৮) খাদ্য প্ৰক্ৰিয়াকৰণ উদ্যোগকে ধৰি ক্ষুদ্ৰ উদ্যোগ
- ৯) খাদ্য গাঁও আৰু কুটিৰ উদ্যোগ
- ১০) গ্ৰাম্য গৃহ নিৰ্মাণ
- ১১) খোৱা পানী
- ১২) ইন্ধন আৰু পশুখাদ্য
- ১৩) পথ, কালভাৰ্ট, দলং, ফেৰী, জলপথ আৰু অন্যান্য যোগাযোগৰ মাধ্যম
- ১৪) বিদ্যুৎ বিতৰণকে ধৰি গ্ৰাম্য বিদ্যুৎকৰণ
- ১৫) অগতানুগতিক শক্তিৰ উৎস
- ১৬) দৰিদ্ৰতা নিৰাময় কাৰ্যসূচী
- ১৭) প্ৰাথমিক আৰু মাধ্যমিক বিদ্যালয়কে ধৰি শিক্ষা
- ১৮) কাৰিকৰী প্ৰশিক্ষণ আৰু বৃত্তিমূলক শিক্ষা
- ১৯) প্ৰাপ্তবয়স্ক আৰু অনানুষ্ঠানিক শিক্ষা
- ২০) পুষ্টিভঁৰাল
- ২১) সাংস্কৃতিক কাম-কাজ
- ২২) বজাৰ আৰু মেলা
- ২৩) চিকিৎসালয়, প্ৰাথমিক স্বাস্থ্য কেন্দ্ৰ আৰু ঔষধৰ দোকানকে ধৰি স্বাস্থ্য আৰু অনাময় ব্যৱস্থা
- ২৪) পৰিয়ালৰ কল্যাণ
- ২৫) মহিলা আৰু শিশুৰ বিকাশ
- ২৬) প্ৰতিবন্ধী আৰু মানসিকভাৱে মস্তৰ লোকৰ কল্যাণকে ধৰি সমাজ কল্যাণ
- ২৭) দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ বিশেষকৈ অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ কল্যাণ
- ২৮) ৰাজহুৱা বিতৰণ ব্যৱস্থা
- ২৯) সম্প্ৰদায়ৰ সম্পত্তিৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ

আইনৰ বাধ্যতামূলক আৰু স্বৈচ্ছামূলক ব্যৱস্থা (Compulsory and Voluntary Provisions of the Act)-

- তলত আইনখনৰ বাধ্যতামূলক বিধানসমূহ উল্লেখ কৰা হ'ল-
 - ১) গ্ৰাম সভাৰ আয়োজন
 - ২) তিনিটা স্তৰত পঞ্চায়ত স্থাপন
 - ৩) ৩ টা স্তৰত সকলো আসন পূৰণৰ বাবে প্ৰত্যক্ষ নিৰ্বাচন
 - ৪) মধ্যম আৰু জিলা পৰ্যায়ত অধ্যক্ষ পদৰ বাবে পৰোক্ষ নিৰ্বাচন
 - ৫) প্ৰাৰ্থীৰ নূন্যতম বয়স হিচাপে ২১ বছৰ
 - ৬) তিনিওটা স্তৰতে অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে আসন (সদস্য আৰু অধ্যক্ষ উভয়) সংৰক্ষণ
 - ৭) তিনিওটা স্তৰতে মহিলাৰ বাবে এক তৃতীয়াংশ আসন (সদস্য আৰু অধ্যক্ষ উভয়) সংৰক্ষণ
 - ৮) ৫ বছৰৰ নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকাল
 - ৯) ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগ
 - ১০) ৰাজ্যিক বিত্ত আয়োগ
- তলত স্বৈচ্ছামূলক ব্যৱস্থাসমূহ দিয়া হ'ল —
 - ১) নিজৰ সমষ্টিৰ অন্তৰ্গত পঞ্চায়তত সাংসদ আৰু বিধায়কক প্ৰতিনিধিত্ব প্ৰদান কৰা
 - ২) পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা
 - ৩) পঞ্চায়তক স্বায়ত্তশাসিত সংস্থা হিচাপে গঢ়ি তোলা
 - ৪) অৰ্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু সামাজিক ন্যায়ৰ পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ পঞ্চায়তসমূহক ক্ষমতা প্ৰদান কৰা
 - ৫) পঞ্চায়তসমূহক কিছুমান কৰ, শুল্ক আদি আৰোপ আৰু সংগ্ৰহৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা

পঞ্চায়ত (অনুসূচিত এলেকাকালৈ সম্প্ৰসাৰণ) আইন/ পেছা আইন, ১৯৯৬ৰ বিধান (Provisions of Panchayat (Extension to Scheduled Areas) Act/ PESA Act, 1996)

- সংবিধান অনুসৰি নৱম খণ্ডৰ ব্যৱস্থা পঞ্চম অনুসূচীৰ অঞ্চলসমূহৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহয়
- কিন্তু সংসদে এই বিধানসমূহ কিছু সংশোধনেৰে বৃদ্ধি কৰিব পাৰে
- সেই অনুসৰি সংসদে এই বিধানসমূহ পেছা আইন, ১৯৯৬ৰ জৰিয়তে অনুসূচিত অঞ্চলসমূহলৈ সম্প্ৰসাৰিত কৰে
- বৰ্তমান ১০খন ৰাজ্যত পঞ্চম অনুসূচী এলেকা আছে। অন্ধ্ৰ প্ৰদেশ, তেলেংগানা, ছত্তীশগড়, গুজৰাট, হিমাচল প্ৰদেশ, বাৰখণ্ড, মধ্যপ্ৰদেশ, মহাৰাষ্ট্ৰ, ওড়িশা আৰু ৰাজস্থান।

আইনখনৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ (Features of the Act)-

- অনুসূচিত এলেকাত পঞ্চায়তৰ বাবে ৰাজ্যিক আইন প্ৰথাগত আইন অনুসৰি হ'ব লাগে
- সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক উন্নয়নৰ পৰিকল্পনা, কাৰ্যসূচী আৰু প্ৰকল্পসমূহ অনুমোদন কৰাৰ কৰ্তৃত্ব গ্ৰাম সভাৰ আছে

- দৰিদ্ৰতা নিৰাময় কাৰ্যসূচীৰ অধীনত হিতাধিকাৰী চিনাক্তকৰণৰ দায়িত্ব গ্ৰামসভাৰ
- অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে সংৰক্ষণ আসনৰ আধাতকৈ কম হ'ব নালাগে
- তিনিওটা স্তৰৰ অধ্যক্ষৰ সকলো আসন অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে সংৰক্ষিত হ'ব লাগে
- উন্নয়নমূলক প্ৰকল্পৰ বাবে মাটি অধিগ্ৰহণ কৰাৰ লগতে ক্ষতিগ্ৰস্ত লোকসকলক পুনৰ সংস্থাপন কৰাৰ সময়ত গ্ৰামসভাৰ পৰামৰ্শ লোৱা উচিত
- তেওঁলোকৰ অঞ্চলত সবু সবু খনিজ খননৰ অনুজ্ঞাপত্ৰ দিয়াৰ বাবে গ্ৰাম সভাৰ অনুমতিৰ প্ৰয়োজন
- পঞ্চায়তসমূহক নিম্নোক্ত ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হয় –

১/ মাদক দ্ৰব্যৰ নিষেধাজ্ঞা বলবৎ কৰা

২/ সবু সবু বন উৎপাদনৰ মালিকীস্বত্ব

৩/ জনজাতীয় ভূমিৰ বিচ্ছিন্নতা ৰোধ কৰা

৪/ গাঁৱৰ বজাৰ পৰিচালনা কৰা

৫/ ধন ঋণ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা

পঞ্চায়ত সম্পৰ্কীয় অনুচ্ছেদ (Articles Related to Panchayats)-

- অনুচ্ছেদ ২৪৩ -সংজ্ঞা
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ক -গ্ৰাম সভা
- অনুচ্ছেদ ২৪৩খ -তিনিটা স্তৰত পঞ্চায়তৰ সংবিধান
- অনুচ্ছেদ ২৪৩গ -পঞ্চায়তৰ গঠন
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ঘ -অনুসূচিত জাতি, অনুসূচিত জনজাতি আৰু মহিলাৰ বাবে আসন সংৰক্ষণ
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ঙ -পঞ্চায়তসমূহৰ সময়সীমা
- অনুচ্ছেদ ২৪৩চ -সদস্যপদৰ অযোগ্যতা
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ছ -পঞ্চায়তৰ ক্ষমতা, কৰ্তৃত্ব আৰু দায়িত্ব
- অনুচ্ছেদ ২৪৩জ – কৰ আৰোপ কৰাৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ঝ – ৰাজ্যিক বিত্ত আয়োগ
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ঞ –পঞ্চায়তসমূহৰ হিচাপ নিৰীক্ষণ
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ট -পঞ্চায়তসমূহৰ নিৰ্বাচন
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ঠ – কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলসমূহত আবেদন
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ড -কিছুমান বিশেষ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য নহ'বলগীয়া অংশ
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ঢ -বৰ্তমানৰ আইন আৰু পঞ্চায়তসমূহ অব্যাহত ৰখা
- অনুচ্ছেদ ২৪৩ণ -নিৰ্বাচনী বিষয়ত আদালতৰ হস্তক্ষেপত বাধা

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন

১.তলৰ কোনটো পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ বৈশিষ্ট্য নহয়? (২০১৮)

(ক) তিনিটা স্তৰৰ গাঁথনি (খ) প্ৰত্যক্ষ নিৰ্বাচন

(গ) আসন সংৰক্ষণ **(ঘ) ওপৰৰ কোনোটোৱেই নহয়**

উত্তৰ - (ঘ) ওপৰৰ কোনোটোৱেই নহয়

২.‘পঞ্চায়তী ৰাজ’ ভাৰতত প্ৰথমবাৰৰ বাবে ১৯৫৯ চনৰ অক্টোবৰ মাহত তলৰ কোনখন ৰাজ্যত প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছিল? (২০১৫)

(ক) ৰাজস্থান (খ) তামিলনাডু (গ) কেৰালা (ঘ) কৰ্ণাটক

উত্তৰ - (ক) ৰাজস্থান

৩.ভাৰতত কাক ‘স্থানীয় স্বশাসনৰ পিতৃ’ বুলি জনা যায়? (২০১৪)

(ক) লৰ্ড আমহাষ্ট **(খ) লৰ্ড ৰিপন** (গ) লৰ্ড লিটন (ঘ) লৰ্ড বেণ্টিংক

উত্তৰ - (খ) লৰ্ড ৰিপন

৪.পঞ্চায়তীৰাজ প্ৰতিষ্ঠানৰ ভিত্তিত বিকেন্দ্ৰীকৃত পৰিকল্পনাৰ পৰামৰ্শ দিছিল (২০১৩)

(ক) অশোক মেহতা সমিতি (খ) গাডগিল সমিতি

(গ) মহালানোবিছ সমিতি। **(ঘ) বলৱন্ত ৰায় মেহতা সমিতি**

উত্তৰ - (ঘ) বলৱন্ত ৰায় মেহতা সমিতি

৫.পঞ্চায়তীৰাজ প্ৰতিষ্ঠানসমূহ (১৯৯৮) ৰ অধীনত সাংবিধানিক সংস্থালৈ পৰিণত হয়

(ক) সংবিধানৰ ১২ নং দফা

(খ) সংবিধানৰ ৪০ নং দফা

(গ) ১৯৮৯ চনৰ ৬৪ সংখ্যক সংশোধনী বিধেয়ক

(ঘ) সংবিধানৰ ৭৩ আৰু ৭৪ সংখ্যক সংশোধনী (১৯৯২)

উত্তৰ - (ঘ) সংবিধানৰ ৭৩ আৰু ৭৪ সংখ্যক সংশোধনী (১৯৯২)

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

পৌৰসভা (Municipality)

- ভাৰতত ৮ প্ৰকাৰৰ নগৰীয়া স্থানীয় সংস্থা আছে
 - ১) পৌৰ নিগম (বৃহৎ চহৰৰ প্ৰশাসনৰ বাবে)
 - ২) পৌৰসভা (ক্ষুদ্ৰ চহৰৰ প্ৰশাসনৰ বাবে)
 - ৩) অধিসূচিত অঞ্চল সমিতি (এখন পৌৰসভাৰ বাবে চৰ্ত পূৰণ নকৰা দ্ৰুত উন্নয়নশীল চহৰৰ প্ৰশাসনৰ বাবে)
 - ৪) টাউন অঞ্চল কমিটি (ক্ষুদ্ৰ চহৰৰ প্ৰশাসনৰ বাবে)
 - ৫) কেণ্টনমেন্ট ব'ৰ্ড (কেণ্টনমেন্ট অঞ্চলত অসামৰিক জনসংখ্যাৰ বাবে পৌৰ প্ৰশাসন)
 - ৬) টাউনশ্বিপ (কৰ্মচাৰীসকলক অসামৰিক সুবিধা প্ৰদান কৰিবলৈ বৃহৎ ৰাজহুৱা উদ্যোগে স্থাপন কৰা নগৰ চৰকাৰ)
 - ৭) বন্দৰ ট্ৰাষ্ট (বন্দৰ অঞ্চলৰ প্ৰশাসনৰ বাবে)
 - ৮) বিশেষ উদ্দেশ্যৰ সংস্থা (হাউছিং ব'ৰ্ডৰ দৰে বিভিন্ন উদ্দেশ্যৰ বাবে চৰকাৰী সংস্থা)
- ১৯৯২ চনৰ ৭৪ সংখ্যক সংশোধনী আইনৰ জৰিয়তে এই ব্যৱস্থাটো সাংবিধানিককৰণ কৰা হৈছিল

নগৰ প্ৰশাসনৰ ইতিহাস (History of Urban Bodies)

- ভাৰতৰ প্ৰথম পৌৰ নিগম ১৬৮৭-৮৮ চনত মাদ্ৰাজত ব্ৰিটিছে স্থাপন কৰিছিল
- ১৭২৬ চনত বম্বে আৰু কলিকতাত পৌৰ নিগম স্থাপন কৰা হয়
- ১৮৭০ চনত ভাইচৰয় মেয়'ৰ প্ৰস্তাৱত স্থানীয় আত্মশাসনৰ বাবে বিত্তীয় বিকেন্দ্ৰীকৰণ কল্পনা কৰা হৈছিল
- ভাইচৰয় ৰিপনৰ ৰিজ'লিউচনক স্থানীয় আত্মশাসনৰ মেগনা কাৰ্টা বুলি জনা যায়
- ভাৰতৰ স্থানীয় স্বশাসনৰ পিতৃ হিচাপেও ৰিপন পৰিচিত
- স্থানীয় স্বশাসনক ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯১৯ত বদলি বিষয় হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল
- ১৯২৪ চনত কেন্দ্ৰীয় বিধায়িনী দলে কেণ্টনমেন্ট আইন গৃহীত কৰে
- ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ত স্থানীয় স্বশাসনক প্ৰাদেশিক বস্তু হিচাপে ঘোষণা কৰা হৈছিল

৭৪ নং সংশোধনী আইন, ১৯৯২ (74th Amendment Act, 1992)

- এই আইনখনে 'পৌৰসভা' শীৰ্ষক নতুন খণ্ড নৱম ক সংযোজন কৰিছে

- ইয়াত ২৪৩পিৰ পৰা ২৪৩ জেডজিলৈকে অনুচ্ছেদ আছে
- এই আইনখনত পৌৰসভাৰ কাম-কাজৰ বিষয়ে বিশদভাৱে উল্লেখ কৰা দ্বাদশ অনুসূচীও সংযোজন কৰা হৈছে। ইয়াত ২৪৩ ডব্লিউ অনুচ্ছেদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে

৭৪ নং সংশোধনী আইনখনৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য (Salient Features of 74th Amendment Act)

১. তিনি প্ৰকাৰৰ পৌৰসভা

- গ্ৰাম্য আৰু চহৰীয়া অঞ্চলৰ মাজৰ সংক্ৰমণকালীন এলেকাৰ বাবে এখন নগৰ পঞ্চায়ত
- সবু চহৰ এলেকাৰ বাবে এখন পৌৰসভা
- বৃহত্তৰ চহৰ এলেকাৰ বাবে এটা পৌৰ নিগম

২. ৰচনা

- সকলো সদস্যকে পোনপটীয়াকৈ প্ৰতিটো ৱাৰ্ডৰ লোকে নিৰ্বাচন কৰে
- ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলে পৌৰসভাৰ অধ্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ ধৰণ দিব পাৰে

৩. ৱাৰ্ড কমিটি

- ৩ লাখ বা তাতকৈ অধিক জনসংখ্যা থকা পৌৰসভাত একেলগে এটা বা ততোধিক ৱাৰ্ডৰ বাবে ৱাৰ্ড কমিটি গঠন কৰিব লাগে
- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে ৱাৰ্ড কমিটিলৈ গঠন, ভূখণ্ডৰ এলেকা আৰু নিৰ্বাচনৰ ধৰণৰ সৈতে জড়িত ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে

৪. আসনৰ সংৰক্ষণ

- এই আইনখনে পৌৰসভা অঞ্চলৰ মুঠ জনসংখ্যাৰ অনুপাতে সকলো পৌৰসভাতে অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিছে
- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে অধ্যক্ষৰ কাৰ্যালয় সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিব
- অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ মহিলাকে ধৰি মহিলাৰ বাবে এক তৃতীয়াংশতকৈ কম নহয় আসন সংৰক্ষণ কৰিব লাগে
- অধ্যক্ষৰ বাবে মুঠ আসনৰ এক তৃতীয়াংশতকৈ কম নহয় মহিলাৰ বাবেও সংৰক্ষিত হ'ব লাগে
- ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলে ৰাজ্যৰ আন যিকোনো পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে

৫. পৌৰসভাৰ সময়সীমা

- এই আইনত পাঁচ বছৰৰ কাৰ্যকালৰ ব্যৱস্থা আছে
- ৫ বছৰৰ আগতে পূৰ্বতে ভংগ হ'লে ৬ মাহৰ ভিতৰত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰিব লাগে
- নতুন ব্যক্তিজনৈ সোঁৱৰাই দিয়া সময়ছোৱাৰ বাবে কাৰ্যালয়ত থাকিব (সম্পূৰ্ণ ৫ বছৰৰ বাবে নহয়)
- সোঁৱৰাই দিয়াৰ সময় ছমাহতকৈ কম হ'লে উপ-নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ প্ৰয়োজন নাই

৬. অযোগ্যতা

- সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলৰ নিৰ্বাচনৰ বাবে বলবৎ থকা যিকোনো আইন অনুসৰি এজন সদস্যক অযোগ্য ঘোষণা কৰিব পাৰি
- পৌৰসভাৰ প্ৰতিষ্ঠানৰ বাবে ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে প্ৰস্তুত কৰা যিকোনো আইনৰ অধীনতো তেওঁক অযোগ্য ঘোষণা কৰিব পাৰি
- পৌৰসভাৰ সদস্য হ'বলৈ নূন্যতম বয়স ২১ বছৰ
- ৰাজ্যৰ বিধায়িনী দলে অযোগ্যতাৰ সৈতে জড়িত গোচৰসমূহ বিবেচনা কৰাৰ কৰ্তৃত্বৰ সিদ্ধান্ত লয়

৭. পৌৰসভাৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য

- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে পৌৰসভাৰ বাবে ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্য প্ৰদান কৰিব পাৰে
- ইয়াত অৰ্থনৈতিক উন্নয়ন আৰু সামাজিক ন্যায়ৰ বাবে পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰা আৰু চৰকাৰী আঁচনি ৰূপায়ণ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে
- দ্বাদশ সূচীত ১৮টা কাৰ্য্য তালিকাভুক্ত কৰা হৈছে

৮. বিত্ত

- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে পৌৰসভাসমূহক কৰ, শুল্ক, টোল আৰু মাচুল আৰোপ, সংগ্ৰহ আৰু উপযুক্ত কৰিবলৈ কৰ্তৃত্ব দিব পাৰে
- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে ৰাজ্য চৰকাৰে সংগ্ৰহ কৰা কিছুমান কৰ পৌৰসভাৰ ওপৰতো অপৰ্ণ কৰিব পাৰে
- পৌৰসভাসমূহক সাহায্যৰ ক্ষেত্ৰত অনুদানও প্ৰদান কৰিব পাৰে
- পৌৰসভাসমূহক ঋণ প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে

৯. বিত্ত আয়োগ

- পঞ্চায়তৰ বাবে গঠন কৰা বিত্ত আয়োগে পৌৰসভাৰ বাবেও কাম কৰিব

১০. একাউণ্টৰ অডিট

- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে একাউণ্টৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ আৰু নিৰীক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰে

১১. ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগ

- ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগে পৌৰসভা নিৰ্বাচনৰ সৈতে জড়িত সকলো কাম কৰে

১২. কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত আবেদন

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্দেশ দিব পাৰে যে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে পৰামৰ্শ দিব পৰা কিছু পৰিৱৰ্তন আৰু ব্যতিক্ৰমৰ সৈতে এই আইনৰ ব্যৱস্থা যিকোনো কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য হ'ব পাৰে

১৩. ৰেহাই দিয়া অঞ্চল

- তলত উল্লেখ কৰা ক্ষেত্ৰসমূহৰ ক্ষেত্ৰত এই আইন প্ৰযোজ্য নহয়
- ✓ ৰাজ্যসমূহত অনুসূচিত এলেকা আৰু জনজাতীয় অঞ্চল
- ✓ পশ্চিম বংগৰ দাৰ্জিলিং জিলা যাৰ বাবে দাৰ্জিলিং গোৰ্খা পাহাৰ পৰিষদ আছে

১৪.জিলা পৰিকল্পনা সমিতি

- প্ৰতিখন ৰাজ্যই জিলা পৰ্যায়ত এখন জিলা পৰিকল্পনা সমিতি গঠন কৰিব
- ই জিলাখনৰ পঞ্চায়ত আৰু পৌৰসভাসমূহে প্ৰস্তুত কৰা পৰিকল্পনাসমূহ একত্ৰিত কৰে আৰু জিলাৰ বাবে উন্নয়ন পৰিকল্পনাৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰে
- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে তলত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহ সম্পৰ্কিত কৰিব পাৰে:
 - ১) জিলা পৰিকল্পনা সমিতিৰ গঠন
 - ২) সদস্য নিৰ্বাচনৰ ধৰণ
 - ৩) এই সমিতিৰ কাম
 - ৪) অধ্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ ধৰণ
- অধ্যক্ষই জিলা পৰিকল্পনা ৰাজ্য চৰকাৰলৈ প্ৰেৰণ কৰিব

১৫.মহানগৰ পৰিকল্পনা সমিতি

- মহানগৰ মানে ১০ লাখতকৈ অধিক জনসংখ্যা থকা অঞ্চল
- ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে তলত উল্লেখ কৰা বিধানসমূহ সম্পৰ্কিত কৰিব পাৰে:
 - ১) মহানগৰ পৰিকল্পনা সমিতিৰ গঠন
 - ২) সদস্য নিৰ্বাচনৰ ধৰণ
 - ৩) এনে সমিতিত কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ প্ৰতিনিধিত্ব
 - ৪) এই সমিতিৰ কাম-কাজ
 - ৫) অধ্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ ধৰণ
- অধ্যক্ষই পৰিকল্পনাটো ৰাজ্যিক পৰিকল্পনা আয়োগলৈ প্ৰেৰণ কৰিব

১৬.বৰ্তমানৰ আইন আৰু পৌৰসভাসমূহ অব্যাহত ৰখা

- পৌৰসভাৰ সৈতে জড়িত সকলো প্ৰস্থান কৰা ৰাজ্যিক আইন ৭৪ সংশোধনী আইনখনৰ পিছত এবছৰৰ বাবে চলি থাকিব।
- আইনখনৰ এবছৰৰ ভিতৰত ৰাজ্যখনে নতুন ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিব লাগিব
- সেই সময়ত বিভিন্ন ৰাজ্যৰ সকলো বৰ্তমানৰ পৌৰসভাই কাৰ্যকাল শেষ নোহোৱালৈকে বা ৰাজ্য চৰকাৰে ভংগ নকৰালৈকে চলি থাকিব

১৭.নিৰ্বাচনী বিষয়ত আদালতৰ হস্তক্ষেপত বাধা

- সমষ্টিৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ বা আসন আবণ্টন সম্পৰ্কীয় যিকোনো আইনক কোনো আদালতত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব
- নিৰ্দিষ্ট কৰ্তৃপক্ষৰ ওচৰত দাখিল কৰা নিৰ্বাচনী আবেদনৰ বাহিৰে পৌৰসভাৰ কোনো নিৰ্বাচনক লৈ প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব

সংবিধানৰ দ্বাদশ অনুসূচী (12th Schedule of the Constitution)

- ইয়াত পৌৰসভাৰ সৈতে জড়িত তলত দিয়া ১৮টা কাৰ্য্যকৰী বস্তু আছে –

- ১) নগৰ পৰিকল্পনা
- ২) ভূমি ব্যৱহাৰৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু অট্টালিকা নিৰ্মাণ
- ৩) অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক উন্নয়নৰ বাবে পৰিকল্পনা
- ৪) পথ আৰু দলং
- ৫) ঘৰুৱা, উদ্যোগিক আৰু বাণিজ্যিক উদ্দেশ্যত পানী যোগান
- ৬) জনস্বাস্থ্য, অনাময় আৰু কঠিন আৱৰ্জনা ব্যৱস্থাপনা
- ৭) অগ্নিনিৰ্বাপক সেৱা
- ৮) নগৰীয়া বনানীকৰণ আৰু পৰিৱেশ সুৰক্ষা
- ৯) প্ৰতিবন্ধী আৰু মানসিকভাৱে মন্থৰকে ধৰি দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষা কৰা
- ১০) ৰক্ষি উন্নয়ন
- ১১) চহৰৰ দৰিদ্ৰতা দূৰীকৰণ
- ১২) উদ্যান, বাগিচা আৰু খেলপথাৰ আদি চহৰৰ সুবিধাসমূহৰ ব্যৱস্থা
- ১৩) সাংস্কৃতিক আৰু শৈক্ষিক দিশসমূহৰ প্ৰসাৰ
- ১৪) সমাধিস্থল
- ১৫) গৰু পুখুৰী আৰু জীৱ-জন্তুৰ ওপৰত হোৱা নিষ্ঠুৰতা প্ৰতিৰোধ
- ১৬) জন্ম-মৃত্যুৰ পঞ্জীয়নৰ দৰে পৰিসংখ্যা
- ১৭) ৰাজপথৰ পোহৰ, পাৰ্কিং স্লট আৰু বাছ ষ্টপ আদি ৰাজহুৱা সুবিধা
- ১৮) কটা ঘৰ আৰু চামৰাৰ কাৰখানাৰ নিয়ন্ত্ৰণ

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

ভাৰতত নিৰ্বাচনী ব্যৱস্থা (Electoral System in India)

ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগ (Election Commission of India)

- ৩২৪ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতৰ নিৰ্বাচনী আয়োগৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে (পঞ্চদশ খণ্ড)
- ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি, সংসদৰ দুটা সদন, ৰাজ্যিক বিধানসভা আৰু ৰাজ্যিক বিধান পৰিষদৰ কাৰ্যালয়ৰ নিৰ্বাচন পৰিচালনা কৰে
- আয়োগে ৰাজনৈতিক দলসমূহক স্বীকৃতি দিয়ে আৰু স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ বিভাজন/একত্ৰীকৰণৰ সৈতে জড়িত বিবাদসমূহ সমাধান কৰে
- মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত আৰু আয়ুক্তসকলক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰ সংখ্যা ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সময়ে সময়ে নিৰ্ধাৰণ কৰে
- ১৯৯৩ চনত এই সংস্থাটো মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত আৰু ২ জন আয়ুক্তৰ দ্বাৰা গঠন কৰা হয়
- দৰমহা উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সমান
- মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰ কাৰ্যকাল ৬ বছৰ বা ৬৫ বছৰ বয়স
- সংবিধানত নিৰ্বাচন আয়োগৰ সদস্যসকলৰ কাৰ্যকাল নিৰ্দিষ্ট কৰা হোৱা নাই।
- মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তক অপসাৰণৰ পদ্ধতি ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ দৰেই (সংসদৰ দুয়োটা সদনৰ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাইহে অপসাৰণ কৰিব পাৰিব)
- নিৰ্বাচন আয়ুক্তক অপসাৰণৰ কোনো পদ্ধতি নাই
- অপসাৰণৰ ভিত্তি প্ৰমাণিত হৈছে অসৎ আচৰণ আৰু অক্ষমতা
- ইয়াক সংসদে বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে ভোট দিয়াৰ প্ৰয়োজন
- নিৰ্বাচন আয়ুক্ত আৰু আঞ্চলিক আয়ুক্তক অপসাৰণৰ বাবে মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্তৰ পৰামৰ্শ বাধ্যতামূলক

ৰাষ্ট্ৰীয় আৰু ৰাজ্যিক দল (National and State Party)

- ভাৰতীয় নিৰ্বাচন আয়োগে ৰাজনৈতিক দলসমূহক পঞ্জীয়ন কৰি ৰাষ্ট্ৰীয় বা ৰাজ্যিক দল হিচাপে স্বীকৃতি দিয়ে

ৰাষ্ট্ৰীয় দল/ সৰ্বভাৰতীয় দল হিচাপে স্বীকৃতিৰ চৰ্ত (Conditions for Recognition as National Party/ All India Party)

১) লোকসভা বা ৰাজ্যিক বিধানসভাত ৪ বা তাতকৈ অধিক ৰাজ্যত ভোটগ্ৰহণ কৰা ভোটৰ কমেও ৬ শতাংশ ভোট লাভ কৰে

ইয়াৰ উপৰিও ই যিকোনো ৰাজ্যৰ পৰা লোকসভালৈ ৪ বা তাতকৈ অধিক আসন লাভ কৰে

২) যদি কোনো দলে তিনিখন ভিন্ন ৰাজ্যৰ পৰা লোকসভালৈ (এয়া ১১খন আসন) মুঠ আসনৰ ২ শতাংশ আসন লাভ কৰে

৩) যদি দলটোৱে চাৰিখন ৰাজ্যত ৰাজ্যিক পক্ষ হিচাপে স্বীকৃতি লাভ কৰে

ৰাজ্যিক পক্ষ/ আঞ্চলিক পক্ষ হিচাপে স্বীকৃতিৰ চৰ্ত(Conditions for Recognition as State party/ Regional party)

১) যদি কোনো দলে ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ নিৰ্বাচনত ভোটগ্ৰহণ কৰা ৬ শতাংশ ভোট লাভ কৰে আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ কমেও দুখন আসন লাভ কৰে

২) যদিহে ৰাজ্যৰ পৰা লোকসভা নিৰ্বাচনত ৬ শতাংশ বৈধ ভোট লাভ কৰে আৰু একেখন ৰাজ্যৰ পৰা লোকসভালৈ অন্ততঃ এখন আসন লাভ কৰে

৩) যদি দলটোৱে ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ ৩ শতাংশ আসন লাভ কৰে বা ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ ৩খন আসন লাভ কৰে যিটো অধিক হয়

৪) যদিহে দলটোৱে সতীৰ্থৰ পৰা প্ৰতিখন ২৫খন লোকসভা আসনৰ বিপৰীতে এখনকৈ লোকসভা আসন লাভ কৰে

৫) লোকসভা বা ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ বাবে ৰাজ্যত অনুষ্ঠিত হোৱা নিৰ্বাচনত যদি দলে মুঠ বৈধ ভোটৰ ৮ শতাংশ লাভ কৰে (২০১১ চনত সংযোজিত)

ভাৰতত নিৰ্বাচন (Elections in India)

- সংবিধানৰ পঞ্চদশ খণ্ডৰ ৩২৪ৰ পৰা ৩২৯ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতৰ নিৰ্বাচনী ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে

অনুচ্ছেদ ৩২৪ – ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগে সংসদ, ৰাজ্যিক বিধায়িনী দল, ভাৰতৰ সভাপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰে

অনুচ্ছেদ ৩২৫- প্ৰতিটো সমষ্টিৰ বাবে এটাকৈ সাধাৰণ নিৰ্বাচনী তালিকা আছে।

কোনো ব্যক্তি ধৰ্ম, জাতি, লিংগ বা কোনো এটাৰ ভিত্তিত নিৰ্বাচনী তালিকাত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱাৰ অযোগ্য নহয়

অনুচ্ছেদ ৩২৬- এই নিৰ্বাচন সাৰ্বজনীন প্ৰাপ্তবয়স্ক ফ্ৰেঞ্চাইজিৰ নীতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হৈছে। ১৮ বছৰৰ ওপৰৰ প্ৰতিজন নাগৰিকৰ ভোটাধিকাৰ আছে

অনুচ্ছেদ ৩২৭- সংসদে সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভালৈ নিৰ্বাচন সম্পৰ্কীয় বিষয় যেনে নিৰ্বাচনী তালিকা প্ৰস্তুত কৰা আৰু সমষ্টিৰ সীমা নিৰ্ধাৰণৰ ব্যৱস্থা কৰে

অনুচ্ছেদ ৩২৮- ৰাজ্যিক বিধানসভাই ৰাজ্যিক বিধানসভালৈ নিৰ্বাচনৰ সৈতে জড়িত বিষয়সমূহত সংসদে প্ৰস্তুত কৰা আইনখনৰ পৰিপূৰক হিচাপেও আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে

অনুচ্ছেদ ৩২৯- এই সমষ্টিসমূহৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ আৰু আসন আবণ্টন সম্পৰ্কীয় আইনক কোনো আদালতত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব

- ৩২৩ খ অনুচ্ছেদত সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলক নিৰ্বাচনী গোচৰৰ বিচাৰৰ বাবে নিৰ্বাচনী ন্যায়াধিকৰণ স্থাপনৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে
- এতিয়ালৈকে এনে কোনো ন্যায়াধিকৰণ গঠন হোৱা নাই

নিৰ্বাচনী যন্ত্ৰপাতি (Election Machinery)

- ভাৰতীয় নিৰ্বাচন আয়োগ ব্যৱস্থাৰ শীৰ্ষত
- মুখ্য নিৰ্বাচনী বিষয়া হ'ল কোনো ৰাজ্য বা কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলত নিৰ্বাচনৰ তত্বাৱধায়ক। তেওঁ নিৰ্বাচন আয়োগৰ তত্বাৱধানত আছে
- জিলা নিৰ্বাচনী বিষয়াই জিলাখনৰ নিৰ্বাচনৰ তদাৰক কৰে আৰু ৰাজ্যৰ মুখ্য নিৰ্বাচনী বিষয়াৰ অধীনত কাম কৰে
- বিটানিং অফিচাৰ হ'ল কোনো সমষ্টিত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ দায়িত্ব থকা বিষয়া। তেওঁক ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগে নিযুক্তি দিয়ে
- প্ৰতিটো সমষ্টিৰ নিৰ্বাচনী তালিকা প্ৰস্তুত কৰাৰ দায়িত্ব নিৰ্বাচনী পঞ্জীয়ন বিষয়াৰ
- ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগেও তেওঁক নিযুক্তি দিয়ে
- প্ৰিজাইডিং অফিচাৰে এটা ভোটগ্ৰহণ কেন্দ্ৰত ভোটগ্ৰহণ কৰে। জিলা নিৰ্বাচন বিষয়াই প্ৰিজাইডিং বিষয়া নিযুক্তি দিয়ে

ভাৰতত নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ (Electoral Reforms in India)

নিম্নোক্ত সমিতিসমূহে ভাৰতৰ নিৰ্বাচনী সংস্কাৰৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিছে –

১. ১৯৭১ চনত জগাননাথ ৰাওৰ নেতৃত্বত নিৰ্বাচনী আইনলৈ যুটীয়া সংসদীয় সমিতি
২. ১৯৭৪ চনত লোক নায়ক জয় পৰকাশ নাৰায়ণে গঠন কৰা তাৰকুণ্ডে কমিটি
৩. ১৯৯০: দীনেশ গোস্বামী কমিটি
৪. ১৯৯৪: ভি কে কৃষ্ণ আয়েৰ কমিটি
৫. ১৯৯৮: ইন্দ্ৰজিৎ গুপ্ত কমিটি
৬. ১৯৯৯: ১৫তম ভাৰতীয় আইন আয়োগ

আৰ্হি আচৰণ বিধি (Model Code of Conduct)

- ১৯৬৭ চনত ইয়াক বলবৎ কৰা হয়
- ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক দলসমূহে ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগৰ সৈতে হোৱা আলোচনাত সৰ্বসন্মতিক্ৰমে ইয়াৰ ওপৰত সন্মতি প্ৰকাশ কৰে
- নিৰ্বাচনৰ পূৰ্বে ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগে ঘোষণা কৰে

- আদৰ্শ আচৰণ বিধি বলবৎ হ'লে চৰকাৰে কোনো নতুন প্ৰকল্প ঘোষণা কৰিব নোৱাৰে বা ৰাইজৰ অনুকূলতা নিশ্চিত কৰাৰ বাবে চৰকাৰী ক্ষমতাৰ অপব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে

সীমা নিৰ্ধাৰণ আয়োগ (Delimitation Commission)

- জনসংখ্যাৰ পৰিৱৰ্তনক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিবলৈ এখন দেশৰ ভূখণ্ডীয় সমষ্টিৰ সীমা বা সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰা প্ৰক্ৰিয়াক সীমা নিৰ্ধাৰণ বোলে।
- প্ৰতিটো লোকপিয়লৰ পিছত সংসদে সীমা নিৰ্ধাৰণ আইন প্ৰণয়ন কৰিব, অনুচ্ছেদ ৮২ অনুসৰি।
- ১৭০ অনুচ্ছেদ অনুসৰি, উক্ত আইন অনুসৰি প্ৰতিটো লোকপিয়লৰ পিছত ৰাজ্যসমূহেও ভূখণ্ডীয় সমষ্টিত শ্ৰেণীভুক্ত হয়।
- সীমা নিৰ্ধাৰণ আয়োগ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- সীমা নিৰ্ধাৰণ আয়োগৰ সদস্যসকলৰ ভিতৰত থাকিব -
উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এজন অৱসৰপ্ৰাপ্ত ন্যায়াধীশ
মুখ্য নিৰ্বাচন আয়ুক্ত
ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়ুক্তসকল (নিজৰ ৰাজ্যৰ)
- ইয়াৰ আদেশক আদালতত প্ৰশ্ন উত্থাপন কৰিব নোৱাৰিব
- আদেশৰ প্ৰতিলিপি লোকসভা আৰু সংশ্লিষ্ট বিধানসভাৰ সন্মুখত ৰখা হয়, কিন্তু ইয়াত কোনো পৰিৱৰ্তনৰ অনুমতি দিয়া হোৱা নাই।
- অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতি সম্প্ৰদায়ৰ বাবে সংৰক্ষিত হ'বলগীয়া আসনসমূহো আয়োগে চিনাক্ত কৰে
- যদি আয়োগৰ সদস্যসকলৰ মতামত বেলেগ বেলেগ, তেন্তে সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ সিদ্ধান্ত বিবেচনা কৰা হ'ব

ভাৰতত নিৰ্বাচন সম্পৰ্কীয় সাধাৰণ কাৰক (Common Factor regarding Election in India)

- লাডাখ ভাৰতৰ সৰ্ববৃহৎ লোকসভা সমষ্টি (ক্ষেত্ৰফলৰ ফালৰ পৰা)
- দিল্লীৰ চান্দনী চক আটাইতকৈ সৰু লোকসভা সমষ্টি (ক্ষেত্ৰফলৰ ফালৰ পৰা)
- তেলেংগানাৰ মলকজগিৰি হৈছে সৰ্বাধিক ভোটৰ থকা সমষ্টি
- লক্ষদ্বীপ হৈছে আটাইতকৈ কম সংখ্যক ভোটৰ থকা সমষ্টি

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন –

১. ৰাষ্ট্ৰীয় দল, ৰাজনৈতিক দল হিচাপে স্বীকৃতি পাবলৈ হ'লে অন্ততঃ কিমান ৰাজ্যত স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত দল হ'ব লাগিব (২০১৫)

(ক) ৬ ৰাজ্য

(খ) ৪ ৰাজ্য

(গ) ৫ ৰাজ্য

(ঘ) ১০ ৰাজ্য

উত্তৰ – খ) ৪ ৰাজ্য

২.ভাৰতৰ নিৰ্বাচন আয়োগৰ নিয়ম অনুসৰি ৰাজনৈতিক দলক ৰাষ্ট্ৰীয় দল হিচাপে অনুমোদন জনোৱাৰ বাবে তলৰ কোনটো চৰ্ত? (২০১৪)

(ক) ইয়াৰ লোকসভাত কমেও তিনিখন ৰাজ্যৰ পৰা নূন্যতম ১১খন আসন থাকিব লাগিব

(খ) প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ ৰাজধানীত ইয়াৰ কাৰ্যালয় থাকিব লাগিব

(গ) ইয়াৰ লোকসভাত নূন্যতম ৬খন আসন থাকিব লাগিব কমেও দুখন ৰাজ্যৰ পৰা

(ঘ) ইয়াৰ বয়স কমেও ১০ বছৰ হ'ব লাগিব

উত্তৰ—(গ) ইয়াৰ লোকসভাত নূন্যতম ৬খন আসন থাকিব লাগিব কমেও দুখন ৰাজ্যৰ পৰা

৩.দীনেশ গোস্বামী সমিতি জৰিত আছিল (১৯৯৮)

(ক) বেংকৰ বিৰাষ্ট্ৰীয়কৰণ

(খ) নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ

(গ) উত্তৰ-পূবত বিদ্ৰোহ

(ঘ) চাকমাসকলৰ সমস্যা

উত্তৰ - (খ) নিৰ্বাচনী সংস্কাৰ

জৰুৰীকালীন ব্যৱস্থা (Emergency Provisions)

- ৩৫২ নং অনুচ্ছেদ, ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ আৰু ৩৬০ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতৰ ৩ ধৰণৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- অনুচ্ছেদ ৩৫২: ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন (National Emergency)
- অনুচ্ছেদ ৩৫৬: ৰাজ্যিক জৰুৰীকালীন অৱস্থা (ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন)(State Emergency (President's Rule))
- অনুচ্ছেদ ৩৬০: বিত্তীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা(Financial Emergency)

ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৫২)

- ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন ঘোষণাৰ ভিত্তি হ'ল যুদ্ধ, বহিঃৰাজ্য আৰু সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহ
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি ইয়াৰ ঘোষণা কৰাৰ কৰ্তৃত্ব

- কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীসভাই ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিক জৰুৰীকালীন ঘোষণাৰ সিদ্ধান্ত লিখিতভাৱে অৱগত কৰিব লাগিব
- যুদ্ধ আৰু বাহ্যিক আশ্ৰাসনৰ বাবে ঘোষণা কৰা জৰুৰীকালীন অৱস্থাক বাহ্যিক জৰুৰীকালীন বুলি জনা যায়
- সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহৰ বাবে ঘোষণা কৰা জৰুৰীকালীন অৱস্থাক আভ্যন্তৰীণ জৰুৰীকালীন বুলি জনা যায়
- মূল সংবিধানত ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ তৃতীয় ভিত্তি আছিল আভ্যন্তৰীণ অশান্তি
- ইন্দিৰা গান্ধীয়ে জৰুৰীকালীন ঘোষণাত এই দফাটোৰ অপব্যৱহাৰৰ পিছত ১৯৭৮ চনৰ ৪৪ নং সংশোধনী আইনত ইয়াৰ ঠাইত সশস্ত্ৰ বিদ্ৰোহ শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হয়
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰায় দিছিল যে ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ ঘোষণাক আদালতত অসুবিধাৰ ভিত্তিত প্ৰত্যাহান জনাব পাৰি
- জৰুৰীকালীন অৱস্থা ঘোষণা কৰাৰ পিছত সংসদৰ দুটা সদনে ৩০ দিনৰ ভিতৰত বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে অনুমোদন দিব লাগিব (মূল সংবিধানত ই ২ মাহ আছিল আৰু ৪৪ সংশোধনী আইনত ইয়াক এমাহলৈ হ্ৰাস কৰা হৈছিল)
- ঘোষণা কৰাৰ পিছত ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা ছমাহলৈকে থাকিব। বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে সংসদে অনুমোদন দিলে ইয়াক আৰু ছমাহ বৃদ্ধি কৰিব পৰা যাব। (৪৪ সংখ্যক সংশোধনী আইন)

জৰুৰীকালীন বাতিল (Revocation of the Emergency)

- জৰুৰীকালীন ঘোষণা ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যিকোনো সময়তে পৰৱৰ্তী ঘোষণাৰ দ্বাৰা বাতিল কৰিব পাৰে। এনে ঘোষণাৰ বাবে সংসদীয় অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন নাই
- লোকসভাই এই সন্দৰ্ভত সৰল সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে প্ৰস্তাৱ গৃহীত কৰিব পাৰে যদিহে ১/১০ সদস্যই এই সন্দৰ্ভত অধ্যক্ষক লিখিত জাননী দিয়ে (৪৪ সংশোধনী আইন)
- ৰাজ্যসভাৰ এই ক্ষমতা নাই
- ইয়াক বাতিল কৰাৰ কৰ্তৃত্ব ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ

ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ প্ৰভাৱ (Effects of National Emergency)

- লোকসভা আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ আয়ুস এটা সময়ত এবছৰ বৃদ্ধি কৰিব পাৰি (১৯৭১-৭৭ চনত ৫ম লোকসভাৰ আয়ুস এবছৰ বৃদ্ধি কৰা হৈছিল)।
- জৰুৰীকালীন অৱস্থা বন্ধ কৰাৰ ৬ মাহৰ পিছত বৃদ্ধি চলিব নোৱাৰিব

মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত প্ৰভাৱ (Effects on the Fundamental Rights)

- অনুচ্ছেদ ৩৫৮: যুদ্ধ আৰু বাহ্যিক আশ্ৰাসনৰ বাবে জৰুৰীকালীন অৱস্থা হ'লে ১৯ অনুচ্ছেদ স্বয়ংক্ৰিয়ভাৱে স্থগিত ৰখা হ'ব (৪৪ সংশোধনী আইনত যোগ কৰা চৰ্ত)
- অনুচ্ছেদ ৩৫৯: অনুচ্ছেদ ২০ আৰু ২১ৰ বাহিৰে সকলো মৌলিক অধিকাৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আদেশৰ দ্বাৰা স্থগিত ৰাখিব পাৰি (ব্যতিক্ৰম ৪৪ সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা সংযোজন কৰা হৈছিল)
- ৩৫৯ অনুচ্ছেদৰ অধীনত নিলম্বন জৰুৰীকালীন সময়ৰ বাবে বা তাতকৈ কম সময়ৰ বাবেও হ'ব পাৰে

ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা ঘোষণা কৰা হৈছে এতিয়ালৈকে (National Emergencies Declared so far)

- ১৯৬২ চনৰ পৰা ১৯৬৮ চনলৈ: চীনৰ আগ্ৰাসনৰ বাবে
- ১৯৬৫: আমি ইতিমধ্যে জৰুৰী অৱস্থাত থকাৰ সময়ত পাকিস্তানে আক্ৰমণ কৰিছিল •
- ১৯৭১-১৯৭৭: পাকিস্তানৰ পৰা আগ্ৰাসনৰ বাবে
- ১৯৭৫-১৯৭৭ চন: ইন্দিৰা গান্ধীৰ আভ্যন্তৰীণ অশান্তিৰ বাবে (ফকৰুদ্দিন আলী আহমেদ ৰাষ্ট্ৰপতি আছিল)
- ইন্দিৰা গান্ধীৰ দিনত জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ পিছত ক্ষমতালৈ অহা জনতা দলে জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ বিষয়ে তদন্তৰ বাবে ন্যায়াধীশ শ্বাহ আয়োগ নিযুক্তি দিয়ে
- ইয়াৰ উপৰিও ৪৪ সংখ্যক সংশোধনী আইন প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়

অনুচ্ছেদ ৩৫৬: ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন (Article 356: President's Rule)

- ৩৫৫ নং অনুচ্ছেদত কেন্দ্ৰৰ ওপৰত কৰ্তব্য আৰোপ কৰা হৈছে যে প্ৰতিখন ৰাজ্যৰ চৰকাৰ সংবিধানৰ বিধান অনুসৰি চলিব লাগে
 - ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদত ৰাষ্ট্ৰপতিক ঘোষণা জাৰি কৰাৰ ক্ষমতা দিয়া হৈছে, যদিহে তেওঁ সন্তুষ্ট হয় যে এনে পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হৈছে য'ত সংবিধানৰ বিধান অনুসৰি কোনো ৰাজ্যৰ চৰকাৰ চলাব নোৱাৰি
 - ৩৬৫ নং অনুচ্ছেদত পুনৰ কোৱা হৈছে যে যেতিয়াই কোনো ৰাজ্যই কেন্দ্ৰৰ পৰা অহা কোনো নিৰ্দেশনা মানি চলাত বা কাৰ্যকৰী কৰাত ব্যৰ্থ হ'ব, তেতিয়াই ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এনে পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হৈছে বুলি ধৰি লোৱাটো বৈধ হ'ব, য'ত ৰাজ্যখনৰ চৰকাৰ সেই অনুসৰি আগবঢ়াই নিব নোৱাৰি সংবিধানৰ বিধানৰ সৈতে।
 - ইয়াক ৰাজ্যিক জৰুৰীকালীন বা সাংবিধানিক জৰুৰীকালীন অৱস্থা বুলি জনা যায়
 - জৰুৰীকালীন ঘোষণা সৰল সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে ২ মাহৰ ভিতৰত সংসদে অনুমোদন দিব লাগিব
 - এবাৰ ঘোষণা কৰাৰ পিছত ই ৬ মাহলৈকে থাকে
 - ইয়াক সৰ্বাধিক ৩ বছৰলৈকে বৃদ্ধি কৰিব পাৰি
 - ৪৪ সংখ্যক সংশোধনী আইনত এবছৰৰ অধিক সময় বৃদ্ধিৰ বাবে দুটা চৰ্ত সংযোজন কৰা হৈছে
- ১) দেশত ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা থাকিব লাগে
 - ২) নিৰ্বাচন আয়োগে প্ৰমাণ কৰিব লাগিব যে এনে পৰিস্থিতিত নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাটো অসম্ভৱ
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন বাতিল ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ঘোষণাৰ দ্বাৰা কৰিব পাৰি আৰু তাৰ বাবে সংসদৰ অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন নাই
 - ৰাজ্যৰ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ সন্মুখীন হোৱা প্ৰথমখন ৰাজ্য আছিল ১৯৫১ চনত পঞ্জাব
 - অসমত এতিয়ালৈকে চাৰিবাৰ (১৯৮০, ১৯৮২, ১৯৮৩ আৰু ১৯৯১) ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন ঘোষণা কৰা হৈছে।
 - ১৯৯১ চনত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসনকালত অপাৰেচন বজৰং আছিল আলফাৰ বিৰুদ্ধে
 - ড° আম্বেদকাৰে কয় যে ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ মৃত চিঠি হিচাপে থাকিব আৰু ইয়াক শেষ উপায় হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হ'ব
 - ১৯৯৪ চনৰ বোমাই গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ঘোষণা কৰিছে যে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন ঘোষণা কৰাৰ সিদ্ধান্ত ন্যায়পালিকাই পুনৰীক্ষণ কৰিব পাৰে
 - সংসদে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ঘোষণাত অনুমোদন জনোৱাৰ পিছতহে ৰাজ্যিক বিধানসভা ভংগ কৰিব লাগে

আর্থিক জৰুৰীকালীন অৱস্থা (Financial Emergency)

- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে বিত্তীয় জৰুৰীকালীন ঘোষণা কৰাটো ২ মাহৰ ভিতৰত সংসদে সৰল সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে অনুমোদন দিব লাগিব
- ঘোষণা কৰাৰ পিছত এই জৰুৰীকালীন অৱস্থা বাতিল নোহোৱালৈকে চলি থাকে
- ইয়াক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যিকোনো সময়তে বাতিল কৰিব পাৰে
- উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশকে ধৰি সকলো চৰকাৰী বিষয়াৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা হ্ৰাস কৰিব পাৰে
- ৰাজ্যিক বিধানসভাই গৃহীত কৰাৰ পিছত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অনুমোদনৰ বাবে সকলো ধন বিধেয়ক সংৰক্ষণ কৰিব পাৰে

পূৰ্বৰ বছৰৰ প্ৰশ্ন –

১.ভাৰতৰ কোনো ৰাজ্যত যদি সাংবিধানিক যন্ত্ৰৰ বিফলতা হৈছে তেন্তে ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদে কেন্দ্ৰীয় শাসন জাপি দিয়াৰ কৰ্তৃত্ব দিয়ে? (২০১৮)

(ক) অনুচ্ছেদ ৩৫৬ (খ) অনুচ্ছেদ ৩৫২ (গ) অনুচ্ছেদ ২ (ঘ) অনুচ্ছেদ ৩

উত্তৰ – (ক) অনুচ্ছেদ ৩৫৬

২. ভাৰতত প্ৰথম ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থা কেতিয়া ঘোষণা কৰা হৈছিল? (২০১৪)

(ক) ১৯৬২ (খ) ১৯৬৫ (গ) ১৯৭১ (ঘ) ১৯৭৫

উত্তৰ – (ক) ১৯৬২

৩. ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে দুটা অনুচ্ছেদৰ বাহিৰে মৌলিক অধিকাৰৰ ন্যায়িক বলবৎকৰণ স্থগিত ৰাখিব পাৰে যিবোৰ হৈছে (২০১৩)

(ক) ১৫, ১৬ (খ) ১৮, ১৯ (গ) ২০, ২১ (ঘ) ৩২, ৩৩

উত্তৰ – (গ) ২০, ২১

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

সংবিধান সংশোধনী (Amendment of the Constitution)

- সংশোধনীৰ পদ্ধতিৰ বিষয়ে ৩৬৮ নং অনুচ্ছেদ আৰু ২০ নং অংশত আলোচনা কৰা হৈছে
- সংসদে সংবিধানৰ 'মৌলিক গাঁথনি' গঠন কৰা বিধানসমূহ সংশোধন কৰিব নোৱাৰে।
- এই ৰায় উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কেছাৱনন্দ ভাৰতী গোচৰত (১৯৭৩) দিছিল।
- ভাৰতীয় সংবিধান নমনীয় বা কঠোৰ নহয় বৰঞ্চ দুয়োটাৰে সংশ্লেষণ
- ৩৬৮ অনুচ্ছেদৰ অধীনত সংবিধানৰ যিকোনো অংশ সংশোধন কৰিলে লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাই পৃথকে পৃথকে বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰিব লাগিব
- সংশোধনী বিধেয়ক গৃহীত কৰাৰ উদ্দেশ্যে দুয়োটা সদনৰ যোথ বৈঠক অনুষ্ঠিত কৰাৰ কোনো ব্যৱস্থা নাই
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে বিধেয়কখনত সন্মতি দিব লাগিব। তেওঁ বিধেয়কখনৰ প্ৰতি সন্মতি ৰখাৰ নোৱাৰে আৰু সংসদৰ পুনৰ বিবেচনাৰ বাবে বিধেয়কখন ঘূৰাই দিব নোৱাৰে। (১৯৭১ চনৰ ২৪ সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধনী আইন)

অনুচ্ছেদ ৩৬৮ৰ বাহিৰৰ সংশোধনী (সৰল সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে গৃহীত কৰিব পাৰিব) (Amendments Outside Article 368 (Can be passed by Simple Majority))

- নতুন ৰাজ্যৰ নামভৰ্তি আৰু গঠন (অনুচ্ছেদ ৩)
- বিধান পৰিষদ বিলুপ্ত আৰু সৃষ্টি। (১৬৯ নং অনুচ্ছেদ সংসদে তেনে কৰে যদিহে সংশ্লিষ্ট ৰাজ্যিক বিধানসভাই এই সন্দৰ্ভত বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰে প্ৰস্তাৱ গৃহীত কৰে)
- দ্বিতীয় সূচী: ৰাষ্ট্ৰপতি, উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি, অধ্যক্ষ, ৰাজ্যপাল আৰু ন্যায়াধীশ আদিৰ পাৰিতোষিক, ভাট্টা আৰু বিশেষাধিকাৰ।
- সংসদত কোৰাম।
- সাংসদসকলৰ দৰমহা আৰু ভাট্টা
- সংসদ, ইয়াৰ সদস্য আৰু ইয়াৰ সমিতিসমূহৰ বিশেষাধিকাৰ
- সংসদত কাৰ্য্যবিধিৰ নিয়ম
- সংসদত ইংৰাজী ব্যৱহাৰ
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ক অধিক অধিকাৰ প্ৰদান
- অধিগ্ৰহণ আৰু নাগৰিকত্ব সমাপ্ত কৰা
- সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলৰ নিৰ্বাচন
- সমষ্টিসমূহৰ সীমা নিৰ্ধাৰণ
- কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চল

- ৫ম অনুসূচী আৰু ৬ষ্ঠ অনুসূচীত পৰিৱৰ্তন

বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ দ্বাৰা সংশোধনী (Amendment by Special Majority)

- সংসদৰ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা হৈছে প্ৰতিটো সদনৰ মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা আৰু উপস্থিত আৰু ভোটদান কৰা প্ৰতিটো সদনৰ দুই তৃতীয়াংশ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা।
- মৌলিক অধিকাৰ
- ৰাজ্যিক নীতিৰ নিৰ্দেশনামূলক নীতি
- মৌলিক কৰ্তব্য
- প্ৰথম আৰু তৃতীয় শ্ৰেণীত অন্তৰ্ভুক্ত নোহোৱা আন সকলো বিধান

বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ দ্বাৰা সংশোধন আৰু আধা ৰাজ্যৰ সন্মতি (Amendment by Special Majority and Consent of Half of the states)

- সকলো ফেডাৰেল বিষয়
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন
- কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ কাৰ্যবাহী ক্ষমতা বৃদ্ধি
- উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়
- সংঘ আৰু ৰাজ্যৰ বিধান ক্ষমতা বিতৰণ
- সপ্তম সূচীত তালিকাৰ যিকোনো বস্তু
- ৰাজ্যৰ প্ৰতিনিধিত্ব সংসদ
- সংবিধান সংশোধনৰ সংসদৰ ক্ষমতা
- সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ পৰিষদ
- সংবিধানে ৰাজ্যিক বিধায়িনী দলে তেওঁলোকৰ ওচৰত দাখিল কৰা সংশোধনীৰ অনুমোদন বা নাকচ কৰা সময়সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰা নাই

সংবিধানৰ মৌলিক গাঁথনি (Basic Structure of the Constitution)

- এই ধাৰণাটো কেছৱানন্দ ভাৰতী কেছ, ১৯৭৩ত প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছিল • মৌলিক গাঁথনিত অন্তৰ্ভুক্ত বিষয়সমূহ সংশোধন কৰাৰ ক্ষমতা সংসদৰ নাই
- মৌলিক গাঁথনিত সংবিধানৰ যিকোনো অংশ যোগ কৰাৰ কৰ্তৃত্ব উচ্চতম ন্যায়ালয়
- এতিয়ালৈকে যোগ কৰা উপাদানসমূহ তলত দিয়া হ'ল:
 ১. সংবিধানৰ আধিপত্য
 ২. সাৰ্বভৌম গণতান্ত্ৰিক গণৰাজ্য
 ৩. ধৰ্মনিৰপেক্ষ ৰাষ্ট্ৰ
 ৪. বিধায়িনী দল, কাৰ্যবাহী আৰু ন্যায়পালিকাৰ মাজত ক্ষমতাৰ পৃথকীকৰণ
 ৫. ফেডাৰেল চৰিত্ৰ

৬. ঐক্য আৰু সততা
৭. কল্যাণমূলক ৰাষ্ট্ৰ
৮. ন্যায়িক পৰ্যালোচনা
৯. ব্যক্তিৰ স্বাধীনতা আৰু মৰ্যাদা
১০. আইনৰ শাসন
১১. সংসদীয় ব্যৱস্থা
১২. মৌলিক অধিকাৰ আৰু ডিপিএছপিৰ মাজত সমন্বয় আৰু ভাৰসাম্য
১৩. সমতাৰ নীতি
১৪. মুক্ত আৰু ন্যায্য নিৰ্বাচন
১৫. ন্যায়পালিকাৰ স্বাধীনতা
১৬. সংবিধান সংশোধনৰ বাবে সংসদৰ সীমিত ক্ষমতা
১৭. ন্যায়ৰ ফলপ্ৰসূ প্ৰৱেশ
১৮. যুক্তিযুক্ততাৰ নীতি
১৯. উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা
২০. ১২৬ আৰু ১২৭ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা

ভাৰতীয় সংবিধানৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ সংশোধনী (Important Amendments of Indian Constitution)

- সংবিধান (১০৪ সংশোধনী) আইন, ২০২০: লোকসভা আৰু ৰাজ্য বিধানসভাত অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে আসন সংৰক্ষণৰ সময়সীমা বৃদ্ধি কৰে।
- আইনখনত ৩৩৪ নং অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰি কেৱল অনুসূচিত জাতি (SC) আৰু অনুসূচিত জনজাতি (ST)ৰ বাবে সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা লোকসভা আৰু বিধানসভাৰ সংস্থাসমূহলৈ ২০৩০ চনৰ ২৫ জানুৱাৰীলৈকে (যিটো ২০২০ চনত ম্যাদ উকলি গৈছিল) বৃদ্ধি কৰাৰ ব্যৱস্থা আছে।
- ৩৩৪ নং অনুচ্ছেদত প্ৰথমে উল্লেখ আছিল যে সংবিধান আৰম্ভ হোৱাৰ ১০ বছৰৰ পিছত আসন আৰু বিশেষ প্ৰতিনিধিত্বৰ সংৰক্ষণ বন্ধ হ'ব। কিন্তু এইটো প্ৰতি ১০ বছৰৰ মূৰে মূৰে বৃদ্ধি কৰা হৈছিল (৮ম, ২৩ নং, ৪৫ নং, ৬২ নং, ৭৯ নং আৰু ৯৫ নং সংশোধনী)।
- ১০৩ নং সংশোধনী আইন: সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ ভিতৰত অৰ্থনৈতিকভাৱে পিছপৰা লোকৰ বাবে ১০ শতাংশ সংৰক্ষণ প্ৰদান কৰিছে
- ১০২ সংশোধনী আইন: পিছপৰা শ্ৰেণীৰ ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগক সাংবিধানিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে (অনুচ্ছেদ ৩৩৮ খ সংযোজন কৰা হৈছিল)
- ১০০ সংখ্যক সংশোধনী আইন, ২০১৬ চনত সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ (জি এছ টি) সংশোধনী আইন প্ৰৱৰ্তন কৰা হয়

- ৯৭ নং সংশোধনী আইন, ২০১১: নতুন নির্দেশনামূলক নীতি সংযোজন কৰা হৈছে অনুচ্ছেদ ৪৩ খ
- ৯২ নং সংশোধনী আইন, ২০০৩: ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৮ম অনুসূচীত আৰু চাৰিটা ভাষা সংযোজন কৰা হৈছে সেইবোৰ হ'ল বড়ো, ডংবি, মাইথিলী আৰু সান্তলী। তাৰ পিছত ৮ম সূচীত মুঠ ভাষাৰ সংখ্যা ১৮ৰ পৰা ২২লৈ বৃদ্ধি পালে
- ৯১ নং সংশোধনী আইন, ২০০৩: সদনৰ মুঠ সদস্যৰ ১৫%ত মন্ত্ৰীৰ সংখ্যা সীমিত কৰা।
- ৮৯ নং সংশোধনী আইন, ২০০৩: ৩৩৮ নং অনুচ্ছেদক দুটা ভাগত বিভক্ত কৰে। অনুচ্ছেদ ৩৩৮: অনুসূচীত জাতিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ। অনুচ্ছেদ ৩৩৮ ক: অনুসূচীত জনগোষ্ঠীৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ
- ৬১ নং সংশোধনী আইন, ১৯৮৯: ভোটদানৰ বয়স ২১ বছৰৰ পৰা ১৮ বছৰলৈ হ্ৰাস কৰা হয়
- ৫২ নং সংশোধনী আইন, ১৯৮৫: সংবিধানত পক্ষপাতিত্ব বিৰোধী আইন আৰু দশম অনুসূচী সংযোজন কৰা হয়।
- ৪৪ নং সংশোধনী আইন, ১৯৭৮: মৌলিক অধিকাৰৰ পৰা সম্পত্তিৰ অধিকাৰ আঁতৰাই ৩০০ ক অনুচ্ছেদৰ অধীনত ইয়াক সাধাৰণ সাংবিধানিক অধিকাৰ হিচাপে গঢ়ি তোলা হয়

৪২ নং সংশোধনী আইন, ১৯৭৬ (42nd Amendment Act, 1976)

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ বহু অংশ সলনি কৰাৰ বাবে ইয়াক মিনি সংবিধান বুলি কোৱা হয়
- এই সংশোধনীসমূহৰ পৰামৰ্শ ১৯৭৬ চনত স্বৰ্ণ সিং কমিটিয়ে আগবঢ়াইছিল
- ভাৰতৰ প্ৰস্তাৱনাত সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ আৰু অখণ্ডতা শব্দ দুটা যোগ কৰিলে
- ৰাজ্যিক নীতিৰ সকলো নির্দেশনামূলক নীতিক মৌলিক অধিকাৰতকৈ অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হয়
- ৩৯ ক, ৪৩ ক আৰু ৪৮ ক অনুচ্ছেদ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে
- প্ৰশাসনিক আৰু অন্যান্য ন্যায়াধিকৰণ স্থাপনৰ বাবে ৩২৩ ক আৰু ৩২৩ খ অনুচ্ছেদ সংযোজন কৰা হৈছে
- সংবিধান সংশোধনৰ সংসদৰ গঠনমূলক ক্ষমতাৰ কোনো সীমাবদ্ধতা নাথাকিব (১৯৮০ চনৰ মিনেৰৱা মিলছৰ গোচৰৰ দ্বাৰা ইয়াক বাতিল কৰা হৈছিল)

**ACADEMY OF
CIVIL SERVICES**
ESTD 2016

সাংবিধানিক সংস্থাসমূহ (Constitutional Bodies)

কেন্দ্রীয় লোকসেৱা আয়োগ (Union Public Service Commission)

- ৩১৫ নং অনুচ্ছেদৰ পৰা ৩২৩ নং অনুচ্ছেদত লোকসেৱা আয়োগৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে (চতুৰ্দশ খণ্ড)
- ইউ পি এছ চি ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সিদ্ধান্ত লোৱা অধ্যক্ষ আৰু ইমান সংখ্যক সদস্যৰে গঠিত
- বৰ্তমান ইউ পি এছ চি ১০ জন সদস্য আছে
- মুঠ সদস্যৰ আধাই কমেও ১০ বছৰ চৰকাৰী বিষয়া হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিব লাগিছিল
- কাৰ্যালয়ৰ ম্যাদ ৬ বছৰ বা ৬৫ বছৰ বয়স যিটো আগৰ (ধাৰা ৩১৬)
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ তদন্তত তেওঁক দোষী সাব্যস্ত কৰাৰ পিছত অধ্যক্ষ আৰু সদস্যসকলক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অসং আচৰণৰ বাবে অপসাৰণ কৰিব পাৰে (ধাৰা ৩১৭)
- অৱসৰৰ পিছত ভাৰত চৰকাৰৰ অধীনত ইউ পি এছ চিৰ অধ্যক্ষই আৰু কোনো পদবী লাভ কৰিব নোৱাৰিব
- ইউ পি এছ চি বা আন কোনো ৰাজ্যিক পি এছ চিৰ অধ্যক্ষ পদৰ বাহিৰে ইউ পি এছ চিৰ সদস্যসকলে আৰু কোনো পদবী গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিব
- এছ পি চি এছৰ অধ্যক্ষই আন কোনো এছ পি এছ চিৰ অধ্যক্ষ বা ইউ পি এছ চিৰ সদস্য বা অধ্যক্ষ হিচাপে বাদে আৰু কোনো কাৰ্যালয় লাভ কৰিব নোৱাৰিব
- কোনো এছ পি চি এছৰ সদস্যই এছ পি চি এছৰ অধ্যক্ষ বা ইউ পি এছ চিৰ সদস্য বা অধ্যক্ষ হিচাপে বাদে কোনো ৰাজহুৱা পদবী লাভ কৰিব নোৱাৰিব
- ইউ পি এছ চিৰ অতিৰিক্ত কাম-কাজ সংসদে দিব পাৰে
- ভাৰতত ইউ পি এছ চি মেৰিট ব্যৱস্থাৰ চোৱাচিতাকাৰী হিচাপে পৰিচিত

ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগ (State Public Services Commission)

- অধ্যক্ষ আৰু সদস্যক ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা নিযুক্তি দিয়া হয়
- কিন্তু উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ তদন্তৰ পিছতহে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়েহে তেওঁলোকক অপসাৰণ কৰিব পাৰে
- কাৰ্যকাল ৬ বছৰ বা ৬২ বছৰ বয়স যিটো আগৰ
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে তদন্তৰ সময়ত ৰাজ্যপালে তেওঁলোকক নিলম্বন কৰিব পাৰে
- সদস্যৰ সংখ্যাও ৰাজ্যপালে নিৰ্ধাৰণ কৰে
- অতিৰিক্ত ক্ষমতা ৰাজ্যিক বিধানসভাই দিব পাৰে

ইউ পি এছ চি আৰু এছ পি এছ চিৰ সৈতে জড়িত অনুচ্ছেদ –

- অনুচ্ছেদ ৩১৫ সংঘ আৰু ৰাজ্যৰ বাবে লোকসেৱা আয়োগ
- অনুচ্ছেদ ৩১৬ সদস্যৰ নিযুক্তি আৰু কাৰ্যকাল
- অনুচ্ছেদ ৩১৭ লোকসেৱা আয়োগৰ সদস্যক অপসাৰণ আৰু নিলম্বন
- অনুচ্ছেদ ৩১৮ আয়োগৰ সদস্য আৰু কৰ্মচাৰীৰ সেৱাৰ চৰ্তসমূহৰ ক্ষেত্ৰত নিয়ম প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ৩১৯ আয়োগৰ সদস্যসকলে এনে সদস্য হোৱা বন্ধ কৰাৰ সময়ত কাৰ্যভাৰ গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত নিষেধাজ্ঞা
- অনুচ্ছেদ ৩২০ লোকসেৱা আয়োগৰ কাম-কাজ
- অনুচ্ছেদ ৩২১ জনসেৱা আয়োগৰ কাৰ্য্য সম্প্ৰসাৰণৰ ক্ষমতা (সংসদৰ সৈতে ইউপিএছচি আৰু ৰাজ্যিক বিধানসভাৰ সৈতে এছপিএছচিৰ বাবে)
- অনুচ্ছেদ ৩২২ লোকসেৱা আয়োগৰ খৰচ
- অনুচ্ছেদ ৩২৩ লোকসেৱা আয়োগৰ প্ৰতিবেদন

যুটীয়া জনসেৱা আয়োগ (Joint Public Services Commission)

- ই কোনো সাংবিধানিক সংস্থা নহয়
- ই এটা বিধিগত সংস্থা গঠন কৰা হয় যেতিয়া এটাকৈ অধিক ৰাজ্যই দাবী কৰে গতিকে
- পঞ্জাব আৰু হাৰিয়ানাৰ কম সময়ৰ বাবে জেপিএছচি আছিল
- কাৰ্যকাল ৬ বছৰ বা ৬২ বছৰ বয়স যিটো আগতে
- অধ্যক্ষ আৰু সদস্যক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- তেওঁলোকক কেৱল ৰাষ্ট্ৰপতিয়েহে নিলম্বন বা অপসাৰণ কৰিব পাৰে
- তেওঁলোকে প্ৰতিজন ৰাজ্যপালক বাৰ্ষিক প্ৰতিবেদন দাখিল কৰে

ভাৰতীয় বিত্ত আয়োগ (Finance Commission of India)

- ২৮০ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতৰ বিত্ত আয়োগৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে (দ্বাদশ খণ্ড)
- বিত্ত আয়োগ হৈছে অৰ্ধ-ন্যায়িক সংস্থা
- ই অধ্যক্ষ আৰু ৪ জন সদস্যৰে গঠিত
- ইয়াক প্ৰতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে গঠন কৰে
- সংসদে সদস্যসকলৰ অৰ্হতা আৰু নিৰ্বাচনৰ পদ্ধতি নিৰ্ধাৰণ কৰে
- বিত্ত আয়োগ (বিবিধ বিধান) আইন, ১৯৫১ চনত কোৱা হৈছে যে অধ্যক্ষ জনসংযোগৰ অভিজ্ঞতা থকা ব্যক্তি হ'ব লাগে
- সদস্যসকলক তলত দিয়া শ্ৰেণীসমূহৰ পৰা নিৰ্বাচিত কৰা হ'ব
 ১. উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশ বা তেনে হ'বলৈ যোগ্যতাসম্পন্ন
 ২. ভাৰত চৰকাৰৰ বিত্ত আৰু হিচাপৰ বিশেষ জ্ঞান থকা ব্যক্তি
 ৩. অর্থনীতিৰ বিশেষ জ্ঞান থকা ব্যক্তি
 ৪. আৰ্থিক বিষয় আৰু প্ৰশাসনৰ অভিজ্ঞতা থকা ব্যক্তি

- বিত্ত আয়োগৰ কাম-কাজ
- ১. কৰ নিকা উপাৰ্জনৰ বিতৰণ
- ২. কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত অন্যান্য সম্পদৰ বিতৰণ

ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহানিৰীক্ষক (Comptroller and Auditor General of India)

- ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহানিৰীক্ষক ৰ বিষয়ে ১৪৮ৰ পৰা ১৫১ নং অনুচ্ছেদত আলোচনা কৰা হৈছে
- তেওঁক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- তেওঁৰ কাৰ্যকাল ৬ বছৰ বা ৬৫ বছৰ বয়স যিটো আগতে
- অপব্যৱহাৰ আৰু অক্ষমতাৰ দোহাই দি উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সমানেই তেওঁক অপসাৰণ কৰে
- অৱসৰৰ পিছত তেওঁ চৰকাৰৰ অধীনত আৰু কোনো পদ গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে
- কোনো মন্ত্ৰীয়ে সংসদত নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহানিৰীক্ষকক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব নোৱাৰে
- তেওঁ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ ওচৰত প্ৰতিবেদন দাখিল কৰে
- তেওঁক বন্ধু, দাৰ্শনিক আৰু সংসদৰ ৰাজহুৱা হিচাপ সমিতিৰ গাইড হিচাপে জনা যায়

CAG ৰ সৈতে জড়িত অনুচ্ছেদ –

- অনুচ্ছেদ ১৪৮ ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহানিৰীক্ষক
- অনুচ্ছেদ ১৪৯ ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক আৰু মহানিৰীক্ষকৰ কৰ্তব্য আৰু ক্ষমতা
- অনুচ্ছেদ ১৫০ সংঘ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ হিচাপৰ প্ৰপত্ৰ
- অনুচ্ছেদ ১৫১ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত দাখিল কৰিবলগীয়া নিৰীক্ষণ প্ৰতিবেদন

ভাৰতৰ এটৰ্নী জেনেৰেল (Attorney General of India)

- ৭৬ নং অনুচ্ছেদত এটৰ্নী জেনেৰেলৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে
- তেওঁক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- তেওঁৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ অৰ্হতা থাকিব লাগে
- কাৰ্যকাল ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ আনন্দৰ বিষয়
- তেওঁ ভাৰত চৰকাৰক আইনী পৰামৰ্শ দিয়ে আৰু ভাৰত চৰকাৰক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে
- ১৪৩ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামৰ্শ লোৱাৰ সময়ত তেওঁ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে
- ভাৰতৰ যিকোনো আদালতত তেওঁৰ দৰ্শকৰ অধিকাৰ আছে
- তেওঁ ভোটাদিকাৰ নোহোৱাকৈ লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাত অংশগ্ৰহণ আৰু কথা ক'ব পাৰে
- সমিতিৰ বৈঠকত ভোটাদিকাৰ নোহোৱাকৈ তেওঁক যিকোনো সংসদীয় সমিতিৰ সদস্য বনাব পাৰি
- তেওঁ সংসদৰ সদস্যৰ বিশেষাধিকাৰ আৰু ৰক্ষাকৰচ লাভ কৰে

ৰাজ্যৰ মহাধিবক্তা (Advocate General of the State)

- তেওঁক ১৬৫ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত নিযুক্তি দিয়া হয়

- তেওঁক ৰাজ্যপালৰ দ্বাৰা নিযুক্তি দিয়া হয়
- তেওঁ ৰাজ্যৰ সৰ্বোচ্চ আইন বিষয়া
- তেওঁৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ হোৱাৰ যোগ্যতা থকা উচিত
- তেওঁৰ কাৰ্যকাল ৰাজ্যপালৰ আনন্দৰ বিষয়
- তেওঁ অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰে আৰু ভোটাদিকাৰ নোহোৱাকৈ ৰাজ্যিক বিধানসভা আৰু ৰাজ্যিক বিধান পৰিষদত কথা কব পাৰে
- তেওঁ বিধানসভাৰ সদস্যৰ বিশেষাধিকাৰ লাভ কৰে

আন্তঃৰাজ্যিক পৰিষদ (Inter State Council)

- ২৬৩ নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যিকোনো সময়তে আন্তঃৰাজ্যিক পৰিষদ স্থাপন কৰিব পাৰে
- আন্তঃৰাজ্যিক পৰিষদৰ মৌলিক কাম হ'ল ৰাজ্যসমূহৰ মাজত হোৱা বিবাদৰ ওপৰত অনুসন্ধান আৰু পৰামৰ্শ দিয়া
- প্ৰথমবাৰৰ বাবে ১৯৯০ চনত ভাৰতত আন্তঃৰাজ্যিক পৰিষদ গঠন কৰা হয়
- পৰিষদে প্ৰথমখন বৈঠকত আন্তঃৰাজ্যিক সম্পৰ্ক সন্দৰ্ভত চৰকাৰী আয়োগৰ পৰামৰ্শৰ ওপৰত আলোচনা কৰে

আন্তঃৰাজ্যিক পৰিষদৰ গঠন (Composition of Inter State Council) –

- প্ৰধানমন্ত্ৰী অধ্যক্ষ
- প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে মনোনীত ছয়জন কেবিনেট মন্ত্ৰী
- প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে স্থায়ী আমন্ত্ৰিত হিচাপে মনোনীত কৰা দুজন কেবিনেট মন্ত্ৰী
- সকলো ৰাজ্যৰ মুখ্যমন্ত্ৰী আৰু দিল্লী আৰু পুডুচেৰীৰ কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ মুখ্যমন্ত্ৰী
- অন্যান্য কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ প্ৰশাসক

ভাষিক সংখ্যালঘুৰ বাবে বিশেষ বিষয়া (Special officer for linguistic Minorities)

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ XVII অংশত ৩৫০-খ অনুচ্ছেদৰ অধীনত এইটো এটা সাংবিধানিক সংস্থা
- ১৯৫৬ চনৰ ৭ম সংশোধনী আইনৰ দ্বাৰা অনুচ্ছেদটো সংযোজন কৰা হৈছিল
- তেওঁক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে
- তেওঁ সংবিধানত ভাষিক সংখ্যালঘুসকলৰ বাবে প্ৰদান কৰা সুৰক্ষাৰ সৈতে জড়িত সকলো বিষয়ৰ তদন্ত কৰিব
- তেওঁ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত প্ৰতিবেদন দাখিল কৰিব আৰু ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে এই প্ৰতিবেদনসমূহ সংসদত ৰাখিব
- আয়োগৰ মুখ্য কাৰ্যালয় প্ৰয়াগৰাজত
- আয়োগৰ তলত উল্লেখ কৰা স্থানত ৩টা আঞ্চলিক কাৰ্যালয় আছে

১.বেলগাঁও (কৰ্ণাটক)

২.চেন্নাই (তামিলনাডু)

৩.কলকাতা (পশ্চিম বংগ)

- আঞ্চলিক কাৰ্যালয়সমূহৰ নেতৃত্বত থাকে সহকাৰী আয়ুক্ত

- আয়োগ সংখ্যালঘু পৰিক্ৰমা মন্ত্ৰালয়ৰ অধীনত পৰে

অনুসূচিত জাতিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ (National commission for schedule caste)

- ৩৩৮ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত গঠন কৰা এইটো এটা সাংবিধানিক সংস্থা
- ইয়াক প্ৰথমবাৰৰ বাবে ১৯৭৮ চনত গঠন কৰা হৈছিল
- ইয়াৰ পূৰ্বে ইয়াক “এছটিএছ আৰু এছটিএছৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ” হিচাপে নামকৰণ কৰা হৈছিল
- ২০০৩ চনৰ ৮৯ নং সংশোধনী আইনখন দুটা ভাগত বিভক্ত কৰা হৈছিল:

অনুসূচিত জাতিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ (অনুচ্ছেদ ৩৩৮)

অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ (অনুচ্ছেদ ৩৩৮ক)

- ২০০৪ চনত অনুসূচিত জাতিৰ বাবে পৃথক ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ গঠন হয়
- আয়োগত এজন অধ্যক্ষ, এজন উপাধ্যক্ষ আৰু ৩ জন সদস্য থাকে
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত আয়োগৰ বাৰ্ষিক প্ৰতিবেদন দাখিল কৰা হয়
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ভাৰতৰ সংসদৰ সন্মুখত প্ৰতিবেদনখন ৰাখে

অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ (National Commission for Schedule Tribes)

- ৩৩৮ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠিত-৮৯ নং সংশোধনী আইন, ২০০৩ দ্বাৰা সংযোজিত
- ২০০৪ চনত কুঁৱৰ সিংক প্ৰথম অধ্যক্ষ হিচাপে লৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়
- আয়োগ এজন অধ্যক্ষ, এজন উপাধ্যক্ষ আৰু ৩ জন সদস্যৰে গঠিত
- আয়োগে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওচৰত বাৰ্ষিক প্ৰতিবেদন দাখিল কৰে
- ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰতিবেদন ভাৰতৰ সংসদৰ সন্মুখত ৰাখে

পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগ (National Commission for Backward Classes)

- ১৯৯২ চনত ইন্দ্ৰ ছাহনী গোচৰত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে চৰকাৰক এটা স্থায়ী সংস্থা গঠন কৰি বিভিন্ন পিছপৰা শ্ৰেণীক সুবিধা আৰু সুৰক্ষাৰ বাবে পৰামৰ্শ দিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল।
- সংসদে ১৯৯৩ চনত ৰাষ্ট্ৰীয় পিছপৰা শ্ৰেণী আয়োগ আইন গৃহীত কৰি বিধিগত সংস্থা হিচাপে ৰাষ্ট্ৰীয় পিছপৰা শ্ৰেণী আয়োগ গঠন কৰে
- ২০১৮ চনত ভাৰতৰ সংসদে ১০২ নং সংশোধনী আইনৰ জৰিয়তে আয়োগক সাংবিধানিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিছে
- অনুচ্ছেদ ৩৩৮ খত পিছপৰা শ্ৰেণীৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় আয়োগৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে
- আয়োগত এজন অধ্যক্ষ, উপাধ্যক্ষ আৰু আন তিনিজন সদস্য থাকিব
- অধ্যক্ষ, উপাধ্যক্ষ আৰু অন্যান্য সদস্যৰ সেৱাৰ চৰ্ত আৰু কাৰ্যকাল ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিৰ্ধাৰণ কৰিব।
- আয়োগৰ অধ্যক্ষ, উপাধ্যক্ষ আৰু অন্যান্য সদস্যসকলক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিব
- আয়োগৰ বাৰ্ষিক প্ৰতিবেদন ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ সন্মুখত দাখিল কৰিব লাগিব
- ভাৰতৰ সংসদত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰতিবেদন দাখিল কৰিব

সামগ্ৰী আৰু সেৱা কৰ পৰিষদ (Goods and Services Tax Council)

- সংবিধানৰ ২৭৯-ক অনুচ্ছেদত ৰাষ্ট্ৰপতিক আদেশৰ জৰিয়তে জি এছ টি পৰিষদ গঠন কৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছিল
- ইয়াক ১০১ নং সংশোধনী আইন ২০১৬ৰ দ্বাৰা সংযোজন কৰা হৈছে
- গঠন: কেন্দ্ৰীয় বিত্তমন্ত্ৰী (অধ্যক্ষ)
- কেন্দ্ৰীয় ৰাজহ ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী
- ৰাজ্যৰ বিত্তমন্ত্ৰী
- ৰাজ্যসমূহৰ পৰা পৰিষদৰ সদস্যসকলে পৰিষদৰ উপাধ্যক্ষ হ'বলৈ নিজৰ মাজৰ এজনক বাছি ল'ব লাগে। তেওঁৰ কাৰ্যকালও তেওঁলোকে সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰে।
- সিদ্ধান্ত লোৱা হৈছে যে ঘূৰণীয়াকৈ ৰাজ্যৰ বিত্তমন্ত্ৰী উপাধ্যক্ষ হ'ব
- কেন্দ্ৰীয় কেবিনেটে কেন্দ্ৰীয় আবকাৰী আৰু শুল্ক ব'ৰ্ডৰ (চিবিইচি) অধ্যক্ষক পৰিষদৰ সকলো কাৰ্য্যবিধিৰ বাবে স্থায়ী আমন্ত্ৰিত (ভোটদান নকৰা) হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে।
- সভা অনুষ্ঠিত কৰিবলৈ কোৰাম ৫০%
- উপস্থিত আৰু ভোটদান কৰা সদস্যৰ ৭৫% ভোটৰে সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰি
- ভোটৰ ওজন: ১/৩ কেন্দ্ৰৰ বাবে আৰু ২/৩ সামূহিকভাৱে সকলো ৰাজ্যৰ বাবে